

พระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

โดย

นางสาว ชุมนสาย สัมพงษ์ วท.บ. ด.บ. ป.ม.

อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

ฉบับส่งเข้าประกวดเรียงความพระราชประวัติ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ของจังหวัดลพบุรี

กรมศิลปากรตัดสินให้ได้รับรางวัลที่สอง
(ไม่มีรางวัลที่หนึ่ง)

เมื่อวันที่ ๓๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๙

หลานทั้งหลายพิมพ์เป็นอนุสรณ์บรรณาการ

ในงานสถาปนาทิว

ดูหม่าพั้ง สัมพงษ์

ท มาปมสตาม กองทัพบก

วัดโสมนัสวิหาร

923.1593

๗483 WW

วันที่ ๓๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๒

16 มี.ค. 2530

พระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

โดยหอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

นางสาวชุมสาย สัมพงษ์ วท.บ. ต.บ. ป.ม.

อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

ฉบับส่งเข้าประกวดเรียงความพระราชประวัติ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ของจังหวัดลพบุรี

กรมศิลปากรตัดสินให้ได้รับรางวัลที่สอง

(ไม่มีรางวัลที่หนึ่ง)

เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๙

หลานทั้งหลายพิมพ์เป็นอนุสรณ์บรรณาการ

ในงานฉลองนักษัตร

คุณย่าพั่ง สัมพงษ์

ณ ศาลาประชาคม กองทัพบก

วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๒

เลขห้อง ๙๖๓ 104

เลขหมู่ 923.1593
น 483 นพ

เลขทะเบียน ๔-๓๐๕.๖๖๓ ๙๗.

สารบัญ

ภาคที่หนึ่ง

ประสูติ

หน้า

๑

ปราบดาภิเศก

๕

ครองราชย์

๑๓

ศิลปวรรณคดี

๓๑

ภาคที่สอง

การค้า

๓๘

การทูต

๕๑

การเมือง

๖๗

บัญชีภาค

รายชื่อหนังสือที่ใช้ในการเรียบเรียง

๗๕

๗๙

ภาคผนวก

สุริยคราสครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์

๘๑

รายชื่อหนังสือที่ใช้ในการค้นคว้า

๑๔๗

คำนำ

นางสาวชุมสาย สมพงษ์ วท.บ. ค.บ. ป.ม. อาจารย์
วิทยาลัยครู สอนสุนันทา ได้เรียบเรียงความ “พระราชประวัติ
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ชะนะการประกวดเรียงความของจังหวัด
ลพบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้รับรางวัลที่สอง (โดยไม่มีรางวัลที่หนึ่ง)
แต่ผู้เดียว กรมศิลปากร ผู้เป็นกรรมการ ตัดสินการประกวด วินิจฉัย
ให้มีแต่เพียง รางวัลที่ ๒ กับ รางวัลที่ ๓ เท่านั้น รางวัลที่ ๑ ให้
ยกไป

ในงานฉาปนกิจศพ คุณแม่พึ่ง สมพงษ์ ณ ฉาปนสถานกอง
ทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ บรรดา
ญาติ และบุตร หลาน เหลน เห็นสมควร ให้จัดพิมพ์ เรียง
ความ “พระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ของนางสาว
ชุมสาย สมพงษ์ ผู้เป็นหลาน และบทความ เรื่อง “สุริยคราส
ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์” อันเป็นเรื่องราวของกันของนายบุญช่วย
สมพงษ์ ผู้เป็นบุตร ทั้งยังเป็นเกียรติ และเป็นการกุศล ทาง
วิทยาทาน แก่ท่านผู้ถึงแก่ กรรม บุญกุศลอันใด อันอาจเกิดมีขึ้น
ในการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เป็นกุศลทาน และวิทยาทาน ขอจงสัม
ฤทธิ์ผล แก่ คุณแม่ คุณย่า คุณยาย และคุณทวด ของบุตร หลาน
เหลนทั้งหลาย จงทุก ประการเทอญ

บุตร หลาน เหลน ทุกคน

บ้านย่านพหลโยธิน

บ้านย่านสะพานควาย

บ้านตลาดสามเสน และ

บ้านสมุทรปราการ

๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๒

เรียงความชนะเลิศการประกวดของจังหวัดลพบุรี

คำนำ

เนื่องในโอกาสพิธีเปิดอนุสาวรีย์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ของจังหวัดลพบุรี ทางจังหวัดได้ร่วมกับกรมศิลปากรจัดให้มีการประ-
กวดเรียงความ เรื่องพระราชประวัติของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ขึ้น เพื่อจะได้นำเรียงความที่ชนะเลิศจากการประกวด มาจัดพิมพ์เป็น
หนังสือที่ระลึกแจกในงาน เป็นการเทอดพระเกียรติต่อกิตติมหาราช พระ
องค์นี้ การประกวดได้ดำเนินไป ปรากฏว่ามีผู้สนใจ ส่งเรื่องเข้า
ประกวด ๓๒ ราย คณะกรรมการตัดสินการประกวดประกอบด้วย หลวง
บริบาลบุรีภัณฑ์ ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นคณะกรรมการ
นายตรี อมาตยกุล หัวหน้ากองวรรณคดี และ ประวัติศาสตร์ เป็น
กรรมการ และ นายธวัช รัตนภิชาติ หัวหน้าแผนกแปลและเรียบ
เรียง เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการชุดนี้ ได้พิจารณาแล้ว
มีมติเป็นเอกฉันท์ ตัดสินให้รางวัลที่ ๑ เสีย เพราะยังไม่ดีถึงขนาด คง
ตัดสิน ให้มีผู้ได้รับรางวัลที่ ๒ ซึ่งได้แก่ เรียงความของนางสาว
ชุมสาย สมพงษ์ ได้รับรางวัลเงิน ๑,๐๐๐ บาท และรางวัลที่ ๓ เงิน
๕๐๐ บาท ได้แก่เรียงความของ นายสงวน อินคง ซึ่งการแจกรางวัล
ได้ทำกันเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว เรียงความทั้งสองเรื่องนี้ ลิขสิทธิ์เป็น
ของจังหวัดลพบุรี ซึ่งทางจังหวัดได้นำลงไว้ในหนังสือที่ระลึกเล่มนี้

(๓)

ครั้งที่สาม เมื่ออายุ ๔๑ ปี คุณแม่เคราะห์ร้ายถูกสุนัขในบ้าน
จับเบา ๆ ที่มีขณะที่กำลังคลุกข้าวให้มัน แต่ท่านเห็นว่าไม่มีเลือดออก
คิดว่าคงไม่เป็นไร จึงใช้ยาบรรณณ์บาล์มทาเอาเองโดยไม่บอกใคร จน
กระทั่งปรากฏอาการบวมเห็นได้ชัด จึงได้พาท่านเข้าโรงพยาบาลมิชชั่น
อีกครั้ง จากการตรวจของแพทย์ปรากฏว่าเชือบาดทะยักกำลังลุกลาม
แต่ด้วยความสามารถของนายแพทย์ คุณแม่จึงรอดชีวิตมาได้ภายหลังที่
รักษาตัวอยู่เดือนเศษ

ครั้งสุดท้ายนี้ คุณแม่เริ่มป่วยเมื่อต้นเดือนมิถุนายน ๒๕๑๒ มี
อาการตัวร้อนเป็นไข้ ได้เชิญนายแพทย์มาตรวจอาการที่บ้าน จึงทราบ
ว่ามีโรคปอดบวม (นิวมอเนีย) แทรก เพื่อให้ได้รับการดูแลจาก
แพทย์โดยใกล้ชิด จึงได้พาท่านไปรับการรักษาที่วิชัยยุทธคลินิก จน
กระทั่งอาการของนิวมอเนียหาย แต่คุณแม่รับประทานอาหารไม่ได้
แพทย์พยายามให้อาหารทางเส้นเลือด แต่ก็ไม่ได้ผล เนื่องจากความมี
อายุมากของคุณแม่ ทำให้เส้นเลือดเปราะให้อาหารทางเส้นเลือดไม่ได้
ดังนั้นคุณแม่จึงอ่อนเพลียลง และสิ้นใจโดยสงบที่วิชัยยุทธคลินิก
ถนนเศรษฐศิริ เมื่อวันที่พุธที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๒ เวลา ๑๗ น.
เศษ รวมอายุได้ ๙๓ ปี คุณแม่มีหลาน ๑๕ คน เหลน ๑๙ คน

คุณแม่อยู่กับลูก หลาน และเหลนมาเป็นเวลานานที่สุด เมื่อ
ท่านมาจากไปเช่นนี้ แม้จะคิดได้ว่าเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์เรา คือ
เกิด แก่ เจ็บ ตาย และอายุขัยของท่านก็สมควรแก่เวลาแล้ว แต่
กระนั้นก็ยังอดที่จะเศร้าโศกและเสียใจอาลัยรักไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะการ
จากไปของคุณแม่ทำให้เกิดว่าเหวและเงียบเหงาอย่างบอกไม่ถูก

(๔)

บัดนี้ คุณแม่ได้จากลูกหลานเหลนและญาติพี่น้องไปแล้ว
อย่างไม่มีโอกาสจะได้พบกันอีกในภพนี้ แต่พระคุณอันยิ่งใหญ่ของคุณ
แม่ซึ่งมีต่อลูก ๆ หลาน ๆ และเหลน ๆ ยังจารึกอยู่ในความทรงจำ
ตลอดไปโดยมิรู้ลืม ขออานิสงส์ผลบุญและพระคุณของคุณแม่ที่มีต่อ
ลูก หลาน เหลน ได้โปรดคลบนันตาลให้ดวงวิญญาณของคุณแม่ประสบ
ความสุขในสัมปรายภพด้วยเถิด.

จาก ลูกทุกคนของคุณแม่

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

ด้วยแล้ว ทั้งเพื่อเป็นการเฉลิม พระเกียรติคุณ และเป็นอนุสรณ์
ในการประกวด พิธีเปิดอนุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ของ
จังหวัดลพบุรี ในโอกาสนั้นนั่นเอง

ศาลากลางจังหวัดลพบุรี

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕

ที่ สม.๑๔/ ๑๕๕๓

ศาลากลางจังหวัดชลบุรี

๒ กันยายน ๒๕๑๒

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์เรียงความ เรื่อง สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เรียน นางสาวชุมสาย สมพงษ์

อ้างถึง หนังสือของท่านลงวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๑๒

ตามที่ท่านขออนุญาตพิมพ์เรียงความเรื่องสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งท่านส่งเข้าประกวดเนื่องในงานพิธีเปิดอนุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ณ จังหวัดชลบุรี และเรียงความของท่านได้รับรางวัลที่ ๒ โดยจะพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจนางทั้ง สมพงษ์ เนื่องจากลิขสิทธิ์เรียงความเรื่องนี้เป็นของจังหวัดชลบุรี นั้น

จังหวัดได้พิจารณาแล้ว อนุญาตเฉพาะการพิมพ์ครั้งนี้และขอให้ท่านพิมพ์ตามที่คณะกรรมการตัดสินการประกวดเรียงความของกรมศิลปากรได้ตรวจพิจารณาแล้ว เมื่อได้พิมพ์เสร็จแล้ว ขอให้ส่งให้จังหวัดชลบุรี จำนวน ๓ เล่มด้วย.

ขอแสดงความนับถือ

พล.ท.ท.

(สามารถ วายวานนท์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี

การปกครอง

คุณแม่พี่ สมพงษ์

ชาตะ วันพุธ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๕

มรณะ วันพุธที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๒

ภาพที่ ๑ จากซ้ายไปขวา

๑. นายบุญช่วย สมพงษ์
๒. นางเอิบ มหาเดชน์
๓. นางอุ้น ผ่องสวัสดิ์
๔. นางสินธุ์ จามรมาน

หลาน—เหลน ในวันสวดพระอภิธรรม
ณ วัดโสมนัสวิหาร
๑๕—๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๒

บุตรหลานของคุณทวดในวันสวด
พระอภิธรรม

ประวัติสังเขป

คุณแม่^๕ พงษ์ สมพงษ์ เกิดเมื่อวันพุธ เดือน มีนาคม พ.ศ.
๒๔๑๙ ปีชวด ที่อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี เป็นบุตรนายบุญ
นางอ่ำ มีพี่น้อง ๔ คน นายรื่น คำบุญ (พี่) นายแรม คำบุญ
และนายเริ่ม คำบุญ (น้อง) พี่และน้องทุกคนถึงแก่กรรมก่อนคุณแม่^{๕๕}
ทั้งสิ้น

คุณแม่ได้ทำการสมรสกับพระพลสงคราม (แ้ว) มีบุตร ๑
คน คือ

นางเอิบ มหาเดชน์ (ภรรยา ร.อ. หลวงเฉลิมคัคณานต์
(เฉลิม มหาเดชน์)

เมื่อพระพลสงครามถึงแก่กรรมแล้ว ได้ทำการสมรสกับ
นายเส่ง สมพงษ์ มีบุตรด้วยกัน ๗ คน คือ:

๑. ด.ญ. (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์)

๒. ด.ญ. สรวง ถึงแก่กรรม

๓. นายบุญช่วย สมพงษ์ (อดีตหัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่
และอดีตอธิบดีกรมการศาสนา)

๔. นางสินธุ์ จามรมาน (ภริยาพระยานิติศาสตร์ไพศาล)

๕. ด.ญ. ทรัพย์ ถึงแก่กรรม

๖. นางอุ้น ผ่องสวัสดิ์ (ภริยานายปิยะ ผ่องสวัสดิ์)

๗. ด.ญ. บุญเรือน ถึงแก่กรรม

นายเส็ง สมพงษ์ ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๔๒ ปี ขณะที่นาย บุญช่วย สมพงษ์ อายุ ๑๘ ปี และเพิ่งเรียนจบมัธยมปีที่ ๘ ร.ร. สวนกุหลาบวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๔๖๕) คุณแม่ได้ครองตัวเป็นโสดตลอดมา จนถึงแก่กรรม คุณแม่เป็นคนผอมบาง แต่แข็งแรง ไม่เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะอย่างคนมีอายุทั้งหลาย เป็นคนสะอาดเรียบร้อย ความเป็นคนแข็งแรงของคุณแม่เห็นใครทำอะไรให้ก็ไม่ถูกใจ ชอบทำเอง อายุ ๕๓ ปีแล้วคุณแม่ยังเดินไปฟังเทศน์วัดได้ทันได้ ยังชอบปลูกต้นไม้ เพาะต้นมะม่วง ต้นไม้ทุกต้นงอกงามด้วยฝีมือของคุณแม่ กระจ่างว่าง ไม่ได้เป็นต้องเพาะมะม่วง หลานถามว่าเพาะไปทำไมไม่มีที่จะปลูก ท่านก็ว่าเพาะไว้แจกผู้ที่เราต้องการหรือที่รู้จักชอบพอให้เขาเอาไปปลูก นก กา ได้จับก็ได้บุญ คุณแม่เป็นคนอารมณ์ดี ไม่เคยโกรธใคร หลานเหลนทุกคน คุณแม่ช่วยเหลือ ไม่เคยถูกดู เลนทุกคนท่าน จำได้ ไม่หลงลืม เมื่อลูกคนไหนมาเยี่ยมมีของฝาก ท่านจะแจกจ่ายไปตามเหลนที่ใกล้เคียงโดยทั่วถึง

คุณแม่เป็นคนแก่ที่ทันสมัย คือเวลาเจ็บป่วยยอมให้ลูกหลาน พาไปรับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน คุณแม่เจ็บหนัก ๆ รวม ๓ ครั้ง ครั้งแรกเมื่ออายุได้ ๘๐ ปี บ่วยเนื่องจากเส้นโลหิตในสมองแตกเข้า รับการรักษาที่โรงพยาบาลมิชชัน จนกระทั่งนายแพทย์หมดความสามารถจึงไปเชิญให้ศาสตราจารย์นายแพทย์ชุด อยู่สวัสดิ์ มาตรวจดูอาการแล้วรับออกไปรักษาตัวที่คลินิกสี่พระยา รักษาอยู่เดือนเศษจึงหายเป็นปกติ

ครั้งที่สอง เมื่ออายุ ๘๕ ปี คุณแม่หกล้มแขนหัก ต้องพา เข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลมิชชันและหายเป็นปกติใน ๒ เดือน

พระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

โดย น.ส. ชุมสาย สมพงษ์ วท.บ. ค.บ. ป.ม.

ภาคที่ หนึ่ง

ประสูติ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นพระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และพระราชเทวี ทรงประสูติเมื่อปีวอก จุลศักราช ๔๔๔ (พ.ศ. ๒๐๗๕) สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระราชทานพระนามเดิมว่า เจ้าฟ้านรินทร ครั้นเจริญพระชันษาได้ ๑ เดือน สมเด็จพระราชบิดาตรัสให้มีการพระราชพิธีขึ้นพระอู่ ก็มีเหตุมหัศจรรย์ คือ ในระหว่างพระราชพิธีนั้น ขณะที่พระราชกุมารบรรทมอยู่ในพระอู่ พระญาติวงศ์ฝ่ายในบังเอิญเห็นเป็นสีพระกร แล้วจึงกลับเป็นปรกติเป็นสองพระกร สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงตรัสให้อาณานิมนต์นั้น เปลี่ยนพระนามเสียใหม่ว่า “พระนารายณ์ราชกุมาร” *

สมเด็จพระนารายณ์มีพระชนิษฐานร่วมพระราชชนนีอีก ๑ พระองค์ ทรงพระนามว่า พระราชกัลยาณี (พระนามเดิมว่า เจ้าฟ้าหญิงศรีสุพรรณ) ประสูติ เมื่อปีกุน จุลศักราช ๔๔๘ เมื่อประสูติพระราชบิดาองค์นั้นแล้ว พระราชเทวีก็นั่งประจวบตักพระโลหิต อยู่ได้ ๕ วัน ก็

* พระราชพงษาวดาร กล่าวเพียงว่า “ในปีนั้น พระราชเทวีประสูติพระราชบุตรพระองค์หนึ่ง พระญาติพระวงศ์เหลือบเห็นเป็นสีกร แล้วปรกติเป็นสองกร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตรัสแจ้งความเห็นเป็นมหัศจรรย์ ก็พระราชทานนามว่า พระนารายณ์ราชกุมาร” ข้อความที่กล่าวมาข้างต้น มาจากหนังสือ “โกษาเหล็ก”

สนพระชนม์ สมเด็จพระนารายณ์และพระชนิษฐา จึงกำพร้าพระมารดา
แต่ยังทรงพระเยาว์ สมเด็จพระราชบิดา จึงทรงตั้งให้พระองค์บัว
(ประชาชนเรียกว่า เจ้าแม่วัดตุสิต) กับพระนมเปรม (มารดา พระ
เพทราชา) เป็นพระอภิบาล

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีพระราชโอรสองค์ใหญ่ อีกองค์
หนึ่ง ประสูติแต่เมื่อยังเป็นเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงษ์ เดิมมีพระนาม
ว่าพระองค์อินทร์ แต่เมื่อประสูติพระนารายณ์ราชกุมารแล้ว โปรดให้
โสกันต์ ณ เกาะบ้านเลน แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า เจ้าฟ้าชัย
เจ้าฟ้าชัยมีพระชันษาแก่กว่าพระนารายณ์ ประมาณ ๑๒ พรรษา

นอกจากพระราชโอรสดังกล่าวนี้ พระราชพงษาวดารกล่าวว่า
ในปีระกา จุลศักราช ๙๙๕ (พ.ศ. ๒๑๗๕) สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
มีพระราชบุตรด้วยพระสนมอีก ๓ พระองค์ คือ พระไตรภูวนาภิตยวงษ์
องค์หนึ่ง พระองค์ทอง องค์หนึ่ง และพระอินทราชา อีกองค์หนึ่ง

ในบรรดาพระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น เจ้าฟ้าชัย
นับเป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ แต่พระบารมีด้อยกว่าสมเด็จพระ
นารายณ์ด้วยพระชนนีเป็นชนสามัญ กับประสูตินอกราชสมบัติ ส่วน
สมเด็จพระนารายณ์นั้น ประชาชนนิยมว่าเป็นเชื้อสายสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช เพราะพระราชชนนีเป็นพระราชธิดา สมเด็จพระ
เอกาทศรถอัครบรมนารถ นอกจากนั้นยังมีเหตุผลที่จรรยแสดงอภิ
นิหารของสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อยังเป็นพระราชกุมาร พิศดารยิ่งกว่า
พระราชบุตรองค์อื่น ๆ เช่น เมื่อเจริญพระชันษาได้ ๕ พรรษา ครั้นนั้น

เป็นวันปณรสี เพ็ญเดือน ๘ สมเด็จพระราชบิดาเสด็จออกไปบำเพ็ญพระราชกุศล ณ วัดชัยวัฒนาราม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงพระเยาว์ตามเสด็จมาหลายองค์ แต่สมเด็จพระนารายณ์ทรงประชวร สมเด็จพระราชบิดา จึงห้ามมิให้ตามเสด็จ เผลาเข้าวันนั้น บังเอิญฝนตก สมเด็จพระนารายณ์เสด็จออกไปเล่นที่เกย พระสนมพี่เลี้ยงทูลห้ามก็ไม่ฟัง จะถวายพระกลดกห้ามเสีย พระสนมพี่เลี้ยงจวนใจ ก็ต้องเล่นอยู่ด้วย ขณะที่พระองค์ยืนยดหลักชัยอยู่นั้น อสนีบาตได้ตกลงตอหลักชัยแตกตลอดลงไปจนถึงพื้นดิน สมเด็จพระนารายณ์ ก็มิได้เป็นอันตราย ยืนยดหลักชัยทรงพระสรวลอยู่ตามประสาพระเยาว์ แต่พระสนมพี่เลี้ยงสลับไปสิ้น สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ได้ยินเสียงอสนีบาตตรงพระราชวัง ก็ตกพระทัย ตรัสให้ข้าหลวงเข้าไปดู ข้าหลวงเข้าไปดู กลับออกมาทูลตามซึ่งมีเหตุให้ทรงทราบ จึงรับสั่งให้หมอหลวงเข้าไปแก้คนที่สลับ ครั้นเสร็จพระราชกิจทำบุญแล้ว ก็เสด็จกลับพระราชวัง ทอดพระเนตรเห็นรอยอสนีบาตตกลงตอหลักชัย จึงทรงพระกรุณาตรัสว่า ราชบุตรเรา^{นี้} จะมีบุญอยู่ แล้วตรัสให้สมโภชพระเจ้าลูกเธอ พระนารายณ์ราชกุมาร ๓ วัน

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อจุลศักราช ๑๐๐๓ ปีมะเส็ง (พ.ศ. ๒๑๘๔) สมเด็จพระนารายณ์เจริญพระชนมายุได้ ๙ พรรษา ครั้นนั้น สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เสด็จลงไปประทับแรม ณ วังบางปะอินประทับ ณ พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพาอาสน์ พระนารายณ์ราชกุมาร ตามเสด็จด้วย เผลาค่ำฝนตกพริ้ว สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเสด็จออกไปประทับที่หน้ามูขุ สมเด็จพระนารายณ์ตามเสด็จออกไปสองโคมให้

อสนีบาตตกลงมาตอหน้าบันแว่นประดับรูปสัตว์ ตกกระจายลงมา
 รอบพระองค์และพระเจ้าลูกเธอ ทั้งสองพระองค์ก็ได้รับอันตราย
 ประการใด

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ เจริญพระชนมายุได้ ๑๐ พรรษา ใน
 พ.ศ. ๒๑๘๕ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตรัสให้มีพระราชพิธีโสกันต์
 แล้วให้ทรงผนวช เป็นสามเณร ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยพระ
 สังฆราชเป็นอุปัชฌายะ แล้วไปประทับอยู่กับพระพรหมมุนี* พระ
 อาจารย์ ณ วัดปากน้ำประสพ เพื่อทรงศึกษาวิทยาการและศิลปศาสตร์
 อันควรแก่ขัตติยราชตระกูล

สมเด็จพระนารายณ์ ผนวชเป็นสามเณร และทรงศึกษาศิลป
 วิทยาการ ในสำนักพระพรหมมุนี จนมีพระชันษาได้ ๑๖ พรรษา
 จึงลาผนวช มาประทับอยู่ ณ วังนอก แวดล้อมไปด้วยมหาดเล็ก
 ข้าราชการที่มั่งมีมีความรู้ และอาจารย์ผู้เจนจบในพิชัยสงคราม
 ทรงโปรดฝึกซ้อมฝีมือในทางยุทธศิลป์ มัคชกรรม และอศวกกรรม
 กับบรรดามหาดเล็ก ข้าราชการในวังอยู่เนือง ๆ จนมีความเข้มแข็ง
 หาที่จะเปรียบมิได้ ในเวลานั้น เจ้านายองค์อื่น ๆ ก็มีสมัครพรรคพวก
 อยู่ ตามควรแก่ฐานานุรูป แต่ความรู้และความเข้มแข็งแล้ว จะเสมอ
 ด้วยสมเด็จพระนารายณ์มิได้

* หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าว่า “พระนารายณ์ทรงศึกษาวิทยาคม ในสำนักพระ
 อาจารย์พรหม เป็นผู้เรืองเวทย์วิทยาคมมาก เหตุฉะนั้น พระนารายณ์จึงมีบุญญาธิการ
 และอิทธิฤทธิ์มาก” พระนารายณ์จะได้รับการศึกษาจากสำนักอื่นใดอีก ไม่ปรากฏ แต่คงจะ
 ได้ศึกษาเพิ่มเติมต่อ จากอาจารย์อื่น ๆ อีกเรื่อยไป ก่อนปราบดาภิเษก จึงทรงเชียวชาญ
 ในคัมภีร์ไตรเพท และศิลปศาสตร์ทั้งปวง โดยเฉพาะ พระธรรมศาสตร์ ราชনীติ พิชัย
 สงคราม คชกรรม อศวกกรรม และศิลปวรรณคดี นั้น ทรงชำนาญนัก

ปราบดาภิเษก

ครั้นจุลศักราช ๑๐๑๗ ปีมะแม (พ.ศ. ๒๑๙๘) สมเด็จพระเจ้า
ปราสาททอง ประชวรหนัก จึงแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระ
ที่นั่งเบญจรัตน์ พระอาการมีแต่ทรงกับทรุด รู้สึกพระองค์ว่าจะไม่
รอด จึงทรงมอบราชสมบัติให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าชัย พระ
โอรสองค์ใหญ่ ทรงประชวรหนักอยู่ ๓ วัน ก็สวรรคต ณ วันพฤหัสบดี
เดือน ๘ ปีมะสาร ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะแม สัปดาห์ จุลศักราช ๑๐๑๗
เวลา ๗ โมงกับ ๖ บาท ทรงอยู่ในราชสมบัติได้ ๒๖ พรรษา

เจ้าฟ้าชัยจึงขึ้นครองราชสมบัติ สืบแทนสมเด็จพระเจ้า-
ปราสาททอง แต่เวลานั้น เจ้านายและขุนนางแตกแยกกัน เป็น ๓
กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าฟ้าชัย ซึ่งส่วยราชสมบัติกลุ่มหนึ่ง กลุ่มพระศรี-
สุธรรมราชา อนุชาสมเด็จพระเจ้าปราสาททองกลุ่มหนึ่ง และกลุ่ม
สมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเวลานั้น มีพระราชอิสริยยศยิ่งใหญ่แล้ว
พงษาวดารจึงเรียกพระนามว่าสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า สมเด็จพระ-
นารายณ์ มีพระชนมายุขณะนั้น ๒๔ พรรษา

เจ้าฟ้าชัยขึ้นครองราชสมบัติ แต่ยังไม่มีการพระราชพิธีบรม
ราชาภิเษก เพราะการภายในยังไม่เรียบร้อย เจ้านายและขุนนางยัง
เป็นฝักฝ่ายกันอยู่ การพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงค้าง
อยู่ เวลานี้ คະแนนนิยมของสมเด็จพระนารายณ์ สูงยิ่งกว่าเจ้าฟ้าชัย
เพราะเป็นพระเจ้าลูกเธอในราชสมบัติ เจ้าฟ้าชัยจึงเสื่อมความนิยมลง
ตามลำดับ ครั้นครองราชสมบัติมาได้ ๗ เดือน พระศรีสุธรรมราชา

กับสมเด็จพระนารายณ์ ก็คุมสมัครพรรคพวกยกเข้าไปใน พระราชวัง
กุมเอาเจ้าฟ้าชายไปสำเร็จโทษเสีย ณ วัดโคกพระยา

เมื่อเจ้าฟ้าชายสิ้นพระชนม์แล้ว * พระศรีสุธรรมราชา ก็ขึ้นผ่าน
พิภพ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช ตรัสให้สมเด็จพระ
นารายณ์ ราชันดดา เป็นมหาอุปราช ประทับ ณ พระราชวัง
บวรสถานมงคล แต่สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช ขึ้นเสวยราชย์ได้
เพียง ๒ เดือนเศษ ยังมีทันได้ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเศก ก็เกิดแตก
กันขึ้นกับพระราชันดตามหาอุปราช ด้วยเหตุเสด็จเข้าหาพระราช-
กัลยาณี พระภคินี สมเด็จพระนารายณ์ พระราชกัลยาณี เสด็จหนี
เล็ดลอดออกจากวังหลวงได้ จึงไปเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ที่วังหน้า
กราบทูลระหัดเหตุให้ทรงทราบ สมเด็จพระนารายณ์ทรงขัดเคืองใน
พฤติกรรมของสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช ก็เลยเกิดสงครามกลาง
เมืองกันขึ้น ระหว่าง พระเจ้าหลานกับพระเจ้าอว้ในวันพฤหัสบดี
เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีวอก อัฐศก (๒๑๙๙) ด้รบพุ่งกันแต่บ่าย
วันพฤหัสบดี จนถึงบ่ายวันศุกร์ ไฟรพลทั้งสองฝ่ายบาดเจ็บล้มตายเป็น

* มีประกาศรัชกาลที่ ๕ เรื่องพระราชวังบางปะอิน เมื่อ จ.ศ. ๑๒๓๘ (พ.ศ. ๒๔๑๕)
ว่าพระเจ้าปราสาททองเป็นพระโอรสลับของพระเอกาทศรถ อันเกิดแต่หญิงชาวบ้านบาง
ปะอินถ้าถือตามนี้ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ก็เป็นเชื้อสายของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
อยู่แล้ว

เมื่อพระเจ้าปราสาททอง ก่อนจะตั้งพระอนุชาเป็นพระศรีสุธรรมราชา เคยรับสั่งว่า
“น้องเรานั้น น้ำใจกล้าพะหยาบซ้ำ มิได้มีหิริโอตตปัทบะ จะให้เป็นอุปราชรักษแผ่นดิน
มิได้”

อนึ่ง วันที่พระศรีสุธรรมราชาธิราชถูกปลงพระชนม์นั้น มีจดหมายเหตุของแกมป-
เฟอร์ว่า เป็นวันที่ ๙ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๕๖ (พ.ศ. ๒๑๙๙)

อันมาก สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช ต้องบั้นที่พระพาหา สู้มิได้
ก็เสด็จหนีลงไปวังหลัง สมเด็จพระนารายณ์ ก็เสด็จเข้าวังหลวง ประทับ
ณ พระราชมณเฑียรพระวิหารสมเด็จ เสนาบดีก็ไปตามจับสมเด็จพระ
ศรีสุธรรมราชาธิราชได้ ณ วังหลัง จึงนำไปสำเร็จโทษเสีย ณ
วัดโคกพระยา สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช เสวยราชสมบัติได้
เพียง ๒ เดือน กับ ๒๐ วัน ก็สิ้นพระชนม์

ลุลุศักราช ๑๐๑๘ ปีวอก อัฐศก เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ
วันพฤหัสบดี เพลาชาแล้ว ๒ นาฬิกา สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า
ก็เสด็จปราบดาภิเษก เป็นพระมหากษัตริราช ตามบุรพประเพณี
ทรงพระนามตามที่ปรากฏในพระสุพรรณบัฏว่า

“สมเด็จพระบรมราชาธิราชธิเบศรสรเพ็ชญ์ บรมมหาจักร-
พรรดิศวรราชาธิราชราเมศวร ธรรมธราชธิเบศรสฤษดิ์รักษสังหาร
จักรวาพาธิเบนทรสุริเยนทรราชธิเบดินทร หริหรินทรธาดาธิเบติ ศรีวิบูลย
คุณอักษิณัฐ จิตรจุจิตรภูวนาภิตย ฤทธิพรหมเทพาดีเทพบดินทร ภูมิน-
ทรราชราศ รัตนากาศมนวงศ้องค์เอกาทศรุทร์ วิสุทธยโสธม บรม
อาชวาศยาศรัย สมุทัยคโธมนต์อนนตคุณวิบูลยสุนทรบวรธรรมิกราช-
เดโชชัย ไตรโลกนารอบดินทร วรินทรราชราชชาติพิชิต ทิศพลญาณ
สมันตมหันตวิปฬาราฤทธิวิไชย ไอศวรรยาริบัติขัตติยวงศ์ องค์
ปรมาธิเบติตรีภูวนาธิเบศร โลกเชษฐวิสุทธิ มกุฎรัตนโมฬีศรีปทุม
สุริยวงศ์องค์สรเพ็ชญ์พุทธานุกร บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ
กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาดุสิตกษณพรัตน์
ราชธานีบุรีรมย์”

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เสด็จปราบดาภิเษก เถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ก็โปรดให้ตมไม่เก็บส่วยสาอากรแก่ประชาราษฎร์เป็นเวลา ๓ ปี และจัดการถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองตามขัตติยราชประเพณีเป็นการใหญ่ นิมนต์พระสงฆ์ถวายทักษิณาทานถึงหมื่นรูป เมื่อเสร็จการพระบรมศพแล้ว ก็อัญเชิญพระอัฐิธาตุไปบรรจุไว้ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ แล้วพระองค์ก็เสด็จออกไปประทับ ณ พระราชวังบวรสถานมงคล โปรดให้พระไทรภูวนาทิตยวงษ์เป็นพระราชวังบวรสถานพิมุข อยู่ ณ วังหลัง

การที่ปราบดาภิเษกแล้ว ไม่ประทับวังหลวง กลับเสด็จไปประทับวังหน้า อาจจะเป็นด้วยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไม่ไว้วางใจพระไทรภูวนาทิตยวงษ์ ก็เป็นได้ ด้วยเมื่อขณะสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช สู้รบกับพระองค์ ฝ่ายแพ้นั้นกลับเข้าพระราชวังนั้น พระไทรภูวนาทิตยวงษ์ ทรงช้างออกมาแต่ในพระราชวัง มาถวายบังคมดูเป็นพิรุณอยู่ จึงโปรดให้พระไทรภูวนาทิตยวงษ์ ไปอยู่ ณ วังหลัง แยกกันเสีย

ต่อมาปรากฏว่า พระไทรภูวนาทิตยวงษ์ ได้สมคบกับข้าราชการหลายคน มี พระยาพัทลุง พระศรีภูมิปริชา หมื่นภักดีศวรร เป็นต้น ส้องสมสมัครพรรคพวก จนถึงกับเสียงเทียนพระบารมี ณ หอพระและพยายามหาโอกาสคอยทำร้าย ในเวลาเสด็จไปทเวสถาน ในพระราชพิธีตรียัมปวาย แต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชรู้พระองค์ ก็ไม่อาจจะทำร้ายได้ ครั้นเสด็จแปรพระราชฐานไปตำบลพระนครหลวง

[ปัจจุบันเป็นอำเภอ] พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ก็ตามเสด็จคอยหาโอกาส
 ทำร้ายหลายครั้ง ก็กระทำมิได้ จนประจักษ์แน่ชัดว่า พระไตรภูวนา-
 ทิตยวงศ์ คิดขบถจริง พระยาจักรีและข้าหลวงจึงจับพระไตรภูวนา-
 ทิตยวงศ์ และพระองค์ทองพระอนุชา พิจารณาเป็นสัตย์แล้วโปรดให้
 สำเร็จโทษเสีย และทรงพระกรุณาอภัยโทษให้พระอินทราชา พระอนุชา
 พระองค์หนึ่ง ส่วนสมรรคพรรคพวกนอกนั้นบรรดาที่พิจารณาเป็น
 สัตย์ ผู้มีความผิดเป็นมหันตโทษ ก็โปรดให้ประหารชีวิต และทรง
 พระกรุณายกเว้นโทษให้ผู้มีความผิดลหุโทษ เป็นตพูนหญ้าข้างหลวง
 ในต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้บูรณะเมือง
 ลพบุรี และสร้างพระราชวังเป็นที่ประทับของพระองค์อีกแห่งหนึ่ง
 เนื่องด้วย เวลานั้น พระนครศรีอยุธยาอยู่ใกล้ปากอ่าว บรรดาเรือ
 สินค้าต่างประเทศเข้าไปถึงพระนครศรีอยุธยาได้ จึงจำเป็นต้องระมัด-
 ระวังข้าศึกที่จะมาทางทะเลอีกทางหนึ่ง โปรดให้สร้างบ่อนที่บางกอก
 ๒ บ่อน บ่อนที่เมืองนนทบุรี ๒ บ่อน แล้วไปสร้างพระที่นั่งสุทธา-
 สวรรย์ธัญญามหาปราสาท ณ พระราชวังลพบุรี ทรงปฏิสังขรณ์วัด
 วาอารามเป็นอันมาก บรรดาเจ้านายและขุนนางก็ต้องมีนิวาสสถานไว้
 ที่เมืองลพบุรี อีกแห่งหนึ่งด้วย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรด
 เสด็จประทับลพบุรี ในฤดูหนาว และฤดูร้อน ประมาณปีละ ๘ เดือน
 ทุกปี ฤดูฝน จึงเสด็จคืนพระนครศรีอยุธยา แต่ถ้ามีราชการแผ่นดิน
 สำคัญ หรือมีการพระราชพิธีเสด็จคืนพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง
 เสด็จประทับ ณ ลพบุรีนั้น คงเสด็จออกว่าราชการตามปกติ แต่
 การเสด็จออกว่าราชการนั้น ห่างวันกัน ทรงโปรดเสด็จออกว่า

สัตว์เสมอแทบทุกวัน มิฉะนั้น ก็โปรดให้มีการคล้องช้าง หรือ การ
เล่นกีฬาต่อสู้ระหว่างสัตว์ เช่น การเล่นกีฬา ช้างไล่ ม้าพ่อแพน
คือ ให้คนหนึ่งขี่ม้าพ่อ ให้อีกคนหนึ่งขี่ช้างไล่ เป็นกีฬาที่ทรงโปรดมาก
เพราะได้ดูฝีมือและไหวพริบของคนขี่มาช้านาน เป็นการหาวิชาทหาร
ในสมัยนั้น ไปในตัวด้วย ดังมีเรื่องเกร็ดกล่าวในพระราชพงษาวดาร
ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ ดังนี้

“ศักราช ๑๐๒๕ ปี ศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นไปต่งคอก
ช้างช้าง ตำบลโตรกพระ ได้ช้างพลายใหญ่ ๗๐ ช้าง ช้างพังประมาณ
๔๐๐ แล้วเสด็จเข้าพระนคร

ครั้นรุ่งขึ้น เสด็จออก เสนาบดีทั้งปวงเฝ้าพร้อมกัน นาย
ไชยขรรค์ มหาคเล็ก ลูกพระนม กราบทูลพระกรุณาว่า ช้างไล่
ม้าพ่อแพนนั้น เว้นแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกนั้นหากลัวผู้ใดไม่
สมเด็จเจ้าอยู่หัวตรัสทราบ ว่า นายไชยขรรค์เกล้งว่าเปรียบพระ
เพทราชา พระเพทราชากรูเท้า จึงตอบนายไชยขรรค์ว่า ผลัดกันขี่
ช้างไล่ ม้าพ่อ คนละเที่ยวๆ นายไชยขรรค์ว่า จะขี่ช้างไล่ก่อน พระ
เพทราชาขยอม ครั้นถึงวันกำหนด นายไชยขรรค์ ขี่ช้างต้นพญา
ปราบไตรภพสูงหกศอก หกนิ้ว พระเพทราชาขี่ม้ากาฬาคีรี สูงสาม
ศอก สองนิ้ว ทั้งสนามตำบลคลองหน้าวัดแตร์ ม้าไล่ช้างเส้นหนึ่ง
พระเพทราชาชักม้าราแพนพ่อ นายไชยขรรค์ขับช้างไล่ขึ้นมาใกล้สพาน
อิฐวัดหนึ่ง (หนึ่ง) ช้างได้คว้าพระเพทราชา พระเพทราชาเห็นจวน
ตัว ก็ขับมาเข้าช่องกุญน้อย ช้างค้างอยู่ ครั้นเที่ยวพระเพทราชาจะขี่

ข้าง นายไชยขรรค์ หนีไปบ้านเสีย พระเพทราชาเข้ามาเฝ้ากราบทูล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แจงเนื้อความทงนั้นให้ทราบทุกประการ สมเด็จ-
พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าหาญไม่หรือ อ้ายไชยขรรค์ นั้น เป็นทหารปาก”

ตามเรื่องเกร็ด ในพระราชพงษาวดาร ดังนี้ จะเห็นได้ว่า
สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดการกีฬาขี่ม้าช้างมาก เพราะพระ
องค์เอง เวลาเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใด ๆ มักทรงช้างหรือทรงม้า
เป็นพระราชพาหนะเนื่อง ๆ ไม่ค่อยโปรดประทับพระราชยานหามนอก
จากในงานพระราชพิธี แต่ถึงแม้ในงานพระราชพิธี ก็ยังโปรดทรง
พระราชพาหนะ ดังมีเรื่องในพระราชพงษาวดาร ดังนี้

“ครั้นถึงเดือนพฤษภาคม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงม้า
พระที่นั่งลงไป ณ ตำบลชุกุน เจ้าฟาราม เจ้าฟ้าทอง แต่งชาวเพชร-
บุรี ๓๐๐ คน ตะบองครบมือ หนึ่งซุ่มอยู่ริมทาง ครั้นเสด็จพระราช
ดำเนินลงไปถึงทางสี่แพร่งป่าชมภู แลตแลงกุนปายา รวมกับ ชาว
เพชรบุรี ลูกพร้อมกันจะเข้ายุตเอาบังเหียนม้าพระที่นั่ง กรมพระ
ตำรวจจับตัวมาถามชาวเพชรบุรีให้การว่า เจ้าฟ้าทอง เจ้าฟาราม
ใช้ให้มาทำร้ายแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๆ ก็คืนเข้าพระราชวัง จึงมี
พระราชโองการให้คุมเจ้าฟ้าทอง เจ้าฟาราม เข้ามาถาม สาราพรับ
เป็นสัตย์ ทรงพระกรุณาให้ปรึกษาโทษ”

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นพระมหากษัตริย์ ทมิฬนาพระ
ทัยเป็นนักกีฬาโดยแท้จริง เพราะนอกจากจะทรงโปรดการกีฬาแล้ว
มักทรงพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ทำผิดเนื่อง ๆ ดังเช่นเรื่องทีกล่าว

มาข้างต้น ก็ไม่ทรงเอาผิดแก่นายไชยสรรค์ ผู้ผลิตสัญญาแก่พระเพทราชา
 เมื่อยังทรงพระเยาว์ คงจะมีพระนมหลายคน นอกจากพระนมใหญ่
 ซึ่งเป็นพระอภิบาล และพวกลูกพระนมเป็นผู้ชาย ก็เป็นมหาตเล็กใกล้
 ชิดทงสน พวกมหาตเล็กต้องหัดวิชาทหาร คือขี่ช้างเข้ามาเป็นทุกคน
 มิฉะนั้นไม่ทรงโปรด ดังนั้น ในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 จึงมีทหารที่เข้มแข็งมากเป็นธรรมดา

นอกจากนั้น ในกรณีที่คนผิดเป็นคนร้าย แต่รับสารภาพโทษ
 ก็มักพระราชทานอภัยโทษให้เนื่อง ๆ ดังเช่น ในกรณีกบฏที่กล่าวมา
 นั้น ถ้าผู้กบฏเป็นเพียงผู้ถูกใช้ ก็พระราชทานอภัย ลงโทษแต่เพียง
 สถานเบา กรณีพระไตรภูวนาภิตยวงศ์เป็นกบฏ ก็ไม่เอาโทษมาหลาย
 ครั้ง จนบางครั้งพวกลูกขุนที่ปรึกษาคดีต้องกราบทูลคัดค้าน อ้างว่า
 เป็นการเสียหายแก่พระราชประเพณี จึงทรงยอม เช่นดังกรณี เจ้า
 ฟ้าทอง เจ้าฟ้ามรม เป็นกบฏคราวนี้ พวกลูกขุนถวายคำปรึกษาว่า
 ต้องลงโทษเพราะทำผิดคดียกบฏมาหลายครั้งแล้ว พระราชทานอภัยไป
 ก็ไม่เช็ดหลาบ กลับรื้อขึ้นทำใหม่ จึงทรงพระกรุณาตรัสว่า ตามคำ
 ปรึกษาเถิด

มีการเล่นกีฬาระหว่างสัตว์เอกอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏ ในจดหมายเหตุ
 อยุธยาวันของบาทหลวงเดอซัวส์ และจดหมายเหตุของคณะบาทหลวง
 ฝรั่งเศส กีฬานี้ คือ จัดให้ช้าง ๓ ตัว สู้กับเสือ ๑ ตัว กีฬานี้มักจะ
 มีที่เมืองลพบุรี รายละเอียดของการกีฬานี้ว่า ช้างที่จะเข้าต่อสู้กับเสือต้อง
 สวมหน้าราห์เหล็ก คือ มีเกราะกันที่หน้าและที่คอ บริเวณที่เล่นคงจะ

เป็นที่พะเนียดคล้องช้าง กว่าช้างจะเอาชนะเสียได้ ก็ต้องบาดเจ็บ
 เพราะถูกเสื่อกระโดดกัดเสียหลายแห่ง แต่แล้วเสื่อก็ถูกช้างกระเทียบ
 หมอบไป โปรดให้จัดการกีฬาเช่นนี้ ให้ชาวต่างประเทศดูเนือง ๆ
 สังฆราช เดอ เบริธ และสังฆราช เทลิโอ โปลิศ เคยถูกเชิญขึ้นไป
 เฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ลพบุรี โปรดให้จัดการกีฬาช้างสู้กับ
 เสือให้ดู แต่สังฆราชขอตัว อ้างว่าติดธุระ ที่จะไปเพราะว่า ไข้กิจ
 ของสมณะก็ได้ แต่เมื่อทูต เชวาเลียร์ เดอ โซ มงต์ เข้ามานั้นโปรด
 ให้จัดการกีฬาคคล้องช้าง และการต่อสู้ระหว่างช้างกับเสือให้ดูคราวหนึ่ง

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดประทับลพบุรี จนกระทั่ง
 สิ้นรัชกาลของพระองค์ เมื่อเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งสุทธาสวรรย์
 พระราชวังลพบุรี เมื่อปีมะโรง จ.ศ. ๑๐๕๐ (พ.ศ. ๒๒๓๑) นั้น
 สมเด็จพระเพทราชาพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ ได้อัญเชิญพระบรมศพ
 แห่พยุหยาตราทางชลมารค ล่องขบวนเรือลงมาถวายพระเพลิง
 ณ พระนครศรีอยุธยา

ครองราชย์

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จะทรงมีพระรูปโฉมลักษณะ
 อย่างไร ไม่ปรากฏในพระราชพงษาวดาร แต่บาทหลวงเดอ ชัวส์
 ผู้เข้ามาใน พ.ศ. ๒๒๒๘ จดหมายเหตุนั้นว่า พระวรกายผอมบาง
 พระเนตรใหญ่ ดำเป็นมัน มีแววจลาง แต่ ม. บุโรเตลันต์ ผู้แทน

บริษัทอินเตียตวันออกของฝรั่งเศส ผู้เข้ามาค้าขายในกลางรัชกาล
 บันทึกลงไว้ว่า “พระเจ้าแผ่นดิน มีพระองค์ ไม่สูง ไม่ดำ ไม่ดำ ไม่ขาว
 พระชนม์ ๕๐ พระพักตร์ใหญ่ ทรงพระสรวลเสมอ พระนลาตใหญ่
 พระมัสสุไม่มี พระนาสิกแบนและกว้าง ริมพระโอษฐ์หนามาก จลอง
 พระองค์ทำด้วยแพรแดงจากเปอร์เซีย มีดอกทองประปราย รูปคล้าย
 เสือแยกเกศแขนเหมือนแขนเสียวาวที่ปากหลวงใต้ ไม่มีลูกกระดุม
 ทรงฉลองพระองค์ครุย ทำด้วยผ้าจากเบงกอล เป็นผ้าโปร่ง มีลาย
 คล้ายลูกไม้ตามตะเข็บ เห็นบกฏคามทองคำฝังพลอย พระแสงดาบ
 ญี่ป่นฝังพลอยวางบนพระเพลา สรวมพระธำมรงค์ประดับพลอย”

พระราชลัญจกรแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่
 ปราภฏในพระราชสาส์น มีไปถึง พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส และ
 พระมหาสันตะปาปา ณ กรุงโรม เป็นรูปพระมหาอุณาโลม สถิตย์
 ในบุษบก มีฉัตรเคียงข้างละสองฉัตร พระราชลัญจกรทั้งนี้ คงจะใช้
 อย่างเดียวกัน มาแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็ได้

บาทหลวง เดอ ชัวส์ ได้จดหมายเหตุ พระราชกรณียกิจ
 ประจำวัน ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ระหว่างประทับ ณ
 พระนครศรีอยุธยา และเมืองลพบุรี ไว้ดังนี้

“พระเจ้ากรุงสยาม ตื่นหมทมเวลาเช้า ๕.๐๐ นาฬิกา ทุกวัน
 ทรงทักบาตรแก่พระภิกษุสงฆ์องค์แรกซึ่งเข้ามาปราชญ์อยู่ที่พระ ทวาร
 พระราชวัง เวลา ๗.๐๐ นาฬิกา เสด็จออกขุนนางฝ่ายใน ให้นาง
 กำนัลชั้นที่ (คำว่า ชั้นที่ Eunuch ยูนุก ราชสำนักไทยไม่เคยมี

บาทหลวง เดอ ชัวส์ อาจเข้าใจผิด หรือบันทึกเกินไป) และพวก
ที่อยู่ภายในพระราชวังเข้าเฝ้า แล้วมีรับสั่ง ให้นายพระทวาร * เข้าเฝ้า
ด้วยพระองค์มีพระประสงค์ใคร่ ทรงทราบ เหตุการณ์ทั้ง ปวง ภาย นอก
ถ้านายพระทวารมีเรื่องอันใดที่จะกราบทูล ก็ กราบทูลได้ในขณะนั้น
เมื่อเสร็จธุระนั้นแล้ว ข้าราชการของรัฐบาลฝ่ายหน้าและข้าราชการ
ที่เป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งอยู่ภายในเขตพระราชวัง จึงเข้าเฝ้า
ลูกขุนในก้นารายงานการพิจารณาคดีต่าง ๆ ขึ้นถวาย ซึ่งพระองค์
อาจจะเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขได้ตามชอบพระทัย

พอถึงเวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา ขุนนางผู้ใหญ่จึงพร้อมกันเข้าเฝ้า
เวลาเที่ยง พระเจ้ากรุงสยามเสด็จไปเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วย
สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง พระราชธิดา พระภคินี และพระปิตุจฉา พระอนุชา
ทั้งสองของพระองค์เข้าเฝ้าบิหมิง สองครั้งเท่านั้น ในเวลาระหว่าง
เสวยพระกระยาหารนั้นนักเป็นเวลาพิจารณารายงานและพิพากษาอรรถ-
คดีด้วย เมื่อเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว พระองค์ก็เสด็จไปประทับ

* ปรากฏในตำนานศรีปราชญ์ว่า ศรีปราชญ์ได้รับพระราชทานแหวน เงินมา
พบนายพระทวาร นายพระทวารสังเกตเห็นแหวน ก็รู้ว่าเป็นพระขำมรงค์ จึงถาม
ศรีปราชญ์ เป็นคำโคลง ว่าได้แหวนมาแต่ไหน ได้โต้ตอบกันเป็นคำโคลง ดังนี้

นายพระทวาร	แหวนนี้ท่านได้แต่	ใดมา
ศรีปราชญ์	จอมมกุฎโลกา	ท่านให้
นายพระทวาร	ทำชอบสิ่งใดหา	วานบอก
ศรีปราชญ์	เราผูกโคลงถวายให้	ท่านให้รางวัล

เห็นได้จากบันทึกของบาทหลวง เดอ ชัวส์ ในการที่กล่าวถึงพระราชกรณีย-
กิจว่า นายพระทวารผู้นี้ เป็นคนสำคัญมากคนหนึ่งเพราะมีหน้าที่เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน
ทุกเช้า จึงเป็นหน้าที่ของนายพระทวารที่จะต้องสำรวจผู้คนเข้าออกทุก ๆ วัน และโดย
ที่เป็นผู้มีความรู้สูง จึงสามารถเล่นโคลงในการสอบถามศรีปราชญ์ ได้

บนพระแท่นในห้องบรรทม และที่พระแท่นนั้นมีมหาดเล็กอ่านประวัติ
ของราชวงศ์ (พงษาวดาร) ถวาย พอเริ่มอ่านก็ส่งเสียงดังลั่น แล้วค่อย
ผ่อนเสียงลง ๆ จนกระทั่งได้ยินเสียงกรนจึงหยุดอ่าน แล้วก็ถอยออก
ไปจากที่นั้น แต่พอถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. ก็กลับมามาก ไม่ต้องเตือน
พอเข้าไปถึง ก็เริ่มอ่านด้วยเสียงแหลมและดัง ซึ่งเท่ากับเป็นการ
ปลุกบรรทมทีเดียว *

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกขุนนางฝ่ายหน้า คราวนี้ก็จะเสด็จ
พระธุระ ก็ลาเข้าไปจนถึง ๒๑.๐๐ น. ในการเสด็จออกขุนนางครั้งนี้
ผู้ทูลเกล้าฯ ถวายเสนาบดีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ คอยฟังรับสั่ง
ว่า จะตรัสประการใด พระเจ้ากรุงสยามทรงสังเกตกิริยาอาการของ
ขุนนางผู้ใหญ่เหล่านั้น เป็นเวลานานถึงชั่วโมงและขุนนางผู้ใหญ่เหล่านั้น
ก็ไม่กล้าเข้าไปชิดพระองค์

เวลา ๒๒.๐๐ น. มีการประชุมปรึกษาราชการอันเป็น
คุยกัณหัสน์ (ราชการลับ) ในที่ประชุมนี้ มีขุนนางผู้ใหญ่เป็นที่ปรึกษา
ราชการแผ่นดินคนหนึ่ง ท่านผู้นี้ แก่ชราภาพมากแล้ว มีอายุถึง ๘๐ ปี

* สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดเรื่องราวของต่างประเทศมาก เป็นต้นว่า
พงษาวดารจีน เวียดนามหลวงที่ออกไปต่างประเทศ ต้องซื้อหนังสือเช่นนี้มาถวายเสมอ
ลาดูแบร์ จดไว้ในหนังสือ (โกษาปานไปฝรั่งเศส) ว่า

“ตำนานพงษาวดาร ไม่ว่าชนิดใด ที่พระองค์อาจเสาะหามาได้ ก็ให้หา
แล้วพระองค์ให้ขุนนางประจำราชสำนักอ่านถวายมิ ได้ขาดสักวันเดียว เวลานั้น ออกขุนศรี
วิสารวาจา ตรัสว่า ที่ไปเมืองฝรั่งเศสกลับมา รับหน้าที่อ่านพงษาวดารถวาย และหมื่น
ตำนานที่พระองค์ทรงโปรดไม่รู้จักจัก คือรายงานของอัครราชทูต ว่าด้วยเมืองฝรั่งเศส
นั่นเอง”

และหักตั้ง แต่ทว่าสติปัญญาความกตัญญูยังคงอยู่ สมให้พระราชมณเฑียร
หนึ่ง ตูลาการฝ่ายคดีอาญาหนึ่ง ท่านผู้หม่หน้าทเกี่ยวของเป็นแพทย์
หลวงด้วยอีกแผนกหนึ่ง และยังมีมหาดเล็กคนโปรด (พระปิยะ) ของ
พระเจ้าแผ่นดินคนหนึ่ง ทรงอนุญาตให้หนึ่งประชุม สำหรับตะโกนที่ห
ท่านที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน แล้วแจ้งข้อราชการตามที่พระเจ้ากรุง
สยามรับสั่งนั้นทุกประการ คนสุดท้ายคือ ม.คอนสตันซ์ (เจ้าพระยา
วิชาเยนทร์) ซึ่งพูดกันแล้วตามจริงก็เป็นหัวใจของที่ประชุม เพราะว่า
ม.คอนสตันซ์ มีอำนาจบังคับบัญชาการภายนอกทุกอย่าง ขุนนาง
ผู้ใหญ่ทั้งหลายก็ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งทั้งสน การประชุม
ปรึกษาหารือกัน ด้วยราชการอันเป็นคุณพระหรรษสน กว่าจะเลิกก็
๒.๐๐ นาฬิกา ทุกคราว กฎมณเฑียรบาลสำหรับประเทศนี้ ยอมให้
เจ้ากรมแพทย์หลวงคนเดียวเท่านั้น เข้าไปในพระราชวังชั้นในได้
เจ้ากรมแพทย์หลวงคนนั้น ไม่ใช่จะมีการเกี่ยวข้องกับการประชุมลับ
อย่างเดียวนั้น ยังมีหน้าที่ตักเตือนให้พระเจ้ากรุงสยามเข้าสู่ที่
ไสยาสน์ ตามปกติแล้ว มักจะเฝ้าอยู่ที่พระทวารห้องบรรทมเสมอ
เป็นนิจ นอกจากที่กล่าวแล้วนั้น ยังมีหน้าที่ตรวจตราโภชนาหาร
เครื่องเสวยที่จะถวายพระเจ้ากรุงสยามทุก ๆ จาน สิ่งที่นายแพทย์
เห็นว่า จะไม่ยังประโยชน์ให้แก่ร่างกายแล้ว ก็ไม่อนุญาตให้นำขึ้น
ถวาย คงอนุญาตให้แต่สิ่งซึ่งบริหารร่างกายเท่านั้น

ถ้าพระเจ้ากรุงสยาม เสด็จประทับแรม ณ เมืองละโว้ (ลพบุรี)
การประชุมด้วยข้อราชการลับนั้น นาน ๆ จึงจะมีสักครั้งหนึ่ง แต่การ

ล่าสัตว์มีเสมอแทนทุกวัน ฉะนั้น จึงไม่น่าแปลกใจเลย ที่พระเจ้ากรุงสยามจะไม่ทรงพอพระทัยที่จะประทับอยู่ ณ เมืองละโว้ ๘ เดือนทุก ๆ ปี”

พระราชกรณียกิจ ที่บาทหลวง เดอ ชัวส์ บันทึกไว้ในจดหมายเหตุรายวัน^๕ จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระราชภารกิจมาก ขณะประทับ ณ พระนครศรีอยุธยา เวลาเสด็จประทับลพบุรี มักโปรดการคล้องช้างและการล่าสัตว์ อันเป็นบุรพประเพณีของพระมหากษัตริย์แต่โบราณ อนึ่งการคล้องช้างนั้น^๖ ก็เป็นการเพิ่มพูนพระบารมีในการสร้างสมแสนยานุภาพอีกประการหนึ่ง

* แสนยานุภาพของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในสมัยนั้น อยู่ในสภาพเกรียงไกร ลาเนียร์ * กล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดิน มีช้างประมาณ ๑๒๐๐๐ เชือก เป็นช้างประจำการ คือฝึกหัดแล้ว ๒๐๐๐ เชือก มีทหารช้าง (คนเลี้ยง) ๕๐๐๐ คน เวลามีพยุหยาตราทางบก

* ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๒๗ Lanier “Relation de la France et du Rouyaume Siam de 1662 à 1703”

จดหมายเหตุของบาทหลวง เดอ ชัวส์ ว่า ขบวนกฐินธรรมดา มีช้าง ๒๔ เชือก แต่ถ้าเป็นขบวนเสด็จพยุหยาตรา มีช้าง ๔๘ เชือก ภาพเขียนจำลองจากผนังอุโบสถวัดชุม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แสดงริ้วขบวนกฐินพยุหยาตราในแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็ปรากฏเป็นขบวนช้างและคนเดินเท้า ซึ่งแสดงว่า เวลานั้นมีช้างมาก

ส่วนขบวนพยุหยาตราทางชลมารค มีตำนานกองทัพเรือไทย ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่งโดยพระยาศรีภูมิปริชา ว่า เสด็จพยุหยาตราคราวหนึ่ง มีเรือรบขบวน ๑๑๖ ลำ

มีช้างเข้าขบวนถึง ๒๐๐ เชือก ส่วนพยุหยาตราทางชลมารค^๕ มีเรือ
กราบเรือบัลลังก์เข้าขบวนถึง ๒๐๐ ลำ มีทหารเข้าขบวน ๑๒๐๐๐ คน
กองทัพเรือของไทยทางด้านทะเล ในกลางรัชกาลประมาณ พ.ศ.
๒๒๒๘ มีเรือสำเภา (ใช้เป็นเรือรบ) ๖๐ ลำ และได้ต่อเรือกำปั่นรบ
ตามแบบฝรั่งเสร็จเมื่อ วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ อีก ๓ ลำ
นาวิกานูภาพของไทยเวลานั้น มีถึงมหาสมุทรอินเดีย เพราะเวลานั้น
มะริด และตะนาวศรี เป็นเมืองท่าสำคัญของไทย และไทยก็เดินเรือ
ค้าขายอยู่ในมหาสมุทรอินเดีย

เขตแดนของไทย สมัยต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช^๖
นั้น ฝั่งทะเลตะวันตกจดมหาสมุทรอินเดีย ตั้งแต่ มะริด ตะนาวศรี
จนสุดเขตแหลมมะลายู ที่เมืองยะโฮร์ (Johore) ในอ่าวไทย มี
อาณาเขตจนสุดแดนเขมร เวลานี้^๗ เขมรขึ้นต่อไทย ส่วนทิศเหนือ
จดเขตแดนเชียงใหม่ ต่อเมื่อเสวยราชย์แล้ว อีก ๘ ปี จึงเสด็จขึ้นไป
ตีเชียงใหม่ได้ ด้วยเหตุต่อไปนี้

* เมื่อต้นรัชกาล คือ หลังจากที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช^๘
เสวยราชย์ได้ ๔ ปี ในราวปีชวด พ.ศ. ๒๒๐๓ ฝ่ายข้างเมืองอังวะ
จะเกิดศึก เพราะจีนฮ่อชื่อ อูตึงผา พาฉกรรจ์อพยพประมาณพันหนึ่ง

* ข้อความแต่ตอนนี้นำไปจนจบศักราชว่า คณะกรรมการกรมศิลปากร ขอให้
เรียบเรียงใหม่ให้ถูกต้อง และโดยเหตุนี้ คณะกรรมการจึงพิจารณาให้ได้เพียงรางวัลที่สอง
รางวัลที่หนึ่งยกเสีย

หนีมาพึ่งอังวะ ฝ่ายฮ่อ หรือ หนี่หนึ่ง จินเม่งจู ในสมัยนั้น ก็ยกทัพ
 ตามมาขอให้อังวะส่งตัวฮ่อที่หลบหนีให้ พระเจ้าอังวะไม่ส่ง กองทัพฮ่อ
 จึงตั้งล้อมเมืองอังวะ และมีข่าวมาถึงเชียงใหม่ว่า ฮ่อจะยกทัพมาตีเมือง
 เชียงใหม่ด้วย ฝ่ายเมืองเชียงใหม่ซึ่งขณะนั้นขึ้นกับพม่า ก็ตกใจ
 เพราะเห็นว่าพม่าจะเป็นที่พึ่งมิได้ จึงให้แสนสุรินทรไมตรี มาขอ
 กองทัพไทยขึ้นไปช่วยป้องกันเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระนารายณ์
 มหาราช โปรดให้ยกทัพขึ้นไปช่วยตามคำขอ ให้พระยารามเดโช
 ถือพลพันคน พระยาสีหราชเดโชชัย ถือพลสี่พันคน ยกทัพขึ้นไป
 พร้อมด้วยกองมอญ เมื่อเดือนสิบสองปีชวด และเสด็จยกทัพหลวง
 ขึ้นไป ยังอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก ตั้งตำหนัก ณ ตำบลช่องตา เมื่อ
 เดือนอ้าย แรมสามค่ำ โปรดให้สมโภชพระพุทธชินราช พระพุทธ-
 ชินสี่หัว มีมหรสพสามวันด้วย

ขณะนั้น พอค้อเล็กล้อมเมืองอังวะ ทัพไทยยังอยู่ในระหว่าง
 เดินทาง แสนสุรินทรไมตรี ทราบข่าวว่าพม่า ค้อแตกกลับไปแล้ว
 แสนสุรินทรไมตรีก็ตกใจเกรงพม่าจะทำอันตรายแก่เชียงใหม่ ก็เลย
 หนีทัพไทยไปเสีย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงรับสั่งให้เจ้าพระยา
 กลาโหม คุมพลหนึ่งหมื่น ยกขึ้นไปตีได้เมืองคัง เมืองเถิน เมืองลำปาง
 และบรรดาหัวเมืองกะเหรี่ยง ละว้า ซึ่งขึ้นแก่เมืองเชียงใหม่ ชื่อเมือง
 อินทคีรี เมืองรามดี และด่านอุ้มรุก โปรดเสด็จยกทัพหนุนขึ้นไป
 ถึงสุโขทัย แต่ไม่ทันตีเชียงใหม่ รับสั่งให้เลิกทัพกลับพระนคร เมื่อ
 ปีฉลู พ.ศ. ๒๒๐๔

ครั้น ณ ปีขาล พ.ศ. ๒๒๐๕ มีข่าวถึงกรุงศรีอยุธยาว่า ฝ่ายพม่าเกิดจลาจลวุ่นวาย ผลักแผ่นดินใหม่ ราษฎรเป็นขบถจับพระเจ้าอังวะปลงพระชนม์ และยกพระเจ้าแปรขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระราชดำริเห็นว่า เป็นโอกาสควรจะตีเมืองเชียงใหม่ได้ จึงโปรดให้จัดทัพใหญ่ รับสั่งให้เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ขุนเหล็ก) เป็นแม่ทัพหน้า ยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อเดือนสิบสอง พระองค์เองเสด็จกรีธาทัพหลวง ไปรพลหกหมื่นคน เสด็จตามขึ้นไป เมื่อเดือนอ้าย ปีขาล *

* ข้อความที่กล่าวมานี้ พระราชพงศาวดารไทยกล่าวว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงแต่งตั้ง นายปานมหาดเล็ก เป็นเจ้าพระยาโกษาธิบดี ที่แม่ทัพ แทนเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ขุนเหล็ก) ที่ถึงแก่อสัญกรรม และนายปาน ได้กราบทูลขอพระราชทานอาญาสิทธิ จัดกระบวนทัพ ตั้งค่ายลอบศึกก่อน คือ เกณฑ์พลสามพันตั้งค่าย ณ ตำบลพะเนียด โดยให้ตัดไม้ไผ่มาปักเป็นรั้วค่าย ให้เอาปลายไม้ฝังลงดิน แต่ขุนหมื่นคนหนึ่งขัดคำสั่ง เอาโคนไม้ฝังแทนปลายอย่างปกติ นายปานหรือ เจ้าพระยาโกษาธิบดี ออกเลียบค่าย เห็นผิดคำสั่ง จึงให้เอาขุนหมื่นผู้นั้น ไปประหารชีวิตเสีย

สมเด็จพระนารายณ์ทรงราชูปถัมภ์ ได้ทรงอธิบายไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง ไทยรบพม่า ถึงข้อความตอนนั้นว่า “หนังสือพระราชพงศาวดาร กับพงศาวดารพม่า ยุติด้วยกันว่า ตีเมืองเชียงใหม่คราวนี้ เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๒๐๕ ในหนังสือพงศาวดารพม่าว่า เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ขุนเหล็ก) ถึงอสัญกรรม ทรงตั้งนายปานน้องชายที่ได้เป็นทูตไปเมืองฝรั่งเศส เป็นเจ้าพระยาโกษาแทน แล้วให้เป็นแม่ทัพคราวนี้ แต่ได้ความตามจดหมายเหตุของฝรั่งว่า เจ้าพระยาโกษาขุนเหล็ก ถึงอสัญกรรม ต่อเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๖ ก่อนสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต ๑ ปี ส่วนนายปานนั้น เป็นพระวิสุตรสุนทรราชทูตกลับจากเมืองฝรั่งเศส เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๒๓๐ ก่อนสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตเพียง ๘ เดือน ได้เป็นเจ้าพระยาโกษาธิบดี อยู่สัก ๕ เดือน ถึงสิ้นรัชกาล เพราะฉะนั้นเจ้าพระยาโกษา ขุนเหล็ก เป็นแม่ทัพคราวนี้แน่

การศึกษาเชียงใหม่ ในพ.ศ. ๒๒๐๕ น สมเด็จพระนารายณ์
มหาราช เสด็จขึ้นไปบัญชาการรบด้วยพระองค์เอง กองทัพไทยตี
ได้เมืองลำพูน แล้วได้ตีเมืองเชียงใหม่แตก จับเอาพระเจ้าเชียงใหม่
หรือ พระยาแสนหลวง กับครอบครัวมาไว้พระนครศรีอยุธยา พระเจ้า
เชียงใหม่ผู้นี้ ภายหลังปรากฏว่า เป็นกวีฝึกปากเอก เคยประการมกับ
ศรีปราชญ์ รัตนกวี ในราชสำนักเวลานั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
โปรดปรานมาก ภายหลังจึงโปรดให้กลับไปครองเชียงใหม่ตามเดิม

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เลิกทัพกลับจากศึกเชียงใหม่
มาทางเมืองสวรรคโลก ในเที่ยวกลับนั้น ได้อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ อัน
เป็นของพระร่วงสุโขทัย ซึ่งสมเด็จพระบรมราชาธิราช ที่ ๑ เคยได้
มาไว้กรุงศรีอยุธยาแต่ก่อน นำกลับคืนลงมาพระนครศรีอยุธยา โดย
ขบวนพยุหยาตรา ทางชลมารค จากเมืองพิษณุโลก และประดิษฐาน

ข้อวินิจฉัย ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพดังนี้ มีข้อเท็จจริงยืนยันอยู่
หลายข้อ เช่นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงแต่งตั้ง นายปานเป็นพระวิสุตรสุนทร ให้
ออกไปเป็นทูต ณ ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ แต่ศึกตี
เชียงใหม่ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ ผิดเวลากันถึง ๒๐ ปีว่า ถ้านายปานเป็นแม่ทัพ ที่เจ้า-
พระยาโกษาธิบดีแล้ว ภายหลังไปเป็นทูต ในพ.ศ. ๒๒๒๘ ก็จะกลับเป็นพระวิสุตรสุนทร
ไม่ได้ อนึ่ง เจ้าพระยาโกษาธิบดี ขุนเหล็กนั้น เป็นขุนพลเอก แม่ทัพสำคัญของสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช ถ้าเพียงแต่ศึกตีเชียงใหม่ ในต้นรัชกาล ก็ไม่ได้ออกศึก ถึงอัญ-
เชิญมเสียบแล้ว เจ้าพระยาโกษาธิบดี ขุนเหล็ก จะเป็นขุนพลเอกได้อย่างไร เพราะไม่ได้
ออกรบศึกเลย ข้อความในพระราชพงศาวดารจึงคลาดเคลื่อน พระวินิจฉัยของสมเด็จ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพตรงกับข้อเท็จจริง

ไว้ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ตลอดมา จนกระทั่งเสียกรุง เมื่อพ.ศ.
๒๓๑๐ ชาวเชียงใหม่ จึงอัญเชิญกลับไปใหม่ ครั้นในรัชกาลที่ ๑ นี้
กรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาท ได้ทรงอัญเชิญ กลับมาไว้
ณ กรุงเทพ พระมหานคร ประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่ง พุทไธสวรรย์
ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จนกระทั่งทุกวันนี้

เมื่อเสร็จศึกเชียงใหม่แล้ว ไทยกับพม่าก็ปะทะกัน ในพ.ศ.
๒๒๐๖ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้เจ้าพระยาโกษาธิบดี
ขุนเหล็ก ยกกองทัพไปตีพม่าในพ.ศ. ๒๒๐๗ เหตุที่เกิดสงครามก็
เพราะว่าพวกมอญเป็นกบฏต่อพระเจ้ากรุงอังวะ ช่วยกันจับม้ง
นั้นมיתร์ ข้าหลวงของพระเจ้ากรุงอังวะ ผู้ครองเมืองเมะตะมะ
แล้วนำตัวมาส่งให้ ไทย และพากันอพยพครอบครัวมาสามัคคีด้วย
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้รับครัวมอญไว้ให้อยู่ ณ ตำบล
สามโคก ส่วนม้งนั้นมיתร์นั้น ภายหลัง้วยถึงแก่กรรม

ฝ่ายพม่าจึงให้ ตึงกะโป เมียนหฺวุ่น กับม้งสุรราชา คุมพล
สามหมื่น ตามครัวมอญเข้ามาทางกาญจนบุรี ได้ปะทะกับทัพเจ้าพระยา
โกษาธิบดี ขุนเหล็ก ที่ไทรโยค และทัพพระยาสีหราชเดโชชัย ยกมา
จากเชียงใหม่ เข้าชนาบหลังพม่าที่ตำบลสังขละ พม่าเสียทีกองทัพไทย
แตกทัพหนี ไปเป็นอลหม่าน ไทยจับพม่าไปเป็นเชลย พร้อมด้วย
ศัสตราวุธเป็นอันมาก

เมื่อกองทัพไทย ชนะพม่าที่ตำบลไทรโยคแล้ว ในปีมะโรง
พ.ศ. ๒๒๐๗ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็โปรดให้เจ้าพระยาโกษา

ธิดา คุมพลหกหมื่น พร้อมด้วยพระยารามเดโช พระยากำแพงเพชร และ พระยาสิทธิราชเดโชชัย ยกทัพไปตีพม่าเป็นการตอบแทน เข้าพม่า ทางด่านแม่ละเมา และผาปูน กองทัพไทยไปคราวนี้ตีเมืองพม่าได้ หลายเมือง คือ เมืองจันทกอง เมืองสิริเยม และเมืองร่างกุ้ง แล้วยกทัพ เรือ ทัพบก ขึ้นไปตีได้เมือง หงสาวดี และเมืองแปร ซึ่งเป็น เมืองสำคัญของพม่า พม่าแต่งทัพให้มังจาเล ราชบุตรเข้าต่อสู้กองทัพ ไทย แต่สู้ฝีมือพระยาสิทธิราชเดโชชัย แม่ทัพหน้าไม่ได้ จึงถอย เข้าเมืองภูกาม กองทัพไทยจึงยกเข้าล้อมเมืองภูกามอยู่ถึง พ.ศ. ๒๒๐๘ ก็เกิดขัดสนเสบียงอาหารขึ้น จำต้องเลิกทัพกลับมา แต่ก่อนเลิกทัพ กลับมา เจ้าพระยาโกษาขุนเหล็ก วางกลอุบายลวงพม่า เป็นที่ว่าจะ ถอยทัพกลับ พม่าประมาทไม่รู้ในกลอุบายเปิดประตูเมืองออกโจมตี กองทัพไทย กองทัพไทย ก็เข้าโอบล้อมพม่า ฆ่าฟันพม่าล้มตายเป็น อันมาก จนเกือบจะเข้าเมืองได้ แต่พม่าหนีกลับเข้าเมืองภูกาม ปิดประตูเมืองขึ้น ตั้งแต่นั้นมา พม่าก็เข็ดขยาด ไม่ออกรบอีกต่อไป เจ้าพระยาโกษาธิดา ก็เลิกทัพกลับคืนกรุงศรีอยุธยา *

* สงครามไทยกับพม่าคราวนี้ แม้จะมีได้แพ้ชนะกัน โดยเด็ดขาดก็จริง แต่ พม่าเสียที่ไทยยับเยิน จนไม่มีกำลังจะมารบแก้มือไทยได้อีก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกล่าวไว้ว่า เลิกสงครามคราวนี้แล้ว ไทยกับพม่าไม่สู้รบกันอีกนาน เป็น เวลานานถึง ๕๕ ปี จนถึงแผ่นดินพระเจ้าอลองพญา ในรัชกาลของพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พม่าจึงได้ยกกองทัพเข้ามาตีไทยและไทยเสียกรุงศรีอยุธยา ในพ.ศ. ๒๓๑๐

ข้อความที่คณะกรรมการ ฯ กรมศิลปากร ส่งให้แก้ไข มีเพียงเท่านี้ —ผู้เรียบเรียง

เสร็จสงครามล้านพม่า และตีเมืองเชียงใหม่กลับมาขึ้นแก่ไทย
 ได้ตามเดิมแล้ว ราชอาณาจักรไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
 มหาราช ก็พุ่งขึ้นสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างสุดขีด หมอแกมป์เฟอร์*
 ซึ่งเข้ามาเห็นเหตุการณ์แผ่นดินในปลายรัชกาล ได้บันทึกไว้ในสมุด
 จดหมายเหตุว่า “ในบัดดาชาติผิวคล้ำแห่งเอเชียทั้งหลาย ราชอาณาจักร
 สยามเป็นราชอาณาจักร อันเกรียงไกรใหญ่ยิ่งที่สุด และ
 ราชสำนักนั้นเล่า ก็วิจิตรมโหฬารหาที่เสมอมิได้”

การที่แกมป์เฟอร์กล่าวดังนั้น แสดงว่า ปรากฏภาพของ
 ไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น เข้มแข็งใหญ่ยิ่งเพียงใด
 เพราะถ้าไม่เข้มแข็งจริงแล้ว คงจะยกกองทัพซึ่งมีพลเพียงหกหมื่นคน
 ขึ้นไปล้อมกรุงอังวะไม่ได้ เวลานั้นไทยยกทัพไปต้านไห้ เป็นชนะ
 ศึกดำนนั้นมาทุกครั้ง เพราะฉะนั้นราชอาณาจักรสยามในแผ่นดินสมเด็จพระ
 นารายณ์มหาราชจึงเป็น ราชอาณาจักรอันเกรียงไกรใหญ่ยิ่งที่สุด
 ในบรรดาประเทศที่แกมป์เฟอร์เห็นมา

นอกจากเป็นกษัตริย์นกรบ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชยัง
 เป็นกษัตริย์นักปกครองที่สำคัญพระองค์หนึ่ง ลาลูแบร์ทูตฝรั่งเศสชุดที่

* Dr. Engelbert Keampfer ชาวเยอรมันเคยเป็นเลขานุการทูต
 สวีเดนในราชสำนักอิหร่าน ต่อมาเป็นนาบแพทย์ของบริษัทฮอลันดาอินเดียตะวันออก
 ซึ่งตั้งบริษัทอยู่ ณ เมืองบันดง (Bantam)

สอง ที่เข้ามากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๒๓๐ ได้บันทึกไว้ว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงสนพระทัยอยากทราบตำนานพงษาวดารของโลกมาก ตำนานพงษาวดารไม่ว่าชนิดใดที่พระองค์อาจจะเสาะหามาได้ ก็ให้หา มาแล้วพระองค์ให้ขุนนางประจำราชสำนัก อ่านถวายมิได้ขาดสักวันเดียว พระองค์เคยรับสั่งบ่อย ๆ ว่า “รัฐประศาสน์มิใช่วิชาที่เรียนรู้กันได้เองโดยกำเนิด ต่อเมื่อปกครองคนนาน ๆ และเรียนรู้พงษาวดารให้มาก ๆ จึงจะค่อยรู้ว่รัฐประศาสน์เป็นวิชายากสักเพียงใด”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชดังกล่าวนี้ ถ้า ลาลูแบร์ มิได้บันทึกไว้ในจดหมายเหตุของเขา ก็ยากที่จะเชื่อว่าเป็นพระราชดำรัสของพระองค์ เพราะว่าการกล่าวถึงหลักปกครองซึ่งเป็นหลักวิชาสมัยปัจจุบันนี้ ไม่น่าจะเป็นคำพูดของคนเมื่อ ๒๗๔ ปีมาแล้ว แต่เมื่อลาลูแบร์ยืนยันว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีพระราชดำรัสดังนี้ ก็ย่อมแสดงว่า พระองค์เป็นนักรัฐประศาสน์ที่ใหญ่ยิ่งโดยแท้จริง

อย่างไรก็ดีมีเรื่องปรากฏในตำนาน ศรีปราชญ์อยู่เรื่องหนึ่ง เรื่องนี้เล่าว่า ครึ่งหนึ่ง ในสมัยนั้น พระเถระผู้ทรงธรรมสมบัติ รูปหนึ่ง เป็นผู้ที่ถูกชดช้อนเคยกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาก ได้

เข้าเฝ้าถวายคำปรารภแก่พระองค์ว่าราษฎรพากันบ่นว่าเดือดร้อน เพราะทางบ้านเมืองออกกฎหมายบังคับและกำหนดโทษผู้กระทำผิดต่าง ๆ จึงใคร่ขอให้พระองค์ได้พิจารณาผ่อนผันเสียบ้าง สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ฟังแล้ว ก็ไม่รับสั่งประการใด ทรงรับทราบไว้ด้วยคุณธิยาภาพ ต่อมาไม่ช้า โปรดให้ราชบุรุษคนหนึ่งนำลงไปฝากพระเถระรูปนั้นให้ช่วยเลี้ยงไว้ โดยรับสั่งว่าขออย่าให้กักขังให้ไปไหนมาไหนได้ ตามใจชอบ พระเถระรูปนั้นก็รับสั่งไว้เลี้ยงตามพระราชประสงค์ แต่อยู่มามิช้าถึงนั้นก็สร้างความเดือดร้อนยุ่งยากให้แก่พระเถระรูปนั้นนานาประการ จนเหลือที่จะทนทาน จึงนำลึงตัวนั้นมาถวายคืนพร้อมกับทูลว่าลึงตัวนั้นได้ทำความเดือดร้อนให้อย่างไรบ้าง สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงให้ราชบุรุษรับลึงไว้ แล้วรับสั่งว่า “สารุดีแล้ว โยมให้ทำตาม แต่ว่า ขอพูดสักหน่อย พระผู้เป็นเจ้าสวดทนต่อความรบกวนแห่งสัตว์เล็ก ๆ ตัวเดียว เพียงสองสามเวลาเท่านั้น ยังหาทนได้ไม่เล่า ก็พระผู้เป็นเจ้ามาชี้แจงให้ โยมอดทนต่อภาระความรบกวนของคนทั้งหลาย ที่มีน้ำหนักมากกว่าฝูงลิงกังป่าตึงพันเท่าแสนเท่าจนตลอดชีวิตโยมนั้น ยังจะทนได้หรือ ขอพระผู้เป็นเจ้าจงทราบเถิดว่า แม้โยมจะให้ลงทัณฑ์กรรมแก่ผู้กระทำผิดอาญา โยมจะได้ลาภสักการะหรือผลรางวัลแต่อย่างใดก็หาไม่ได้เลย”

เรื่องราวที่ปรากฏในตำนานศรีปราชญ์ ดังกล่าวมานี้ สมกับที่ลาธุแบร์บันทึกลงไว้ เพราะที่ทรงรับสั่งว่า เมื่อปกครองคนนานๆ

จึงจะค่อยรู้ว่าการปกครองคนเป็นวิชายากนั้น ก็ตรงกับเรื่องที่ได้พระราชทานลงไปให้พระเถระรูปนั้นเลี้ยง ทุกประการ

นอกจากเป็นนักปกครองแล้ว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชยังทรงเป็นนักศาสนา โดยเคร่งครัดต่อพระราชกิจในพระพุทธศาสนาอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากจดหมายเหตุ พระราชกรณียกิจของพระองค์ตามที่บาทหลวงเดอ ชัวลี ได้บันทึกไว้ว่า ทรงตั้งบาตรแก่พระภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาปรากฏในพระทวาร ทุก ๆ เช้า ในกรณีเรื่องศาสนานี้ แม้พระองค์จะเป็นพุทธศาสนิกและองค์อุปถัมภ์ภักดีจริง ก็มิได้ทรงหวงห้ามโดยกีดกันหรือรังเกียจศาสนาอื่น ๆ ตรงกันข้ามกลับพระราชทานเสรีภาพในการนับถือศาสนาให้ประชาชนโดยกว้างขวางอีกด้วย ในเรื่องเสรีภาพทางศาสนานี้ บาทหลวงเดอลาม็อต ลำแบต์ ได้บันทึกไว้ว่า ‘ข้าพเจ้าเชื่อว่า ในโลกนี้ จะหาเมืองไหนที่มีศาสนาหลากหลาย และที่อนุญาตให้ปฏิบัติตามศาสนานั้น ๆ ให้เท่ากับเมืองไทยเห็นจะหาไม่ได้แล้ว’

เพราะความมีน้ำพระทัย เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกับคณะสอนศาสนา โดยเฉพะ เช่นพระราชทานที่ดินให้คณะบาทหลวงฝรั่งเศสและทรงสร้างวัดเซนต์ โยเซฟให้ ดังนั้น จึงทำให้คณะบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาในเวลานั้น คิดการไกล ถึงกับพยายามจะรวบรัด พระเจ้าแผ่นดินให้เข้ารีตเสียเลย เพราะคิดว่า ถ้าทำสำเร็จ ก็จะเป็นการปักหลักศาสนาโรมันคาทอลิกลงในเมืองไทยอย่างแน่นแฟ้น ความคิดของคณะบาทหลวงนี้ตรงกับรัฐบาลฝรั่งเศสและพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เพราะเวลานั้นฝรั่งเศสกำลังคิดหาทางจะขยายอาณานิคมเข้ามาในเอเชีย เช่น

เดียวกับที่อังกฤษและฮอลันดา กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้น แต่
นโยบายนี้บังเอิญไม่สำเร็จ

เมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ส่ง เซวาเลีย เดอโชมองต์ เข้า
มาเป็นทูตคราวแรกใน พ.ศ. ๒๒๒๘ นั้น ได้ให้บาทหลวง เดอ ชัวส์
เข้ามาทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์สอนศาสนา แก่สมเด็จพระนารายณ์
มหาราชด้วย ทูตและคณะบาทหลวงได้หารือกับเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
(คอนสแตนซ์ ฟอลคอน) ถึงการที่จะทำให้พระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยน
ศาสนา แต่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ไม่สนับสนุน เห็นด้วยแต่เพียงให้
เผยแพร่ศาสนาแก่ประชาชนเท่านั้น เพราะวิธีของคณะบาทหลวงเป็น
วิธีอันตรายอาจทำให้เกิดขบถขึ้นในแผ่นดินได้ จึงได้บอกแก่บาทหลวง
เดอ ชัวส์ ว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้เคยรับสั่งแก่ตนดังนี้
“เจ้าเป็นคริสเตียน ถ้าเจ้ากลับมานับถือศาสนาของฉันทันเมื่อใด ฉันทจะ
ถือว่า เจ้าเป็นคนโกง กบไม่ไต่ทเดียว” * ซึ่งเป็นทำนองว่า ถ้าพระ
องค์เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นบ้าง พระองค์ก็คงจะเป็นผู้ที่กบไม่ได้
เช่นกัน

แต่ เซวาเลีย เดอ โชมองต์ กับคณะบาทหลวงส่วนใหญ่
มิได้เชื่อ ในบรรดาผู้ที่อภิปรายกันนี้ บาทหลวง เดอ ลีออนน์ ซึ่ง
ต่อมาเป็นสังฆราช ได้ให้ความเห็นว่า “จริงอยู่ พระเจ้ากรุงสยาม
ทรงพระเมตตาแก่ศาสนาคริสเตียนทุกอย่าง ได้ทรงสร้างโบสถ์ ได้
พระราชทานเงินให้แก่พวกมิสชันนารี ได้ทรงเป็นพระธุระให้ ม. เกลิโ

* ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ หน้า ๒๔๘ จดหมายเหตุรายวันบาทหลวง
ฝรั่งเศส

โปลิศ ไปเมืองจีน เป็นเรื่องจริงทั้งสิ้นแต่ในการที่จะให้พระองค์
เปลี่ยนศาสนานี้ เชื่อว่า พระเจ้ากรุงสยาม ไม่ได้นึกถึงเลย และ
การที่จะกราบทูลแนะนำ บางทีจะไม่เป็นเรื่องเล็กน้อย”

อย่างไรก็ดี ในวันเข้าเฝ้า ถวายพระราชสาสน์ เชวาเลีย
เดอ โชมองต์ ก็กราบทูลจนได้ ถวายคำแนะนำให้พระเจ้าแผ่นดิน
เข้ารีตตรง ๆ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ผู้ทำหน้าที่ล่ามตกใจจนตัวสั่น
เพราะรู้ว่าการที่ทูลถวายคำแนะนำต่อหน้าที่ประชุมขุนนาง เช่นนั้น
พระเจ้าแผ่นดินอาจไม่พอพระทัยหรือมีฉันทานพวักขุนนาง ก็คงเกลียดตัว
มากจนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช มิได้กริ้ว
รับสั่งตอบเรียบ ๆ ว่า “ได้นับถือศาสนาอื่นได้นับถือต่อกันมาถึง
๒๒๒๕ ปีแล้ว เพราะฉะนั้น จะให้เปลี่ยนศาสนา จึงเป็นการที่ไม่
ได้” * แต่เพื่อมิให้ทูลและคณะเสียหน้าในที่ประชุมขุนนางนั้น ทรง
รับสั่งต่อไปว่า “ฉันยังไม่รู้เลยว่า ศาสนาของท่านเป็นอย่างไร ฉันจะ
ต้องเรียนเสียก่อน และถ้าฉันเห็นความจริง ฉันก็จะยอมนับถือด้วย”

แม้จะได้มีพระราชดำรัสดังนี้ แต่ในที่สุด บาทหลวง เดอ
ชัวส์ ผู้ถูกกำหนดหน้าทมาให้เป็นพระอาจารย์สอนพระศาสนา ก็ต้อง
ยอมจำนน เขาบันทึกไว้ในจดหมายเหตุรายวันของเขาว่า “ข้าพเจ้า
ทราบแน่แท้ใจแล้วว่า การที่พูดกันว่า พระเจ้ากรุงสยามจะเข้ารีตนั้น
เป็นคำพูดที่เกินกว่าเหตุมาก ข้าพเจ้าได้รู้สึกว่ พระเจ้ากรุงสยาม
ได้ทรงยอมที่จะปกครองและบำรุงพวกเขาริ่ต หากใช้พระองค์เองจะ
เข้ารีตด้วยไม”

* ประชุมพงษาวดารภาคที่ ๒๓ Lanier Relation de France et Siam

เหตุใดบาทหลวง เดอ ชัวส์ จึงได้ยอมจำนน ก็เพราะว่า
 ภายหลังเมื่อได้ศึกษาพระราชกรณีกิจ พระราชอัธยาศัย ตลอดจน
 เหตุการณ์อย่างอื่นโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว บาทหลวง เดอ ชัวส์ ก็รู้ว่า
 พระเจ้าแผ่นดิน ผู้เสด็จออกทรงบาตรทุก ๆ เช้าและเสด็จไปบำเพ็ญ
 พระราชกุศลอยู่เนือง ๆ ในพระราชพิธีกฐิน หรือในพระราชพิธีอื่น ๆ
 ของศาสนาพุทธซึ่งมีอยู่มากมาย จะเปลี่ยนพระทัยเข้ารีตไม่ได้แน่นอน
 ทั้งพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระปรีชาญาณอย่างยิ่ง ทรงรอบรู้ในพระพุทธ
 ศาสนาเป็นอย่างดีและเคยทรงผนวช ยิ่งกว่านั้น ยังทรงโปรดการกวี
 และวรรณกรรมอีกด้วย อันการกวีและวรรณกรรมของไทยในสมัยกรุง
 ศรีอยุธยา^๕นั้น ผู้ศึกษาย่อมรู้ว่า มีมูลฐานมาจากพระพุทธศาสนาและ
 ศาสนาพราหมณ์^{๕๕}ทั้งสอง กวีรสแห่งวรรณกรรมจึงทำให้เกิดความตมตำ
 ราบซึ่งในพระธรรมรส เหตุฉะนั้นบาทหลวง เดอ ชัวส์ จึงยอม
 ถอนความคิดตามที่ได้นับถือไว้นั้น

ศิลปวรรณคดี

รัชสมัยแห่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นยุคแห่งการเฟื่อง
 พูของศิลปวรรณคดี เพราะองค์พระมหากษัตริย์ นอกจากจะทรงเป็น
 องค์อุปถัมภ์แห่งพระพุทธศาสนาแล้ว ยังทรงเป็นยอดแห่งนักกวีใน
 ยุคนั้นอีกด้วย กรุงศรีอยุธยาสมัยนั้น เป็นที่เกิดและชุมนุมแห่งนักกวี
 อาทิ พระมหาราชครู หรือพระโหราธิบดี* ศรีปราชญ์ พระราชเทวี
 องค์อรรคชายา และเจ้าแสนหลวงเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ผู้คิดเป็น

* นักวิจารณ์บางคนเห็นว่าเป็นคนละคน แต่บางคนว่าเป็นคนเดียวกัน

เชลยมาแต่ครั้งศึกเชียงใหม่ ก็เป็นนักกวีฝีปากเอก เป็นที่โปรดปราน
ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชผู้หนึ่ง

ศิลปวรรณคดีสมัยนั้น แยกออกเป็นสองประการ คือ ประ
การหนึ่ง ได้แก่วรรณกรรม อันเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่บท
พระราชนิพนธ์ เช่น ลิลิตพระลอ ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ทรงพระราชนิพนธ์ ตั้งแต่เสด็จพระราชดำเนินกลับจากศึกเชียงใหม่
กับสมุทรมุขคำฉันท ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ร่วมกับพระมหาราชครู
และทรงพระราชนิพนธ์ค้างไว้เพราะประชวรและเสด็จสวรรคตเสีย
กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส จึงทรงรับนิพนธ์ต่อจนจบในต้นกรุง
รัตนโกสินทร์พระราชนิพนธ์ทั้ง ๒ เรื่อง จึงเป็นวรรณกรรมอมตะมาจน
กระทั่งทุกวันนี้

วรรณกรรมชั้นอื่น ๆ ที่ตกทอดเป็นมรดกมาถึงเราและมีชื่อ
อยู่ในทุกวันนี้ ก็ได้แก่ ประถมจินตามณี แบบเรียนหนังสือไทยซึ่ง
แต่งโดยพระโหราธิบดี กำสรวลศรีปราชญ์ และอนิรุจฉำฉันท ของ
ศรีปราชญ์เป็นต้น วรรณกรรมอื่น ๆ คงจะยังมีอีกมากแต่ได้สูญหาย
ทำลายไปแต่ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ในพ.ศ. ๒๓๑๐ น่าเสียดายที่ จด
หมายเหตุการไปเป็นทูตของท่านเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) กับ
บทกวีนิพนธ์ซึ่งประพันธ์เป็นบทกลอนท่านเองจดหมายเหตุการเดินทาง
โดยนักกวีอีกท่านหนึ่ง ซึ่งโปรดให้ร่วมไปในคณะทูต ชูตท่านเจ้า
พระยาโกษาธิบดีนั้น พลอยสูญหายไปด้วย บทประพันธ์ทั้งสอง
เรื่องนี้เป็นวรรณกรรมข้างพระที่บรรทม ลาลูแบย์ ทูตฝรั่งเศส ชูต
สุดท้ายในรัชกาลได้จดหมายเหตุไว้ว่า โปรดให้มหาดเล็กอ่านถวายใน
เวลาบรรทมเสมอ

ประการสอง ได้แก่กวีโวหาร คือโวหารอันโต้ตอบกันด้วย
ความไหวพริบและปฏิภาณในเชิงกวี ดังเช่นเรื่องศรีปราชญ์โต้ตอบ
กับนายพระทวาร เรื่องแหวนที่ได้รับพระราชทานมาจากสมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราช เป็นต้น แต่กวีโวหาร ระหว่างศรีปราชญ์กับนาย
พระทวารนั้นเป็นแต่เรื่องเกร็ด ไม่เหมือนกับเรื่องที่ศรีปราชญ์โต้คาร-
มกับพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งเลื่องลือมาจนกระทั่งทุกวันนี้ คือดังนี้

เจ้า	รังษีพระเจ้าฮือ	ปางใด
ศรี.	ฮือแต่พระเสด็จไป	ป่าแก้ว
เจ้า	รังษีบ่สอใส	สักหยาด
ศรี.	ดำแต่ นอกในแผ้ว	ผ่องเนื่อนพคุณ

พระเจ้าเชียงใหม่ เป็นนักกวีโวหารที่มีคารมพอ ๆ กับศรี
ปราชญ์ เคยเล่นประवादโคลงหรือประชันโคลงกันหน้าพระที่นั่ง
เนื่อง ๆ การมของพระเจ้าเชียงใหม่ ที่รู้จักแพร่หลายและนิยมกันว่า
คมคาย มีดังนี้

ครันครันฤาใช้ฟ้า	เรียมครวญ
หึ่งหึ่งใช้ลมหวล	พื้ให้
ฝนตกใช้ฝนหวล	พื้ทอด ใจนา
ร้อนใช้ร้อนไฟไหม้	พื้ร้อนกลกาม

ศรีปราชญ์ เอาไปดัดแปลงเป็นคำกราบทูล เมื่อสมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราชทรงถามว่า เสียงเอะอะอะไรในโรงช้าง ศรีปราชญ์
กราบทูลว่า เป็นเสียงขบกล่อมพระเสวตร เป็นคำโคลงดังนี้

ครันครันสนั่นพัน

ปฐพี

เสียงตะขาบขับตี

เร่ร่อน

ภูธรเรศตรี

สุรสัง เองแฮ

ร้องล่ำทักข้างต้น

เทิดแก้วมาเมือง

การมโกลงของศรีปราชญ์ มีอยู่โคลงหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชโปรดคนักหนา ว่ามีปฏิภาณไหวพริบดีสามารถแก้ไข
ปัญหาได้รวดเร็วทันใจ คือ โคลงซึ่งศรีปราชญ์แต่งถวายว่า

เรียบให้ชลเนตรถวาม ถึงพรหม

พาหุสัตว์จอมจุม ชีพม้วย

พระสุเมรุเปื่อยเป็นทม ทบท่าว ลงแฮ

พอมาถึงตรงนี้ ก็ถูกทักว่า “นาตาเจ้าทวมจนเขาพระสุเมรุทรุดแล้ว
เจ้าจะอยู่ที่ไหน ?”

ศรีปราชญ์ทูลต่อทันทีว่า “อภินิหารมหาพรหมช่วย พิไฉนจง”

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระสรวลอย่างพอพระราช-
หฤทัย

ส่วนพระการมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีปรากฏใน
เรื่องที่ทรงพระราชทานโคลง ๒ บาท ให้พระโหราธิบดีไปแต่งต่อที่บ้าน
ดังนี้ .—

อันไต่ย้าแก้มแม่

หมองหมาย

ยุงเหลือบถารีนพราย

ลอบย้า

ศรีปราชญ์เวลานั้นยังเป็นเด็ก อายุเพียง ๙ ขวบ แต่เป็นเด็ก
มีปฏิภาณ และความสามารถในการแต่งโคลงเป็นเอก โดยที่ไม่รู้ว่าเป็น
โคลงบทพระราชนิพนธ์ จึงแต่งเติมให้ว่า

ผิวชนแต่จะกราย

ยังยาก

ใครจักอาจให้ซ้ำ

ชอกเนื้อเรียมสงวน

อันเป็นผลให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงขอดตัวศรีปราชญ์
จากพระโหราธิบดีผู้บิดา แล้วโปรดให้เป็นมหาดเล็กแทนนั้นมา คราว
หนึ่ง สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระราชนิพนธ์โคลงประชัน
กับพระราชเทวี ดังนี้

ศศิธรเคชฎา*

งามนัย

อ้าไช้เดือนเพ็ญพักตร์

หนุ่มหน้า

อัปสรบรรลักษ์ณ

เลื่องแต่ง ผจงฤา

อ้าไชนางฟ้าเจ้า

พี่ไช้ยาใจ

พระราชเทวีทรงนิพนธ์โคลงประชันตอบว่า

ทิดกรรวรเคชฎา*

งามยง ยิ่งแฮ

อ้าไช้อาภิตยจง

อยู่เกล้า

นารายณ์เสด็จลง

มาแปลก ปลอมฤา

อ้าไชนารายณ์เจ้า

พระผู้เสด็จมา

นอกจากพระราชนิพนธ์ ร่ายและโคลง ที่ปรากฏในลิลิต

พระลอ* แล้ว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชยังทรงชำนาญในการแต่ง

* ลิลิตพระลอ มีบางท่านเข้าใจว่าเป็นสำนวนแต่งในรัชกาลสมเด็จพระบรม-
ไตรโลกนาถ แต่พระยาปริยัติธรรมธาดาผู้เรียบเรียงเรื่องศรีปราชญ์ ว่า เป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเพราะเค้าเรื่องตรงกับภารกิจเชียงใหม่ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประการหนึ่ง กับเพราะสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงชำนาญในการพระราชนิพนธ์ ร่าย และ โคลง อีกประการหนึ่ง

* ฤา เป็นคำเก่า สมัยสมเด็จพระนารายณ์ และก็มีใช้แห่งเดียวเท่านั้น เพื่อ
ให้ “โท” ตามหลักประพันธ์โคลง ดังนี้

ฉันท์อีกด้วย ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ได้ทรงพระราชนิพนธ์บรรยาย
ความงามของศิลปในยุคนั้น ไว้ดังนี้

พิศพระกัญญา	ศรมสถานตระการกล
แกมแก้วประกายล	ตระประกิตประเภาะกัน
มุขมาศลบค (ละบัก) ลค	บทห้องบงหาหรรษ์
ระเบียงระเบียบบรร	พ รบับรบอบสม
เสาทองระรองรัต	น รจิตรประกิตกลม
แม่นมาศพิมานพรหม	แลเพียงทรงพระพรหมาน

ถ้าอ่านแต่เพียงบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้ โดยไม่เห็นบันทึก
หรือจดหมายเหตุ ของผู้ที่เห็นความงามของศิลปในยุคนั้นแล้ว เราก็
อาจมีความเข้าใจเพียงว่า ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ไพเราะดี แต่
บาทหลวง เดอ ชัวส์ ได้จดหมายเหตุกล่าวถึงความงามของศิลปกรรม
ในยุคนั้นว่า “พระมหाराชวังและวัดวาอาราม เป็นศิลปกรรมงดงาม
ยิ่ง พระที่นั่งโถงมีลายจำหลักปิดทองประดับกระจก ผ่นั่งปราสาทพระ-
ราชวัง และผ่นั่งโบสถ์ก็ประดับด้วยขามฝังไว้งามนัก” และแกมบี้เฟอร์
กว่า “และราชสำนักนั้นเล่าก็วิจิตรโหฬารหาที่เสมอมิได้” ศิลปในยุค
นั้นจึงมีความงามสมจริงตามที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ทุกประการ

แต่สมุทรโฆษคำฉันท์ ที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ต่อจากพระ
มหाराชกรุนั้น มิได้ทรงต่อจนจบ เพราะเหตุประชวรเสีย พระราช-
นิพนธ์บทสุดท้าย ที่ได้ทรงค้างไว้ก็คือ

“ตนกูตาย ก็ตายผู้เดียว ใครจะดู
โอ้แก้วกับตนกู ฤาเห็น”

คำครวญนี้ เป็นคำครวญของพิทยารในท้องเรื่อง แต่เวลา
ทรงพระราชนิพนธ์นั้น อาจอยู่ในระยะที่ประชวรมากแล้วก็ได้ จึงดูเข้า
กับเรื่อง และเหตุการณ์ในตอนนั้น เพราะพระเพทราชาเข้ายึดอำนาจ
แผ่นดิน ในขณะที่พระองค์ประทับ ณ พระที่นั่งสุทธาสวรรย์ พระ-
ราชวังลพบุรี ประชวรอยู่ในพระที่นั่งเพียงพระองค์เดียว ใครเฝ้าเยี่ยม
ไม่ได้ พระปิยะมหาราชาเล็กคนโปรดก็ยังถูกจับเอาไปประหารชีวิตเสีย
พระราชนิพนธ์บทนี้จะทรงไว้โดยมีพระเจตนาอย่างไรหรือไม่ ไม่มีทาง
ทราบได้ แต่ก็ดูเข้ากับเรื่องเสียจริง ๆ

อีก ๑๐๐ ปีเศษ ต่อมา กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
จึงทรงพระนิพนธ์ต่อว่า

“พิทยารทุกขล้าเคิญ ครวญคร่ำรำไรรำไญ
บ รุกสาแสนคลย์
ต้องศัฏฐาวุธพอนพ่น กายายบั่น
แลเล็ดตกไหลเล็หาร”

และทรงพระนิพนธ์ต่อให้จนจบสมุทรโฆษคำฉันท์
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นพระมหาธีรราช พระองค์
หนึ่ง ทรงสนพระทัยทั้ง ศิลปกรรม และศิลปกรรม ตอนกลางและ
ปลายรัชกาล ทรงจัดส่งนักเรียนไทยออกไปศึกษาวิชาช่าง และศิลป-
กรรม ณ ประเทศฝรั่งเศส ถึง ๒ คราว แต่นั่งเฝ้าประชวรและเสด็จ
สวรรคตเสียก่อน การบูรณะประเทศในทางศิลปกรรมตามนโยบายของ
พระองค์จึงค้างไป

ภาคที่สอง

การค้า

พระราชกุศลโอบายทางการค้า และทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ เป็นบทบาทสำคัญของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตั้งแต่กลางรัชสมัยของพระองค์ แต่ก่อนที่จะดำเนินเรื่องทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ ขอกล่าวถึงการที่ไทยได้ทำการค้าเป็นประวัติสืบมาเสียก่อน เพราะเป็นมูลฐานที่มาของทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ

ปรากฏตามพระราชพงสาวดารไทย และจดหมายเหตุของจีนว่า ไทยทำการค้ากับจีนมาแต่ครั้งสมเด็จพระร่วงเจ้าพ่อขุนรามคำแหงครองกรุงสุโขทัย ได้ส่งทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี นำเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนหลายครั้งและพ่อขุนรามคำแหงเองก็เคยเสด็จไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนถึง ๒ ครั้ง ปรากฏตามจดหมายเหตุจีนดังนี้

“แผ่นดินฉีหงวนปีที่ ๓๑ กะโหวงชิตหังว้ย (ตรงกับเดือนเก้าปีมะเมีย จุลศักราช ๖๕๖) พระเจ้าหงวนสี่โจ้วฮ่องเต้สวรรคต พระเจ้าหงวนแสงจงฮ่องเต้ ขึ้นเสวยราชสมบัติ เสียมก๊กฮ่องเต้มาเฝ้า พระเจ้าหงวนแสงจงฮ่องเต้รับสั่งกับเสียมก๊กฮ่องเต้ว่า แม่ท่านคิดว่าเป็นไมตรีกันแล้ว ก็ควรให้ลูกชายหรือขุนนางมาเป็นจ่านำไว้บ้าง”

เลือกครั้งหนึ่ง “แผ่นดินไต้เต็ก ปีที่ ๔ แก้อลักหง่วย
(ตรงกับ เดือนแปด ปีชวด จ.ศ. ๖๖๒) เสียมก๊กอ่องมาเผ่า*๑”

การที่นำเรื่องในแผ่นดินของพ่อขุนรามคำแหง มากเล่าไว้ใน
ที่นี้ ก็เพราะว่า การพระราชไมตรีกับจีนในแผ่นดินนี้เป็นจุดตั้งต้นที่
สำคัญ อันทำให้ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ทำการค้าและผูกสัมพันธ์
ไมตรีกับจีนเป็นลำดับมา จนถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
เหตุการณ์จึงได้คลี่คลายขยายตัวออกอย่างประหลาดกล่าวคือ ในยุคนั้นมี
พวกฝรั่ง โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ เป็นต้น ได้เข้ามาทำ
การค้าขายในมหาสมุทรอินเดียและในทะเลจีน แต่บังเอิญเวลานั้น
โปรตุเกสได้ทำการค้าขายพร้อมกับเที่ยวปล้นสดมภ์ เรือสินค้า และ
เมืองท่าชายทะเลของจีนและญี่ปุ่น เป็นเหตุให้จีนและญี่ปุ่นเกลียดชัง
ฝรั่งจนถึงไม่ยอมค้าขายด้วย แต่ไทยได้ค้าขายและสนิทสนมกับจีนมา
กว่า ๓๐๐ ปี คือตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย จีนจึงวางใจและไว้วางใจไทย ให้
ค้าขายได้โดยสะดวกยิ่งกว่าชาติอื่น เมื่อไทยค้าขายกับจีนได้ ก็เป็น
ธรรมดาที่จะต้องค้าขายกับญี่ปุ่นได้ จีนและญี่ปุ่นพร้อมใจกันปิดประตู
ค้ากับฝรั่งโดยเด็ดขาด*๒ มีแต่ไทยเท่านั้นค้าขายด้วยกันได้ เหตุดังนี้
ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยาจึงเป็นประตูด่าน

*๑ ปีที่ปรากฏในจดหมายเหตุจีน ตรงกับรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหง การที่
เสด็จไปเมืองจีนถึง ๒ ครั้ง คงจะไปในาช้างจีน มาทำถั่วขามส่งโลก

*๒ จีนและญี่ปุ่น (สมัยโชกุน) ได้ปิดประตูค้ากับฝรั่งมานานเกือบ ๒๕๐ ปี
ใน พ.ศ. ๒๓๘๖ (ค.ศ. ๑๘๔๔) พลเรือจัตวา แมทธิวส์ เปอร์รี ได้คุมเรือรบอเมริกันไป
ปิดอ่าวญี่ปุ่น บังคับให้ญี่ปุ่นยอมเปิดประตูค้าได้สำเร็จ ส่วนจีนถูกอังกฤษบังคับ เมื่อ พ.ศ.
๑๘๔๒ จำต้องเซ็นสัญญากรุงนานกิง ยกเกาะฮ่องกงให้อังกฤษ การเปิดประตูค้าของจีนและ
ญี่ปุ่นจึงเลิกกันแต่นั้นมา

สำคัญในภาคตะวันออกไกล ที่จะปิดหรือเปิดหนทางไปสู่จีนและญี่ปุ่น การค้าและความไพบูลย์ทั้งหลายจึงรุ่งเรืองขึ้นเพราะเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ เป็นประการสำคัญข้อหนึ่ง

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ทำการค้ากับจีน มีปรากฏในจดหมายเหตุของจีนว่า ในแผ่นดินพระเจ้าเสียโจ้วหยินฮ่องเต้ ได้ทรงส่งราชทูตไปกรุงปักกิ่ง ในเดือน ๙ ปีมะโรง จ.ศ. ๑๐๒๖ (พ.ศ. ๒๒๐๗) คือหลังจากครองราชย์แล้ว ๘ ปี ราชทูตที่ไปคือ ออกขุนศิริราชไมตรี อัครราชทูต ออกขุนสมุทวาที อุปทูต และออกขุนศรีศุภวาที ตรียทูต ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คณะทูตชุดนี้ ได้ไปกรุงปักกิ่งถึง ๗ ครั้ง คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๗ ถึง พ.ศ. ๒๒๒๗ การส่งทูตไปเมืองจีนหลายครั้งดังนี้ ก็คือ การนำสินค้าไปขายนั่นเอง เพราะประเพณีของจีนมีว่า ผู้ที่จะนำสินค้าไปขายในประเทศจีนจะต้องนำราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนเสียก่อน จึงจะอนุญาตให้ซื้อหรือขายสินค้าที่นำมาได้ และพระเจ้ากรุงจีนจะยอมรับราชบรรณาการก็เฉพาะที่นำมาโดยราชทูตเท่านั้น พ่อค้าพาณิชย์ธรรมดาจะนำบรรณาการขึ้นทูลถวายไม่ได้ และจะให้แก้จตุกก หรือขุนนางจีน คนหนึ่งคนใดก็ไม่ได้

มีปรากฏในจดหมายเหตุจีนว่า “แผ่นดินหมิงฮี้ ปีที่ ๑๑ หยิมจ้อซางว้ย (เดือนห้า ปีชวด จ.ศ. ๑๐๓๔) เสียมหลอก๊กก้อง (สมเด็จพระนารายณ์มหาราช) ให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย ขุนนางเจ้าพนักงานรับส่งพระเจ้าเสียโจ้วหยินฮ่องเต้ว่า ราชทูต

เสียมหลอกกัก มีสินค้าจะมาขาย ณ เกียซอ ก็สุดแต่เขาจะเอามา
หรือเขาจะขายที่เมืองกวังตงก็ให้ตกกับ จิตชนนางเป็นผู้ดูแลด้วย”

การนำสินค้าต่างประเทศไปขายในเมืองจีนนั้น มีธรรมเนียม
ว่าเมื่อเรือเครื่องบรรณาการงวอเยย (ต่างประเทศ) มาถึงแขวงมณฑล
กวังตง (คงจะเป็นกวางตุ้ง) เจ้าพนักงานรักษาหน้าที่ ตรวจดูถูกต้อง
แล้ว ก็ปล่อยให้เรือเข้าจอดในลำแม่น้ำ ส่งเครื่องบรรณาการขึ้นไป
เมืองหลวง แต่สินค้าขนเข้าไว้ในตึกใส่กุญแจ คอยหนังสือบอก ลิข
(กระทรวงชนบทธรรมเนียม) มาถึงจึงอนุญาตให้จำหน่าย

ส่วนการซื้อสินค้าของจีน ก็ต้องขออนุญาตเหมือนกัน ปราบกฎ
ในจดหมายเหตุของจีนว่า เมื่อเดือนแปด ปีชวด จ.ศ. ๑๐๔๖ เรือ
เครื่องบรรณาการมาถึงเมืองกวังตง ราชทูตฯ แจ้งต่อเจ้าพนักงานแล้ว
จึงเข้าจอดเรือในลำแม่น้ำ ขออนุญาตจำหน่ายสินค้าโดยเร็ว และ
ขออนุญาตซื้อเครื่องใช้สอย เพราะเรือเครื่องบรรณาการต้องกลับไป
เสียมหลอกกักเสียก่อน ถึงปีใหม่จึงจะให้เรือมารับหนังสือตอบราชสาสน์
และราชทูต กลับไปเสียมหลอกกัก เจ้าพนักงานนำความขึ้นทูล พระเจ้า
เสียโจ้วหยินฮ่องเต้ รับสั่งให้เจ้าพนักงานหาเรืออนุญาตให้ตามความ
ประสงค์ ประเพณีการค้าขายของจีน เป็นดังนี้ จึงเป็นเหตุสำคัญอีก
ประการหนึ่งที่ฝรั่งจะค้าขายกับจีนไม่สะดวกได้เหมือนไทย เพราะฝรั่ง
จะส่งทูตมาเพียงเจริญทางพระราชไมตรี หรือขอทำสัญญาการค้าขาย
ด้วยเท่านั้น การที่จะค้าขายกันต่อไปเป็นเรื่องของพ่อค้า ไม่ใช่เรื่อง
ของทูต ส่วนประเพณีการค้าขายของไทยก็คงถือ ความสำคัญของทูต
ที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เช่นเดียวกับฝรั่ง ต่อนั้นไปพ่อค้า

ต่างประเทศก็เข้ามาติดต่อกันเองได้ เว้นแต่ว่าการนำราชอาณาจักร
มาถวายนั้น^{๕*} เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมา แต่มิใช่การเก็บภาษี การ
เก็บภาษีเข้าในสมัยนั้น ใช้เก็บภาษีสิบลด และภาษีปากเรืออย่าง
เดียวกับจีน ยิ่งการซื้อขายสินค้า^๕ ถ้าเป็นประเภทที่พระคลังผูกขาด
หวงห้ามไว้ ก็ต้องทำการซื้อขายกับพระคลัง จะซื้อขายกับราษฎรไม่ได้

ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น พระคลัง หรือ
เจ้าพระยาพระคลัง มีหน้าที่สำคัญในการจัดการค้าขาย การรับซื้อ
สินค้าและการเจรจากับต่างประเทศ โรงคลังสินค้าหลวง (Houseware
Godown) อยู่ในความอำนวยการของเจ้าพระยาพระคลัง มีสินค้าที่
หลวงผูกขาด ต้องซื้อขายกับหลวงโดยตรง คือ เนื้อไม้หอมบันนา
หมาก ดีบุก ฝาง ช้าง เปลือกสนเหว้ ตะกั่วและงาช้าง ส่วนสินค้า
ที่มาจากจีนและญี่ปุ่นนั้น เข้าโรงคลังสินค้าหลวงอยู่แล้ว แต่ทองแดง
แท่งที่มาจากญี่ปุ่นนั้น หลวงรับซื้อหมด

* ในปีขุนเอกศก (จ.ศ. ๑๐๒๑ พ.ศ. ๒๒๐๔) เดือน ๕ มรอลา (มะนิลา) ได้
ยื่นปรากฏพระเกียรติประเสริฐออกไป ก็มีความสวามิภักดิ์ ตั้งจานแก้วหุ้มแสรวทอง
ประดับมรกตและแหวนทองทั้งปวง ๑๒๐ พลาย ขอให้โกษาธิบดีทูลเกล้าฯ ถวาย ในปี
เดียวกันนั้น พระยาดุสิตา มีความสวามิภักดิ์ ตั้งแหวนพลอย เพ็ชรแหวนประมาณเท่า
ผลสวาด คิดเป็นค่า ๘ ชั่ง ๘ ตำลึงทอง และแหวนพลอยเพชรมรกตเท่าบัวอ่อนใบหนึ่ง
ชั่ง ๑๐ ตำลึงทอง ให้ตีบลำเข้ามาให้พระยารามคำแหงทูลเกล้าฯ ถวาย ในปีนั้น
นางพระยาอาแจ ตั้งแหวนเพชรเป็นลูกเตงเท่าผลมะขามทั้งเปลือก เป็นค่า ๑๐ ตำลึงทอง
ขอให้โกษาธิบดีทูลเกล้าฯ ถวาย ในปีเดียวกันนั้นญานมหมัด ลูกค้าเมืองมขลิปตา มีความ
สวามิภักดิ์ ก็ตั้งดาบทองกลมเป็นรูปนกอยู่ใน และประดับพลอยเพชร และพลอยแดง
มรกต และมุกต์ทั้งสามสาย พลายแหวนประดับใหญ่ น้อย ๒๐๗ พลาย ขอให้โกษาธิบดี
ทูลเกล้าฯ ถวาย แลประเทศทั้งปวงมีความสวามิภักดิ์ ตั้งเครื่องบรรณาการรรณา
อันพิจิตรต่าง ๆ เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายเป็นอันมาก (เครื่องราชบรรณาการเหล่านี้ ก็มา
พร้อมกับเรือสินค้า ที่เข้ามาขายและซื้อสินค้านั่นเอง)

มีรายละเอียดสินค้าหลวงให้หวงห้าม ดังนี้

เนื้อไม้หอมบันนา ว่าเป็นเครื่องหอมที่พวกอิสลามใช้ในพิธีศาสนา ในอินทสุสถาน ไฮโดรบัด เบ็งกอล ตุรกี (อัสนีเรีย) และอาหรับเบีย เนื้อไม้ได้จากป่าใกล้เขมร (เดี๋ยวนี้จะมีหรือไม่ ไม่ทราบ) ราคาหาบละ ๑๖ ชั่ง แต่เมื่อส่งเป็นสินค้าออกราคาหาบละ ๑๕๐๐ ปอนด์

หมาก ว่าปลุกที่นนทบุรี หลวงกวานซื้อหาบละ ๖ สลึง ปีหนึ่งขายออกประมาณ ๒๕๐๐๐ หาบ โปรตุเกสรับซื้อหาบละ ๑ ตำลึง ส่งไปขาย หมาเก๊า และ กวางตุ้ง

ฝาง ส่งไปจำหน่ายจีนและญี่ปุ่น หลวงรับซื้อหมด ราคารับซื้อครั้งสุดท้ายหาบละ ๖ สลึง แต่เดิมหาบละ ๒ สลึง

เกลือสินเธาว์ หลวงขายแก่ราษฎรหาบละ ๕ บาท แต่ขายเป็นสินค้าออกหาบละ ๑๗ บาท ขายไปเอ้หมิง ญวน และ ตังเกีย

ตะกั่ว ราคาหาบละ ๑๐ บาท ส่วนงาช้าง ราคาแยกตามประเภท เช่น งา ๒ กิ่ง หาบละ ๑๖ ตำลึง งา ๕ กิ่ง หาบละ ๘ ตำลึง เป็นต้น

สินค้าที่หลวงไม่ผูกขาดได้แก่ เหล็ก น้ำตาล ไม้ซุง เกลือ น้ำมันมะพร้าว และ เขาสัตว์

การค้าของพระคลังไทยนั้น นอกจากค้าขายกับจีนและญี่ปุ่น แล้ว ก็ค้าขายกับเพื่อนบ้านโดยรอบ (เว้นแต่พม่า เพราะเป็นข้าศึกกัน) เช่นส่งข้าวไปขายมลายู มะละกา และ ชวา น้ำตาลมะพร้าว ส่งไปขายญี่ปุ่น และ มะละกา ส่วนไม้ซุง เขาสัตว์ และตึกบกนั้น ขอลั่นตา

กวานช้อหมต ญวนเข้ามาช้อเกลือสินเธาว์ และตะกั่ว และนำทองคำ
กับไม้กะลำพัก (ไม้หอม) เข้ามาขาย

เมืองท่าของไทย มี ๒ แห่ง คือ มะริด ตะนาวศรี อยู่
ฝั่งมหาสมุทรอินเดีย แห่งหนึ่ง กับ บางกอก เป็นเมืองท่าทางอ่าวไทย
อีกแห่งหนึ่ง มะริด และ ตะนาวศรี รับสินค้าจากอินเดีย และ
เปอรเซีย แล้วขนขึ้นบกมาทางเพชรบุรี ปราณบุรี และกุยบุรี แล้ว
ถ่ายลงเรือมาขึ้นที่บางกอก หรือ พระนครศรีอยุธยา

ในแผ่นดินสมเด็จพระชัยราชาธิราช (พ.ศ. ๒๐๖๑) โปรตุเกส
เป็นชาติแรก เข้ามาค้าขายในเมืองไทยและได้เข้ารับราชการเป็นทหาร
ฝรั่งแม่นปืนด้วย อังกฤษและฮอลันดา เข้ามาค้าขายในแผ่นดินสมเด็จพระ
เอกาทศรถ ต่อมาฮอลันดา รู้ว่าไทยเป็นชาติเดียวที่ค้าขายกับจีน
ได้ จึงได้ส่งนาวาโท วิจแบรนต์ วาวิจต์ เข้ามาติดต่อขออาศัยฝั่งเรือ
สินค้าไทยไปค้ากับจีน ใน พ.ศ. ๒๑๔๗ (ค.ศ. ๑๖๐๔) ในนามของ
บริษัท ฮอลันดาอินเดียตะวันออก ซึ่งตั้งบริษัทอยู่ ณ เมืองบันตง
(Bantam) สมเด็จพระเอกาทศรถ จึงได้ส่งทูตไทยไปฮอลันดา ใน
พ.ศ. ๒๑๕๐ (ค.ศ. ๑๖๐๗) ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
ฮอลันดาได้ใกล้ชิดกับไทยขึ้นอีก จึงได้รับอนุมัติให้สร้างเมือง นิว-
อัมสเตอร์ดัม (New Amsterdam) อันเป็นแหล่งการค้าของฮอลันดา
ณ ที่ใกล้กับตำบลปากลัด พระประแดง บัดนี้ ไม่มีซากเมืองเหลือ
อยู่แล้ว เพราะพังลงน้ำไปหมดตั้งแต่ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น ได้เริ่มตั้งคลังสินค้า

หลวงชน มีเจ้าพระยาพระคลัง เป็นผู้ว่าการคลังสินค้าหลวงและ
ว่าการต่างประเทศ มาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีฝรั่งชื่อ
คอนสแตนซ์ ฟอลคอน เป็นชาตกรีก ได้เข้ามารับราชการเป็นผู้ช่วย
เจ้าพระยาพระคลัง เนื่องจากเป็นผู้มีความสามารถสูง จึงทรงโปรด-
ปราน เลื่อนตำแหน่งขึ้นไปโดยรวดเร็วถึงเป็น เจ้าพระยาวิชาเยนทร์
บุคคลผู้เป็นคนสำคัญมาก เพราะเป็นผู้มีบทบาทร่วมกันกับสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชในด้านการค้าและการต่างประเทศมาจนถึงสิ้น
รัชกาล เพราะฉะนั้นจึงจำต้องกล่าวเรื่องราวของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
ด้วยเป็นเรื่องเกี่ยวของกัน

เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (ซึ่งต่อไปนี้จะขอเรียกเพียงว่า “วิชา-
เยนทร์” หรือตามนามฝรั่งที่เรียกว่า “ฟอลคอน”) มีประวัติตาม
จดหมายเหตุของฝรั่งว่าเป็นชาติ กรีก เกิดที่เมือง คัสโตต เกาะเซฟา-
โลเนียร์ เมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๐ หรือ จ.ศ. ๑๐๑๒* อายุอ่อนกว่าสมเด็จพระ
นารายณ์ ๑๘ ปี บิดามารดามีอาชีพตั้งร้านขายอาหาร แต่
ขาดหลวง เดอ ชัวส์ว่า เป็นคนมีตระกูลสืบมาแต่เจ้าผู้ครองนครเวนิช
ฟอลคอน ได้ระหกระเหินออกจากบ้านเกิดมาแต่อายุ ๑๐ ขวบ ติดไป
กับเรือสินค้าอังกฤษ จนไปรับจ้างทำงานกับบริษัทอังกฤษ ที่อินเดีย
(British india Company) แล้วต่อมา ได้เดินเรือสินค้าเถื่อนค้าขายกับ
ยอร์ช ไวท์ คนอังกฤษ ระหว่างฝั่ง โคโรมันเดล ของอินเดีย กับอ่าว

* ปีเกิดของ “วิชาเยนทร์” ตามที่ฝรั่งจดไว้ อาจคลาดเคลื่อนไม่แน่นอน
และปีที่เข้ามาในเมืองไทยก็คลาดเคลื่อนด้วย แต่ยังไม่มียหลักฐานที่ถูกต้องสอบสวนได้

อิหร่าน ในระยะนี้เองเขาได้พบกับราชทูตไทยที่ไปอิหร่านโดยบังเอิญ เพราะราชทูตไทยเรือแตก ฟอลคอนเป็นผู้จัดหาเรือให้ แล้วพาราจทูตไทยกลับเข้ามาเมืองไทยใน ค.ศ. ๑๖๗๕ (จ.ศ. ๑๐๓๗ พ.ศ. ๒๒๑๘) พร้อมกับ นาย ไวท์ เวลานั้น ฟอลคอนมีอายุเพียง ๒๕ ปี ราชทูตไทยได้ตอบแทนบุญคุณ โดยนำไปพบเจ้าพระยาพระคลัง ขณะนั้น เจ้าพระยาพระคลัง กำลังต้องการชาวต่างประเทศ จึงตั้งให้ ฟอลคอน เป็นพนักงานคลังสินค้า ฟอลคอน อยู่ไม่นานก็ทำความชอบ คือจับได้ว่า พวกแขกมัวร์โกงสินค้าและภาษีของไทย เจ้าพระยาพระคลัง ชอบใจพาเข้าเฝ้า สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงโปรดตั้งให้เป็น ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง (ออกหลวงวิชาเยนทร์)

ในพระราชพงษาวดารกล่าวว่า ศักราช ๑๐๑๙ ปีระกา นพศก ฝรั่งเศษ นายเรือกำปั่นนำเรือบันทุกสินค้าเข้ามาได้ช่วยราชการทำ กว้านเรือ ใช้จักรผัดผัน ชักกำปั่นซึ่งต่อเสร็จใหม่ๆ ออกจากอู่ลงน้ำ ได้ จึงโปรดตั้งให้เป็นหลวงวิไชยเยนทร์

ข้อความตอนนี้ ไม่ตรงกับจดหมายเหตุฝรั่ง เพราะศักราช ๑๐๑๙ นั้น วิชาเยนทร์ มีอายุเพียง ๗ ขวบเท่านั้น อนึ่งการต่อกำปั่น นั้น จดหมายเหตุฝรั่งบอกว่า ไทยต่อกำปั่นรบตามแบบฝรั่งสำเร็จ ๓ ลำ เอลองนาเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ คือ หลังวิชาเยนทร์ เข้ามาแล้ว ๑๐ ปี

เมื่อก่อนวิชาเยนทร์ เข้ามานั้น ไทยคงค้าขายกับอังกฤษและ

ฮอลันดา เป็นปกติอยู่ อังกฤษและฮอลันดา รับซื้อสินค้าจากไทยและ
ซื้อสินค้าที่มาจากจีน ญี่ปุ่น ไปขายต่อที่อินเดียและยุโรป เวลานั้นไทย
ถนัดเดินเรือสำเภา ไม่ถนัดเดินเรือกำปั่นในมหาสมุทร เพราะฉะนั้น
จึงยังไม่มีกำปั่นหรือยังไม่ได้ออกกำปั่น ต่อเมื่อวิชาเยนทร์เข้ามารับ
ราชการแล้ว มีการค้าขายกว้างขวางขึ้น จึงได้เรือกำปั่นและฝรั่งเข้า
มาช่วยค้าขายในภายหลัง ไทยจึงได้คิดอ่านต่อเรือกำปั่นขึ้นใช้เอง

แต่เมื่อวิชาเยนทร์เข้ามารับราชการแล้วนั้น มีจดหมายเหตุ
ฮอลันดาว่า มีนักแสวงโชคชาวกรีก ชื่อ คอนสแตนติน ฟอลคอน
ทำให้ ฮอลันดา เกิดรื้อน ฮอลันดาจึงต้องปิดอ่าวไทยใน พ.ศ. ๒๒๐๖
ซึ่งเป็นเวลาก่อนวิชาเยนทร์เข้ามาถึง ๑๒ ปี การปิดอ่าวน่าจะทำใน
พ.ศ. ๒๒๐๖ จริง เพราะฮอลันดาระบุ วันเซ็นสัญญาสงบกรณีพิพาท
กันในวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๗ ฉะนั้นปีเกิดของวิชาเยนทร์
และปีที่เข้ามาคงจะคลาดเคลื่อน วิชาเยนทร์คงจะเข้ามาก่อนแล้ว
หลายปี อย่างไรก็ตาม เรื่องที่ตรงกันก็คือ วิชาเยนทร์ได้มาช่วย
ราชการขยายการค้าและทำให้ผลประโยชน์ของฮอลันดาจริง

ในระยะเวลาเดียวกันที่ ฮอลันดา เกิดไม่ถูกกับวิชาเยนทร์นั้น
ปรากฏว่า อังกฤษ ก็ไม่ชอบใจวิชาเยนทร์ เช่นเดียวกัน และโดย
ที่วิชาเยนทร์รับราชการอยู่กับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก็เป็น
ธรรมดาอยู่เองที่ฮอลันดาและอังกฤษ จะต้องผัดใจกับรัฐบาลไทย
สาเหตุที่ผัดใจกันนั้น มีมูลฐานมาจาก บริษัท อินเดียตะวันออก
ของอังกฤษและฮอลันดา ต่างได้รับอำนาจผูกขาด (monopoly) มาจาก
รัฐบาลของตน ให้มีสิทธิเดินเรือค้าขายได้แต่ผู้เดียวในมหาสมุทรอินเดีย

หรือในทะเลจีน เรือฝรั่งสัญชาติเดียวกัน แต่ไม่ขึ้นอยู่ในบริษัทถือเป็นเรือเถื่อน บริษัทมีสิทธิจับ รับ หรือปรับไหมเจ้าของเรือได้ตามอำนาจที่ได้จากรัฐบาล แต่เป็นธรรมดา ในการค้าขายก็จำต้องมีผู้ตกลงการค้าขายกันบ้าง การปราบเรือเถื่อนจึงต้องทำกันอยู่บ่อย ๆ

ครั้นเมื่อ ฟอลคอน เข้ามารับราชการเป็นผู้ช่วยพระคลังแล้ว ยอร์ช ไวท์ (อังกฤษเรียกว่า Siaman White) ผู้เคยหากินเดินเรือเถื่อนมาด้วยกันแต่ก่อน ก็ชักจูงพวกเรือเถื่อนมาขึ้นสังกัดพระคลัง พวกเรือเถื่อนก็เห็นดีด้วย เพราะการเดินเรือในนามของรัฐบาล ย่อมปลอดภัยและดีกว่าเป็นเรือเถื่อน โดยเหตุนี้ภายในเวลาไม่ช้า ฟอลคอน ก็สามารถขยายกิจการค้าของไทยในมหาสมุทรอินเดียได้โดยรวดเร็ว มีเรือกำปั่นเดินทะเลใหญ่หลายลำ และยังมีพวกฝรั่งลาออกจากบริษัทเดิมมาทำงานร่วมอีก เพราะทางไทยให้ผลประโยชน์และสิทธิในการค้าสูง การเติบโตของบริษัทเดินเรือไทยที่เป็นไปอย่างรวดเร็วนี้ ได้ผลแก่ฟอลคอน ๒ ประการ คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรด ฟอลคอนมาก เมื่อเจ้าพระยาพระคลังคนเดิมถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ฟอลคอนก็ขึ้นเป็น เจ้าพระยาพระคลัง และมีอำนาจใหญ่โตจนเป็นถึง สมุหนายกอีก ในเวลาไม่ช้า เป็นประการหนึ่ง แต่อีกประการหนึ่งนั้น ฟอลคอนหรือ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ก็ได้รับความเกลียดชังจากบริษัทอังกฤษและฮอลันดาอย่างมาก เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทบกระเทือนการค้าภาคตะวันออกไกล ของบริษัทชาติทั้งสอง ทำให้ผลประโยชน์ตกต่ำลงอย่างรวดเร็ว เพราะนอกจากมีบริษัทเดินเรือใหม่ขึ้นมาแข่งแล้ว บริษัทใหม่ยังกว้านซื้อสินค้าสำคัญ ๆ ไว้เสียเอง การที่

๔๕

วิชาเยนทร์หรือพระคลังไทยทำการเช่นนั้นได้ ก็เพราะอาศัยความสำคัญ
ที่ไทยคุมประตูด่านสำคัญที่จะไปสู่จีนและญี่ปุ่น เมื่อคุมความสำคัญ
อยู่ดังนี้ ใคร ๆ ก็อยากเข้ามาร่วมวงทำการค้าขายด้วย ทั้งเพื่อนบ้าน
ของไทยโดยรอบด้าน ก็พอใจค้าขายกับไทย เพราะมีผิวเดียวกัน พุด
จากง่าย เหตุดังนี้อังกฤษและฮอลันดา จึงหาเรื่องเล่นงานไทย ฝ่าย
อังกฤษเตรียมขายดเมืองมะริด เมืองท่าทางฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ส่วน
ฮอลันดาส่งเรือรบเข้ามาปิดปากอ่าว ได้ยึดคราห์เรือสำเภาสินค้าของ
ไทยไปหลายลำ

เวลานั้น ไทยยังไม่มีการรบทางทะเลเหมือนอย่างฝรั่ง มีแต่
เรือสำเภาเป็นเรือขายฝั่งสู่เรือกำปั่นไม่ได้ จึงจำต้องเซ็นสัญญาค้า
ขายกับ ฮอลันดา (ตกลงเซ็นสัญญากัน เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม
ค.ศ. ๑๖๖๔ ตามจดหมายเหตุของฮอลันดา) โดยฮอลันดาได้สิทธิ
เหม้าชอติบุ๊กผู้เดียวในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสิทธิอื่น ๆ เพิ่ม
เติมอีกหลายอย่าง ส่วนอังกฤษยึดเมืองมะริดไม่ได้ เพราะไทยรู้ตัว
ก่อนและเรือสินค้าฝรั่งพวกนาย ไวท์ ได้เข้าช่วย จึงไม่มีอะไรตกลงกัน
เรือสินค้าอังกฤษกับเรือสินค้าไทยในมหาสมุทรอินเดียนี้ เป็นไม้เบื่อ
ไม้เมา ไม่ถูกกันมาจนตลอดรัชกาล สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

การที่ไทยถูก ฮอลันดา บีบคั้นได้โดยการปิดปากอ่าว และ
ทั้งในมหาสมุทรอินเดียยังไม่ถูกกับอังกฤษอีกเช่นนั้น เป็นเหตุให้
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงหันมาสนพระทัยทางทะเลเพราะกำลัง
ป้องกันอ่อนมากกว่าทางบก ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ก็มาจากด่านทะเล

จึงทรงเตรียมการป้องกันประเทศ มีการปรับปรุงและบูรณะซ่อมตามหัวเมืองชายทะเลหลายแห่ง เช่นสร้างบ่อนที่เมืองมะริด และ เมืองเพชรบุรี และการเตรียมการต่อเรือกำปั่นใหญ่ไว้ทำการค้าและทำการรบด้วย ดังที่ ลาเนียร์ กล่าวว่า ต่อเสร็จ ๓ ลำ เอลองนาเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ นั้น

การที่ไทยตั้งอยู่ในระหว่างสตร ๒ ด้าน ซึ่งเปรียบเหมือนหมัดด้านหนึ่ง และเสือด้านหนึ่ง ดังนั้น ทำให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชต้องมองหาพันธมิตรซึ่งเป็นพระราชกุศโลบายที่แปลกประหลาดกว่าเพื่อนบ้านของไทยทั้งหลาย ด้วยในระยะหลัง ๆ ต่อมาอีกร้อยปีเศษพวกฝรั่งรวบรวมเพื่อนบ้านกินแล้วไปเกือบหมดเพราะมีนโยบายยื่นหยัดต่ออยู่แต่ผู้เดียว แทนนโยบายของไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ทรงมองหาพันธมิตรและทรงว่ายน้าเข้าหาจระเข้ แม้จะทรงรู้ว่าการว่ายน้าเข้าหาจระเข้เป็นการเสี่ยงต่ออันตราย จึงเป็นจุดเด่นจุดหนึ่งของพระองค์ในทางการต่างประเทศและการทูต ดังจะได้กล่าวต่อไป

ใน พ.ศ. ๒๒๑๐ (ค.ศ. ๑๖๖๖) ได้มีคณะบาทหลวงฝรั่งเศสคนหนึ่ง มีสังฆราช เดอ เบร์ธ เป็นหัวหน้าได้เข้ามาขออนุญาตตั้งโรงเรียนสอนหนังสือ เผยแพร่วิทยาการและสอนศาสนาด้วยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงทราบจากวิชาเยนทร์ว่า ฝรั่งเศสเป็นศัตรูกับอังกฤษและฮอลันดา จึงทรงอนุญาตตามคำขอ ได้พระราชทานที่ดินที่บ้านพลัด และสร้างวัดเซนต์โยเซฟให้ด้วย คณะบาทหลวงชุดนี้ จึงเป็นบันไดขั้นแรกในการที่ไทยกับฝรั่งเศส จะได้ติดต่อกันทางการทูตสืบไป

การทูต

เมื่อวันที่ ๒๗ เดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๗๓ (พ.ศ. ๒๒๑๖) มองเซนเยอร์ ปาลู สังฆราช เคอเบริธ ได้อัญเชิญพระมหาสมณสาส์นของสันตะปาปา (Pope) เคลมั่งท์ ที่ ๙ กับพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งกรุงฝรั่งเศสพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีเป็นครั้งแรก คณะบาทหลวงชุดนี้ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์นเป็นทางการ ณ พระนครศรีอยุธยา และได้เข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ ณ เมืองลพบุรี อีกหลายครั้ง มีพระราชดำริจะส่งทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี แต่กษัตริย์ของออสเตรียไม่มีเรือใหญ่จะเดินทางไป ทั้งเวลานั้นกำลังทำสงครามด้านเขมรกับญวนอยู่ ด้วยญวนเข้ามาแทรกแซงในเขมร ซึ่งเวลานั้นชนกับไทย ฝ่ายฮอลันดากับแขกมัวร์ (เปอร์เซีย) ซึ่งมีผลประโยชน์ในการค้าขาย ก็ไม่ประสงค์จะให้ฝรั่งเศสเข้ามาเป็นพันธมิตรกับไทย คอยกีดกันอยู่ พระราชดำรินั้น จึงยังไม่เป็นผล

เพื่อท่านผู้อ่านจะได้ทราบข้อความในพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่มีมาในครั้งแรก จึงได้คัดสำเนามาลงต่อไปนี้

พระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

ทูลพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ทมิเกลรตยศสูง เป็นกษัตริย์ที่ดียิ่ง และมีอำนาจมาก พระสหายอันสนิทของหม่อมฉัน

ด้วยได้ทราบว่าพระองค์ได้ทรงรับรองข้าแผ่นดินของหม่อมฉัน ซึ่งมีศรัทธาในศาสนาของเราอย่างยิ่ง จนถึงกับตั้งใจที่จะไปเปิดความ

สว่าง ของ สาสนาให้ แพร่ หลายใน พระ ราชอาณาเขตของ พระองค์
 หม่อมฉันจึงได้หาโอกาสในคราวที่ท่านสังฆราช เทลิโอ โปลิศ จะ
 กลับมาเมืองไทย ที่จะทูลขอบพระมหากรุณาธิคุณในการที่ได้ทรง
 รับรองอย่างดี ทั้งได้โปรดพระราชทาน ไม่เฉพาะแต่ที่ดินอย่างเดียว
 ได้พระราชทานทั้งของสำหรับสร้างโบสถ์และสร้างบ้านให้ท่านสังฆราช
 เทลิโอ โปลิศ แลท่านสังฆราช เกอ เบริธ ด้วย แลโดยเหตุที่
 ท่านสังฆราชมีกิจที่จะต้องขอ รับความ ร่มเย็น และความยุติธรรมจาก
 พระองค์อยู่เนือง ๆ หม่อมฉันจึงคิดเห็นว่า พระองค์คงจะไม่ทรง
 รังเกียจในการที่หม่อมฉันจะขอร้องให้ พระองค์ได้มีพระเมตตากรุณา
 แก่ท่านสังฆราชในระหว่างที่ต้องกระทำการอันมีประโยชน์เช่นนี้ ทั้งขอ
 ให้พระองค์ ทรงพระกรุณาแก่ข้าแผ่นดินอื่น ๆ ของหม่อมฉันด้วย
 ขอให้พระองค์ทรงมีพระทัยเถิดว่า การที่พระองค์ได้ทรงกรุณาแก่
 คนเหล่านี้ จะเป็นการที่หม่อมฉันจะพอใจอย่างยิ่ง ทั้งหม่อมฉันจะมี
 ความยินดีและคอยหาโอกาสแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อพระองค์ ใน
 ที่สุด หม่อมฉันจะได้ขอร้องให้พระเป็นเจ้าได้ประทานพระพรเพิ่ม
 พระเกียรติยศแลพระบารมีของพระองค์ให้สูงยิ่งขึ้น

เขียนที่ พระมหานครปารีส ณ วันที่ ๓๑ เดือนมกราคม
 ค.ศ. ๑๖๗๐ (พ.ศ. ๒๒๑๓)

(เซ็น) พระสหายทรักของพระองค์ หลุยส์

เซ็น คอลแบ

(เสนาบดีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ)

(สำเนาพระมหาสมณสาส์นของโป๊ป ไม่มีปรากฏ)

ครั้นวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๓ (ค.ศ. ๑๖๘๐) มีเรือ
ฝรั่งเศส ชื่อ เลอ โวตูร์ เข้ามา เป็นโอกาสที่จะส่งทูตไปได้
สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงโปรดให้ ออกพระพิพัฒน์ราชไมตรี (เป็น
ผู้ใหญ่อายุ ๖๒ ปี) ซึ่งเคยเป็นทูตไปกรุงจีน เป็นอัครราชทูตออก
หลวงศรีวิศาลสุนทร เป็นอุปทูต ออกขุนนครวิชัย เป็นตรีทูต กับบาด
หลวงชื่อ ม. เกมส์ เป็นล่ามประจำคณะ อันเชิญพระราชสาส์นไปเจริญ
ทางพระราชไมตรี พระราชสาส์นที่มีไปถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และถึง
สันตะปาปา เคลมั่งท์ ที่ ๙ มีเนื้อความดังต่อไปนี้

พระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

ค.ศ. ๑๖๘๐ (พ.ศ. ๒๒๒๓)

พระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่ยิ่งแห่งกรุงศรีอยุธยา
มายังพระองค์ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงไว้ซึ่งอิสราภาพแห่งกรุงฝรั่งเศส
และกรุงนาวา มีพระเกียรติยศอันใหญ่ยิ่งปรากฏมีดั่งแสงพระอาทิตย์
เป็นธรรมิกราชอันมหาประเสริฐ โดยเหตุที่พระองค์ได้ทรงไว้ซึ่ง
ความยุติธรรมแลทรงรักษากฎหมาย จึงกระทำให้พระองค์มีชัยชนะแก่
ศัตรูหมู่ปัจจามิตรทั่วไป จนชื่อเสียงปรากฏแผ่ไปตามประเทศน้อยใหญ่
ทั่วโลก

ด้วยพระราชสาส์นที่พระองค์ได้ประทานมากับ ดอมฟรังซ์
(ม.ปาญ) สังฆราช ซึ่งได้เข้ามาถึงกรุง ฯ นี้ หม่อมฉันได้รับแล้ว
แลเมื่อได้ทราบข้อความอันไพเราะในพระราชสาส์นนั้นแล้ว กระทำให้

ใจของหม่อมฉันเต็มไปด้วยความปลื้มยินดี หม่อมฉันจึงได้คิดหาทางที่จะได้เป็นพระราชไมตรีอันสนิทในภายภาคหน้า แลเมื่อหม่อมฉันได้ทราบว่าพระองค์ได้ทรงโปรดให้ เยเนรัลเมืองสุหรัท ส่งเรือมารับพระราชสาส์น แลราชทูตของหม่อมฉัน จึงเป็นการสมใจที่หม่อมฉันได้นึกไว้ว่าจะเป็นผลอันสำเร็จ หม่อมฉันจึงได้จัดให้ผู้มีชื่อเชิญพระราชสาส์น ทิ้งนำเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งหม่อมฉันขอส่งมาถวายพระองค์ เพื่อเป็นทางตกลงพร้อมเพรียงกัน ทั้งจะได้เป็นไมตรีอันบริสุทธิ์ในระหว่างเราทั้งสอง แลเพื่อให้ไมตรีอันเป็นทมิฬนี้คงเปลี่ยนยาวต่อไป ถ้าแม่พระองค์ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่มีอำนาจมาก มีพระราชประสงค์สิ่งใดในบ้านเมืองของหม่อมฉันแล้ว ขอให้พระองค์รับสั่งให้ราชทูตของหม่อมฉันทราบ

เมื่อราชทูตเหล่านั้น ได้ถวายพระราชสาส์นเป็นการเสร็จแล้ว ขอพระองค์ได้ประทานพระราชานุญาตให้ราชทูตได้กลับมา เพื่อหม่อมฉันจะได้ทราบข่าวถึงความสุขสำราญของพระองค์ อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันขอให้พระองค์โปรดแต่งตั้งราชทูตมายังหม่อมฉัน แลประทานพระราชูปถัมภ์ให้ราชทูตทั้งสองฝ่ายได้ไปมาโดยสะดวกปราศจากอันตราย แลขอให้ราชไมตรีของเรานั้นคงและแน่นหนาเสมอไป หม่อมฉันขอให้อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้าจงทรงพิทักษ์รักษาพระองค์ให้คงเจริญวัฒนาทุกประการ แลให้คงเจริญยิ่งขึ้นทุก ๆ วัน เพื่อพระองค์จะได้ปกครองกรุงฝรั่งเศสแลนาวาให้ร่มเย็นเป็นสุข และขอให้พระเป็นเจ้าได้บันดาลให้พระองค์มีชื่อเสียงแล

พระเกียรติยศให้มากขึ้น ให้ทรงมีชัยชนะแก่หมู่ศัตรูปัจจามิตรทั้งปวง
และขอให้พระองค์มีชนมายุยืนนาน เป็นสุขเจริญยิ่งชนเทอญ.

พระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถึงสันตะปาปา

ค.ศ. ๑๖๘๐ (พ.ศ. ๒๒๒๓)

พระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่ยิ่งแห่งกรุงสยามมา
ยังท่านสันตะปาปา ผู้เป็นยอดแลเป็นบิดาของบรรดาคริสตศาสนิกชน
แลเป็นผู้บำรุงศาสนาให้รุ่งเรืองแผ่ไพศาล ทั้งเป็นผู้ปกครองบังคับ
บัญชา ให้บรรดาคริสตศาสนิกชนให้ถาวร แลปฏิบัติตามศาสนาแล
คลองยุติธรรม ทั้งเป็นผู้ที่พระเจ้าแผ่นดิน แลเจ้านายทั่วไปเคารพ
นับถือ ไปหามาสวามิภักดิ์อยู่เนือง ๆ พระเจ้าแผ่นดินแลเจ้านายเหล่านั้น
ล้วนแต่มีวาสนาแลมีกำลังมาก แลเป็นเจ้านายที่มีความปรารถนา
แลพยายามจะแผ่ไมตรี ไปตามประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ให้ทั่วถ้วน
เพื่อจะได้ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองเหล่านั้น เพราะ
เหตุฉะนั้น เมื่อท่านสันตะปาปาได้จัดให้ ดอม ฟรังซัว สังฆราช ถือนาม
มายังเรา เราจึงมีความยินดียิ่งนัก แลเมื่อได้ทราบข้อความตามสาส์น
ซึ่งเต็มไปด้วยข้อความอันไพเราะนั้นแล้ว ใจของเราจึงเต็มเปี่ยมไป
ด้วยความยินดี เพราะฉะนั้น เราจึงได้ตกลงให้ผู้มีชื่อเชิญพระราชสาส์น
ของเรามายังท่านสันตะปาปา กับทั้งสิ่งของบรรณาการ เพื่อเป็นเครื่อง
สมานความรักใคร่ในระหว่างตัวเรา กับท่านสันตะปาปา แลจะได้เป็น
ไมตรีอันหนึ่งอันเดียวกัน ชั่วกาลปาวสาน.

เมื่อราชทูตของเราได้กระทำการต่าง ๆ ตามที่เราสั่งไว้เป็นการ

เสร็จแล้ว ขอให้ท่านส่งกลับมา เพื่อราชทูตจะได้นำข่าวของสันตะปาปามารายงานต่อเรา ซึ่งจะเป็นข่าวที่เรายินดีเป็นอันมาก กับขอให้ท่านสันตะปาปาได้ส่งทูตมายังเราด้วย แลขอให้ราชทูตของเราทั้งสองฝ่ายได้ไปมามิได้ขาด เพื่อมิตรอันดีมีค่าจะได้ติดต่อกันชั่วกาลนาน ในที่สุดเราหวังใจว่า ท่านสันตะปาปาจะได้รับความดีความงามจากพระบัญญัติของศาสนาคริสต์เถย แลขอให้ท่านสันตะปาปามีอายุยืนยาวไปหลายปี แลประกอบด้วยบุญกุศล แลความสุขทุกประการ

พระราชสาส์นทั้งสองฉบับนี้ จารึกเป็นภาษาไทยลงในแผ่นทองคำหนาเท่าเงินเหรียญ ยาวฟุตกว่า กว้างประมาณ ๘ นิ้ว กล่องหรือหีบพระราชสาส์น ทำด้วยทองคำลงยาราชาวดี เว้นแต่ฉบับที่มีไปถึงสันตะปาปา บรรจุในหีบไม้จันทน์ แลบรรจุในหีบญีปุ่น หุ้มผ้าเขียวแบบอีกชั้นหนึ่ง หุ้มผ้าเขียวแบบแดง เป็นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ หุ้มผ้าเขียวแบบสีม่วง เป็นของสันตะปาปา

คณะทูตของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชุดที่ ๑ นี้ ได้ออกเดินทางเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๓ ไปเปลี่ยนลงเรือชื่อ เลอ โซเลย์ ดอเรียนต์ (de Soleil d' Orient) ที่เมืองบันดง แล้วเดินทางต่อไปเมืองสุหรัท ในอินเดีย แลออกเดินทางต่อไปทวีปยุโรป แต่คณะทูตชุดนี้เคราะห์ร้าย เรือไปอัปปางที่แถวเกาะ มาดาแกสการ์ จึงเลยหายไปทั้งชุด.

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๒๒๕ สมเด็จพระปาญ ได้นำพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งมีมาเป็นครั้งที่ ๒ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีก

จึงโปรดให้จัดคณะทูตขึ้นใหม่ มี ออกขุนพิไชยวาทิต กับ ออกขุน
พิไชยธรรมไมตรี เดินทางไปกับบาทหลวง วาเซ บาทหลวง บัสโก
โปรดให้ส่งนักเรียนไทยไปด้วย ๔ คน กำหนดหน้าที่ให้ไปเรียนวิชา
ทำน้ำพุ วิชาก่อสร้าง และวิชาช่างเงินช่างทอง ได้ออกเดินทางไปเมื่อ
พ.ศ. ๒๒๒๗ (ค.ศ. ๑๖๘๔) โดยเรือสินค้าเถื่อนของชาวอังกฤษชื่อ
โรมาส โอโบนส์ คณะทูตนี้ได้ไปถึงอังกฤษ แล้วลงเรือต่อไปเมือง
คาเลส์ ถึงฝรั่งเศสในปีนั้น.

คณะทูตชุดนี้ ไม่ใช่ทูตเจริญทางพระราชไมตรีโดยตรง เป็น
แต่รับสั่งให้ไป แสดง ความ ยินดี ต่อพระ เจ้ากรุง ฝรั่งเศส ใน โอกาสที่
ตุ๊ก เดอ บวร์กอยน์ พระราชนัดดา ประสูติ และแสดงความยินดี
ในการที่ฝรั่งเศส มีชัยชนะในการสงคราม นอกจากนี้ ก็ให้สืบข่าว
คณะทูตชุดที่ ๑ ที่หายไป เป็นการแจ้งให้ฝรั่งเศสทราบว่า ไทยได้เคย
ส่งทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี ตอบเป็นทางการแล้ว แต่บังเอิญมี
เหตุ หายไปเสีย.

รัฐบาลฝรั่งเศสได้ต้อนรับคณะทูต และจัดให้พบกับ ม. เดอ
ครัวซี เสนาบดีต่างประเทศ กับ ม. เซญญูเล เสนาบดีผู้ช่วย และ
พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โปรดให้ทูตเฝ้าเป็นส่วนพระองค์ ๒ ครั้ง ทาง
รัฐบาลฝรั่งเศส ได้ตกลงตั้งให้ เซวาเลีย เดอ โชมองต์ เป็นเอกอัคร-
ราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี พร้อมกับบาทหลวง เดอ ชัวส์
ผู้ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มุ่งหมายให้มาทำหน้าที่เป็นพระอนุสาสน์
สอนศาสนาแก่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่วนหน้าที่ของ เดอ

โชมองต์นั้น ตามคำสั่งออกจากพระราชวังแวร์ซายล์ ลงวันที่ ๒๑ มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๕ กำหนดให้มา เจรจาขอสิทธิในการเผยแพร่ศาสนาโรมันคาทอลิกในเมืองไทย กับให้พยายามชักจูงพระเจ้าแผ่นดินให้เข้ารีตประการหนึ่ง กับ ให้เจรจาขอทำสัญญาการค้าขาย เป็ดบริษัท Compagnie Royale des Indes ณ กรุงศรีอยุธยา อีกประการหนึ่ง.

รัฐบาลฝรั่งเศส ได้จัดเครื่องราชบรรณาการมาถวายพร้อมกับคณะทูตชุดนี้ เป็นราคาถึง สี่แสนปอนด์ มีเครื่องราชบรรณาการชิ้นหนึ่ง ซึ่งประมาณราคาไม่ถูก ของสิ่งนี้ คือ “แผนที่ดาราศาสตร์ เป็นลูกโลก ปิดทองทำด้วยทองแดง วัด ผ่าศูนย์กลาง โต สองฟุตครึ่ง ฐานทำด้วยเงินอย่างงดงาม ตอนพาดนั้นมีรอบตัว และมีตัวสัตว์ ๑๒ ตัว ประจำฤดู มีดาวมีเดือน พร้อมทุกอย่าง ดาวเดือนเหล่านี้ ทำด้วยพลอยสีต่าง ๆ โตเล็กตามส่วน ใช้เครื่องจักรหมุนโลกอยู่ข้างใน จะต้องการดูวันเดือนปี และ เวลา หรือ จะดูเดือนดาวบนอากาศ ก็ตรงกับวัน เดือน ปี นั้น ๆ และบอกเวลา สุริยุปราคาและจันทรุปราคา ในขณะที่โลกหมุนไปโดยชัดเจนแน่นอน กับแผนที่ภูมิศาสตร์ ขนาดเท่ากัน บอกเวลาน้ำทะเลขึ้นลงพร้อมกับแสดงทวีปต่าง ๆ ไว้พร้อม ที่จัดของ ๒ สิ่งนี้ มาถวาย เพราะทางรัฐบาลฝรั่งเศสทราบว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงสนพระทัยวิชา ดาราศาสตร์ และ ภูมิศาสตร์มาก จึงเป็นของมีค่าที่อยู่ในพระราชประสงค์อย่างยิ่ง.

คณะทูตฝรั่งเศส ได้ออกเดินทางจากเมือง เบรสต์ พร้อมด้วยคณะทูตไทย เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ (ค.ศ. ๑๖๘๕)

โดยเรือ ๒ ลำชื่อ ลัวโซ และ มาสินจ์ ได้มาถึงเมืองไทย เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ในขณะทูตชุดนี้มีทหารฝรั่งเศสติดตามด้วยจำนวนหนึ่ง ในบังคับบัญชาของ พันตรี เซวาเลีย เดอ ฟอร์แบง.

ก่อนที่เรือจะเข้าถึงบางกอก ขณะที่เรือแล่นผ่านสงขลา ซึ่งเวลานั้นยังเป็นเมืองเล็กๆ มีเรื่องไม่งามจนจะเกิดขึ้นเรื่องหนึ่ง คือ บุคคลในคณะทูตนั้น ได้คิดอ่านกันจะให้ พันตรี ฟอร์แบง กับ ม. เวเรต์ ขึ้นไปยึดเอาสงขลา เสียก่อนเพราะในการเจรจาทำสัญญาการค้าและพันธมิตรนั้น ฝรั่งเศสมีท่าทางจะคิดขอเอาเมืองนั้นเมืองนี้ อยู่บ้างแล้ว จึงคิดจะยึดไว้เสียก่อนขอ แต่เมื่อ เซวาเลีย เดอ โชมองต์ ราชเอกสงขลามาเพราะไม่เห็นด้วย ที่จะทำการรื้อฉาท่อนการเจรจาทางพระราชไมตรี.

การที่ทูตฝรั่งเศสมาจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดยตรงนั้น เป็นที่พอพระทัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาก โปรดให้รับรองเต็มตามพระราชพิธีต้อนรับทูตของประเทศใหญ่ และโปรดให้ เดอ โชมองต์ กับ บาดหลวง เดอ ชัวส์ เข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์อีกหลายครั้ง ผลของการเจรจาเป็นไปด้วยดี ฝรั่งเศสได้รับอนุมัติตามคำขอสิทธิทุกข้อ เว้นแต่ข้อที่จะให้พระเจ้าแผ่นดินเขารัตแทนนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงประวิงไว้เพียงจะขอศึกษาเพื่อให้เข้าใจศาสนาโรมันคาทอลิกเสียก่อน.

อย่างไรก็ดี แม้จะได้มีการตกลงกันตั้งนี้ คณะทูตและคณะบาดหลวงมิได้พอใจ เพราะต้องการให้ได้สิทธิ โดยบริบูรณ์ปราศจาก

ข้อแม่ ในข้อสัญญาที่ว่า เดอ โชมองต์ ได้เซ็นกับ วิชาเยนทร์ นั้น
ปรากฏว่ามีข้อสงวนสิทธิทุกข้อ เช่น ไทยอนุญาตให้สอนศาสนาได้
แต่ถ้าสอนล่วงเกินไปถึงการแผ่นดิน ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความไม่สงบ
ขึ้นในแผ่นดินแล้ว ไทยจะส่งบาทหลวงกลับหรือถ้าขัดขึ้นจะต้องได้รับ
โทษถึงประหารชีวิตเป็นต้น พวกคณะบาทหลวง จึงเพ่งเล็ง วิชาเยนทร์
ว่า จะไปช่วยกันไม่ได้เพราะขัดคอกันมาเสียแต่แรกแล้ว.*

การเจรจาซึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายไทยนั้น ก็คือ การทำสัญญาเป็น
พันธมิตรช่วยเหลือกันในการสงคราม (Defensive & Offensive) เพราะ
เวลานั้นไทยกำลังเกรงจะเกิดกระทบกันกับอังกฤษกับ ฮอลันดา ซึ่งอาจ

* เชาวเลียบ เดอ โชมองต์ ได้เข้าเฝ้ากราบทูลขอให้ สมเด็จพระนารายณ์มหา-
ราช เเข้ารีตตรง ๆ ต่อหน้าที่ประชุมขุนนาง ทำให้วิชาเยนทร์ ตกใจมากเพราะเกรงจะเป็น
อันตรายถึงตนและพระเจ้าแผ่นดิน จึงมีหนังสือประท้วงไปยังทูตโดยรุนแรงดังนี้ ‘การที่
ท่านได้กราบทูลพระเจ้ากรุงสยามเมื่อเช้านี้ ยกเหตุต่าง ๆ อันไพเราะน่าฟังมาอ้าง เพื่อจะ
ชักชวนให้พระองค์ได้นับถือศาสนาของเรานั้น การที่ท่านได้กราบทูลเช่นนั้น เห็นจะเป็นด้วย
ความมั่งคั่งเกินไปกระมัง แต่ข้าพเจ้าจะบอกให้ท่านทราบว่าข้าพเจ้าผู้เป็นคริสเตียนคนหนึ่ง
และมีความเจตนาเท่ากับคนอื่น ที่จะให้พระเจ้ากรุงสยามได้เข้ารีต ทั้งข้าพเจ้าก็เป็นเสนา-
บดีของพระเจ้ากรุงสยาม ผู้เป็นนายของข้าพเจ้า ทั้งเป็นเพื่อนรักของท่านด้วยนั้น ข้าพเจ้า
ยังเห็นว่า ถ้าผู้ที่ได้กราบทูลพระเจ้ากรุงสยามโดยไม่ตรึกตรองนั้น ไม่สมควรเลย ข้าพเจ้า
เองเป็นผู้รู้ในดำริของท่าน และการงานทั้งปวงจะดำเนินกันอย่างไร ข้าพเจ้าก็ทราบเต็มใจ
ทุกอย่าง ข้าพเจ้าจึงต้องบอกให้ท่านทราบว่า แม้พระเจ้ากรุงสยามจะยอมเข้ารีต โดยพระ-
องค์ มิได้ทรงศึกษาการศาสนาและโดยมิได้ระวังการทั้งปวงให้รอบข้างสมกับพระเจ้า
แผ่นดินผู้ทรงพระปรีชาญาณแล้ว ข้าพเจ้าผู้เป็นคริสเตียนคนหนึ่ง ก็จำเป็นจะต้องห้าม
ปรามขัดขวางมิให้พระองค์ได้เข้ารีต จนกว่าพระองค์จะได้ทรงเข้าพระทัยในข้อศาสนาโดย
ถ่องแท้แล้ว’

(ในบทบาททางการทูตนั้น วิชาเยนทร์ สนับสนุนฝรั่งเศสให้เข้ามา เพื่อเป็น
คู่มือถ่วงน้ำหนักกับฮอลันดา (อังกฤษด้วย) แต่ผลสำหรับวิชาเยนทร์ก็คือ ขัดคอกับฝรั่งเศส
ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงอวสานชีวิตของ วิชาเยนทร์)

จากประชุมพงษาวดารภาคที่ ๒๓ ของ ลาเนียร์ หน้า ๗๖-๗๗

เกิดสงครามได้ ในข้อนี้ เดอโซมงต์ ได้ตกลงให้ เดอฟอร์แบง กับ ทหารที่มา (จำนวนน้อย) อยู่ช่วยราชการในเมืองไทย แต่การตกลง ในขั้นทำสัญญานั้น ต้องไปเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสเอง สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงโปรดตั้งให้ ออกพระวิสุตรสุนทร (คือ ท่านเจ้าพระยาโกษาธิบดี ปาน) เป็นเอกอัครราชทูต ออกหลวงกลักราชไมตรี อุปทูต ออกขุนศรีวิสารวาจา ตรียทูต กับบุคคลในคณะอีกประมาณ ๒๐ คน เดินทางไปฝรั่งเศสพร้อมกับ โซมงต์ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ ได้ไปถึงฝรั่งเศสในเดือนมิถุนายนปีนั้น และได้เข้าเฝ้า พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๙ ท่านเจ้าพระยาโกษาธิบดี ซึ่งต่อไปจะขอเรียกว่า “โกษาปาน” เพราะเป็นชื่อ ที่เจนหูและรู้จักกันดี ได้อยู่เจรจาและดูงานในประเทศฝรั่งเศส ๘ เดือน จึงเดินทางกลับ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ปีนั้น พร้อมด้วยคณะทูตและ คณะทหารของฝรั่งเศส ถึงตอนนั้นจำเป็นต้องแยกการทูตของไทย และฝรั่งเศสออกเป็น ๒ ข้อ กล่าวคือ การทูตฝ่ายไทยที่ท่านโกษาปาน ได้ปฏิบัติในฝรั่งเศสประการหนึ่ง และการเมืองหรือ นโยบาย ของ ฝรั่งเศสที่คิดจะเข้ามาทำการในเมืองไทยอีกประการหนึ่ง.

การที่ต้องแยกออกจากกันเป็น ๒ หัวข้อ ก็เพราะเป็นเรื่อง สำคัญ ที่ไม่สามารถจะตัดออกได้ เปรียบเหมือนว่าถ้าจะพูดเรื่องคน ว่าย่น้ำเข้าไปหาจรเข้ ก็จำเป็นต้องกล่าวถึงทั้งคนและจรเข้ ว่าต่างฝ่าย ต่างได้กระทำการต่อกันอย่างไรบ้าง จึงจะถูกต้องกับความจริง การที่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชส่งท่านโกษาปานไปฝรั่งเศสคราวนั้น ว่า โดยผลที่เห็นกันชัดเจนก็คือ ๑. อังกฤษและฮอลันดา ที่คิดอ่านจะ

เล่นงานไทยอยู่ในเวลานั้น พลอยชะงักงันไปเพราะการที่ไทยไปผูก
พันธมิตรกับฝรั่งเศส ๒. เกียรติยศชื่อเสียงของไทยที่ท่านโกษาปาน
นำไปเผยแพร่ในฝรั่งเศสนั้นได้ผลดีเลิศ ทำให้ฝรั่งรู้จักว่า ไทยเป็นชาติ
มีอารยธรรมสูงเท่ากับฝรั่ง จะเห็นได้จาก ถ้อยบันทึกของ ลาบลูเย
ปรากฏในหนังสือของ ลาเนียร์ (หน้า ๙๖) ดังนี้. “ถ้าแม้ว่า ราชทูต
ของเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ จะเป็นสิ่งซึ่งเขาหัดให้เดินด้วยเท้าหลัง
และเมื่อจะพูดให้คนเข้าใจต้องใช้ล่ามแปลแล้ว **เราก็คงจะไม่มีความ
ประหลาดใจเท่ากับที่ได้เห็นและได้ฟังราชทูตสยาม พูดจาอัน
ถูกต้อง และมีคติน่าฟัง** เพราะเหตุที่จะไปเมืองไทยเป็นการยาก
และคนไทยทั้งประเทศเป็นคนหัวสูง ถือตัว จึงทำให้เราลืมนึกไปว่า
มนุษย์ประเทศใด ๆ ก็ตาม ก็เป็นมนุษย์อันมีสติและความคิดเหมือน
กันหมด และสักแต่ว่าเป็นคนแล้ว จะเป็นคนชาติใดก็ตาม ก็ย่อมมี
ความยุติธรรมด้วยกันทั้งนั้น และถ้าพวกที่เราเรียกว่าคนป่า (บาเบ-
เรียน) ได้ทำกับเราอย่างที่เราทำกับเขาแล้ว เราก็คงจะไม่พอใจเหมือน
กัน”

ถ้อยคำของ ลาบลูเย นี้ไม่จำเป็นต้องอธิบายเพิ่มเติมอะไรต่อ
ไปอีก พอจะเข้าใจได้ชัดอยู่แล้ว แต่ที่ ลาบลูเย ชักตัวอย่างเอาลิงมา
เปรียบแก้ทุกข์ที่พูดภาษาฝรั่งเศสไม่ได้ ต้องอาศัยล่ามพูดแทนนั้น คง
จะหมายถึงทูตของประเทศอื่น ๆ เพราะสำหรับท่านโกษาปานนั้น
ลาบลูเย ก็ได้รับรองไว้แล้วว่า เป็นผู้ที่พูดจาถูกต้องมีคติน่าฟัง
จนผู้ที่ได้ฟังพากันประหลาดใจเพราะคิดไม่ถึงว่า ท่านจะสามารถเจรจา
ได้เช่นเดียวกับคนฝรั่ง

แต่ท่านโกษาปานนั้น ตามข้อเท็จจริง ที่ปรากฏจากจดหมาย
 เหตุรายวันของบาทหลวง เดอ ชัวส์ และจากบันทึกของ เซวา เลียร์
 เดอโซมองต์ หรือจากบุคคลอื่น เช่น ม. เดอ วิเซ ผู้เรียบเรียงเรื่อง
 โกษาปานไปฝรั่งเศส กิติ บุคคลเหล่านั้นล้วนแต่ยืนยันและรับรองว่า
 ท่านโกษาปานเป็นผู้มีบุคลิกลักษณะสมแก่การเป็นทูต เป็นคนฉลาด
 และมีไหวพริบสูง บาทหลวง เดอ ชัวส์ กล่าวว่า พอเริ่มออกเดินทาง
 จากเมืองไทยในวันแรกนั้น ท่านโกษาปานก็หัดเรียนภาษาฝรั่งเศสจาก
 บาทหลวง เดอชัวส์ ทันทีโดยเรียนอย่างลัด ๆ วันละ ๖ คำ เซวาเลีย
 เดอโซมองต์ กล่าวว่า ทูตคนนี้มีสิ่งที่น่าชมก็คือ ไม่ว่าไปพบเห็นอะไร
 ที่ไหนเป็นต้องจับดินสอจดลงในสมุดทันที นิสัยนี้ดีมาก เพราะฉะนั้น
 เมื่อท่านโกษาปานเหยียบแผ่นดินฝรั่งเศสก้าวแรก คนที่มาต้อนรับท่าน
 ก็พากันประหลาดใจ เมื่อเห็นท่านพูดภาษาฝรั่งเศส โดยไม่ต้องอาศัย
 ลามตะพิตตะพื่อไป อย่างเช่นบุคคลอื่นที่ ลาบดูเย เปรียบเทียบว่า
 เหมือนกับลิงนั้น

ทูตไทยที่ไปฝรั่งเศสในรุ่นท่านโกษาปาน กิติ หรือรุ่นต่อจาก
 ท่านโกษาปานกิติ ปรากฏในจดหมายเหตุของฝรั่งว่า ได้หัดพูดภาษา
 ฝรั่งเศสไปก่อนทั้งนั้น ในจดหมายเหตุราชทูตไทยไปกรุงโรมครั้งที่ ๒
 ก็คงไว้ว่าออกขุนชำนาญ ราชทูต เข้าใจภาษาฝรั่งเศส เพราะฉะนั้น
 การที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเลือกคนที่มีปฏิภาณไหวพริบสูง
 สามารถเรียนภาษาฝรั่งเศสเบื้องต้นได้ภายในเวลา ๖ เดือน คือใน
 ระหว่างเดินทางอยู่ในทะเลนั้น จึงเป็นพระปรีชาสามารถของพระองค์
 ประการหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ดี การที่ชาติไทยและคนไทย ได้รับการยกย่อง
สรรเสริญว่า เป็นชาติที่มีวัฒนธรรมสูง ๆ กับฝรั่ง เพราะเหตุที่ท่าน
โกษาปานได้ ไปแสดงให้ปรากฏในประเทศฝรั่งเศสนั้น จะนำไปหักล้าง
กับความในใจหรือ โปติกของฝรั่งเศสซึ่งจะได้กล่าวต่อไปนี้หาได้ไม่
เพราะว่า ถ้าเราชมคนที่ว่าหน้าเข้าหาจรเข้ว่ากล้า แต่ในขณะเดียวกัน
กลับตำหนิว่าไม่สามารถทำให้จรเข้เชื่องได้ ย่อมเป็นการตำหนิที่ไม่
ยุติธรรม

นโยบายของฝรั่งเศส ที่คิดจะเข้ามาทำการในเมืองไทยในเวลา
นั้น ว่าที่จริง ก็เป็นนโยบายอาณานิคม ซึ่งอังกฤษและฮอลันดา ได้
กระทำในเวลานั้นอยู่แล้ว ความคิดที่ไม่สุจริตนี้ อาจเกิดขึ้นในภายหลัง
เมื่อพวกที่คิดยึดสงขลาไม่สำเร็จ กลับไปยุแหย่รัฐบาลให้มีความคิด
ขึ้นมาก็ได้ หนึ่งในเวลาที่ เซวาเลีย เดอ โชมองต์ เข้ามาอยู่จนกระทั่ง
กลับไปนั้น การต้อนรับที่ไทยจัดทำให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป แทบจะไม่
คำนึงถึงความสิ้นเปลืองใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเวลานั้นกรุงศรีอยุธยาอุดม
สมบูรณ์ กำลังร่ำรวยจากการค้าอย่างมหาศาล บาดหลวง เดอชัวส์
เล่าว่าของกำนัลส่วนตัวจนไม่มีที่เอาไป ของที่ให้เป็นเครื่องภาชนะ
ทองคำ และสิ่งมีค่าอย่างอื่นเป็นอันมาก การแสดงความมั่งมีเช่นนี้
อาจเป็นเหตุจูงใจให้เกิดความไม่สุจริตขึ้นมาก็ได้ นอกจากนั้น การเป็น
ประตูด่านสำคัญที่จะเปิดทางไปสู่เมืองจีนและญี่ปุ่น สู่ความไพบูรณ์
มหาศาลนั้น ก็เป็นสิ่งที่ล่อใจอย่างยิ่ง รัฐบาลฝรั่งเศสในสมัยนั้น จะมี
เหตุผลประการใดในการดำเนิน โปติก เป็นเรื่องไม่มีลายลักษณ์อักษร

แต่เท่าที่ ลานีเยร์ ได้นำวิธีการของรัฐบาลฝรั่งเศสมาเปิดเผยในหนังสือ
ของเขานั่น มิดงัน*

“เสนาบดีฝรั่งเศส กำชับ ม. เดฟาซ์ คอยระงับการบังคับ
บัญชาทหารอย่าให้ระเบียบอ่อน ถ้าไทยยังไม่ได้มอบบางกอกและมะริด
ให้แก่ฝรั่งเศส ก็อย่าให้ ม. เดฟาซ์ ยอมให้กองทหารออกจากเรือเป็น
อันขาด และถ้าแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามมิได้ปฏิบัติตามที่ได้ทรงสัญญา
ไว้ ก็ให้ ม. เดฟาซ์ คุมกองทหารเข้าตีเอาบางกอกให้จงได้ เพราะที่
บางกอกนั้น บ่อน้ำประทุพหรบกไม่มีและการพิทักษ์รักษาอ่อนแอมาก
เมื่อ ม. เดฟาซ์ ได้ไปที่บางกอกและได้เข้ายึดไว้แล้ว ก็ให้ไปตีเมือง
มะริด โดยเร็ว” และมีพระบรมราชโองการของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ดังนี้

“ถ้าแม้ว่า พระเจ้ากรุงสยามจะทรงรู้พระองค์ หรือข้าราชการ
ไทยได้คิดการประทุพร้าย จนถึงกับพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเปลี่ยน
ความคิดในเรื่องฝรั่งเศสแล้ว ถ้ามีรับสั่งให้ทำการใด ๆ อันจะเป็นการ
เสียหายแก่ฝรั่งเศส และจะเป็นอันตรายแก่ทหารที่บางกอกและมะริด
พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงมีพระบรมราชโองการสั่งไว้ให้ ม. เดฟาซ์ ใช้
กำลังทหารยึดบางกอกและมะริดให้ได้ และให้ยึดส่วยสาอากรไร่นาใน
บางกอก เพื่อเป็นกำลังเลี้ยงดูกองทหาร และให้ ม. เดฟาซ์ ไปยึด
บ่อน้ำเมืองตลาดขวัญและเพชรบุรี ให้ทำการทุกอย่างตามแต่จะเห็นควร
เพื่อให้ไทยเข้าหา ม. เดฟาซ์ และให้ไทยยอมอยู่ในอำนาจของพระ-
เจ้ากรุงฝรั่งเศสให้จงได้”

* ดู ประชุมพงษาวดารภาคที่ ๒๓ ของ ลานีเยร์ (Lanier) หน้า ๑๓ และ ๒๐๕

แผนการของรัฐบาลฝรั่งเศส ก็คือส่งให้ ลาลูแบร์ ราชทูต
 เจริญจากบางกอกและมะริดก่อน เมื่อไม่ตกลงกัน จึงให้ส่งกำลังทหาร
 เข้ายึด และสั่งให้พยายามยึดไว้รอกำลังหนุนให้ได้ภายใน ๑๘ เดือน
 หนึ่ง เพื่อให้การเจรจาเป็นไปโดยราบรื่น พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จึง
 พระราชทานตรา เซนต์ มิเชล มายังวิชาเยนทร์ ถ้าวิชาเยนทร์ ตกลง
 ร่วมมือด้วย ก็จะได้รับสิทธิแปลงสัญชาติเป็นฝรั่งเศส และจะให้เป็น
 อัครมหาเสนาบดี ของเมืองไทยอยู่ตามเดิม ส่วนบุตรชายวิชาเยนทร์
 ก็จะได้รับบรรดาศักดิ์เป็นเคานต์ และจะมีสิทธิเป็นทนายทเหนือที่ดิน
 ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสจะจัดให้ ส่วนกำลังนั้นได้ส่งกองเรือรบมา ๖ ลำ
 เรือ เลอ กายยัค และ ลัวโซเป็นเรือธงของนายพลเรือ เดอ ไวตรีคุต์
 มีทหารรบมา ๑๒ หมวด เป็นคน ๖๓๖ คน นายพล เดฟาซ์
 (Desfargues) เป็นผู้บัญชาการ กองเรือนี้ออกเดินทางมาแต่ วันที่ ๑
 มีนาคม พ.ศ. ๒๒๕๙ พร้อมด้วยคณะทูตของ ลาลูแบร์ และคณะ
 บาทหลวง มีสังฆราช เดอ ลีออนน์ และบาทหลวง ตาซาร์ดี และ
 คณะทูตของไทย ชุตท้าน โกษาปาน ก็กลับมาด้วย

แต่แผนการนี้ บังเอิญมีอันเป็นไปเสียก่อน ดูประหนึ่งว่า มี
 อภินิหารอันใดมาดลบันดาล มิให้ทำการสำเร็จ ระหว่างเดินทางมา
 ถึง เคป เวอร์เด (Cape Verde) ทวีปอาฟริกา กองเรือรบนี้ ต้อง
 สຸริยคราสมืดหมดดวง เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ และ
 ต่อจากนั้น ทหารบกที่ส่งมาก็เริ่มป่วยเจ็บล้มตายไปเป็นอันมาก จนเมื่อ
 เรือมาถึงแหลม กูตโฮป ต้องส่งเรือ มาลินจ์ นำทหารป่วยกลับไป
 ลำหนึ่ง คงมีทหารเหลือติดมาเพียง ๓๐๐ คน และในคณะทูตที่มานั้น

บาทหลวง ตาซาร์ต ก็แตกแยกออกไป เพราะไม่เห็นด้วยกับแผนการ
 เช่นว่า บาทหลวง ตาซาร์ต เลยกลับมาเข้าข้างไทย กองเรือของคณะ
 หูตได้มาถึงเมืองไทยเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๒๓๐ ซึ่งเป็น
 เวลาที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเริ่มประจวบหน้า อำนาจทาง
 การเมืองกำลังแกว่งไกวแค่อ้อมมือของพระเพทราชา เจ้าพระยา
 วิชาเยนทร์ก็ไม่เล่นด้วยกับแผนการของฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามแผนการ
 ของฝรั่งเศส ได้ล้มละลายไปแล้ว เพราะเมื่อสมเด็จพระเพทราชา
 เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติภายหลังที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 เสด็จสวรรคตแล้วนั้น ได้มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาพระคลัง
 คนใหม่ คือ ท่านโกษาปานนั่นเอง เป็นผู้เจรจาขอให้ฝรั่งเศสถอนตัว
 กลับ บทบาททางการเมืองของฝรั่งเศสในเมืองไทย จึงยุติลงตั้งแต่นั้น
 รัชกาลของสมเด็จพระเพทราชา

การเมือง

ปลายรัชกาลแห่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น พระราช-
 พงษาวดารกล่าวว่า ศักราช ๑๐๔๔ ปีก่อ จัตวาศก เจ้าพระยา
 เศวตกุญชรบรมคเชนทรจัตถันต์ กรม สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 เสียพระทัยมาก เลยประจวบลง ทรงมอบให้พระเพทราชาว่าราชการ
 แทน

พระราชพงษาวดาร กล่าวความสั้น ๆ เพียงเท่านั้น ไม่กระจำ
 พอไม่แสดงเหตุผลด้วยว่า เหตุใด สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงเสีย
 พระทัยมากถึงแก่ประจวบลงในเมื่อข้างตัวนั้น กรม แต่บาทหลวง เดอ ชัวส์

ได้บันทึกลงไว้ในจดหมายเหตุนั้นของเขาว่า เจ้าพระยาเศวตกฤษณ
 บรมกษัตริย์รัตนันต์ เป็นช่างเผือกตัวโปรดของพระเจ้าแผ่นดิน
 ภาษาคนเท่ากับคน นอกจากจะพูดไม่ได้เท่านั้น ได้เคยทูลเกล้าฯ
 ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่ข้าราชการที่กระทำผิดหรือต้อง-
 โทษสำเร็จมาหลายครั้ง เป็นช่างที่คล่องได้มาแต่ จุลศักราช ๑๐๒๒
 โทศก สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงถือเป็นราชพาหนะคู่บุญบารมี
 เพราะตั้งแต่ได้เจ้าพระยาเศวตกฤษณมาแล้ว ไทยก็เริ่มศึกสงครามกับ
 พม่าในระยะเวลาใกล้เคียงกันและได้ชนะสงครามต้านพม่า ที่เชียงใหม่
 ได้โดยลำดับ อาจเป็นเพราะเหตุนี้ก็ได้ จึงได้โปรดเจ้าพระยาเศวต-
 กฤษณานัก

อย่างไรก็ดี ลาเนียร์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า พระเจ้า-
 แผ่นดิน ประชวรพระโรคหืดและวัณโรค ซึ่งน่าจะเป็นได้เพราะมี
 พระวรกายชুবพอมมานานแล้ว ในจดหมายเหตุเรื่องพระราชกรณียกิจ
 ประจำวัน ของบาทหลวง เดอชัวส์ ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ก็
 ปรากฏว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีนายแพทย์ประจำพระองค์
 คอยทูลเตือนเมื่อถึงเวลาที่เข้าบรรทม เพราะตามปกติ พระองค์มัก
 โปรดประทับดึก ๆ เสมอ อนึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น โปรด
 ทรงช้างทรงม้าเป็นเนืองนิจ เวลาประทับ ณ ลพบุรีนั้น ฝรั่งจด
 หมายเหตุไว้ว่า โปรดทรงช้างเข้าป่าอยู่เนือง ๆ คงจะติดพระโรคนี้มา
 แต่ป่าหรืออาจจะเนื่องจากทรงช้างทรงม้ามากทำให้พระวรกายทรุดโทรม
 ลงก็ได้ เพราะฉะนั้น คงจะมีพระอาการประชวรมาก่อนแล้ว เมื่อ
 เจ้าพระยาเศวตกฤษณช้างตัวโปรดล้ม จึงเสียพระทัยทำให้ประชวรมา
 ขุน คงมิใช่ว่าประชวรเพราะเจ้าพระยาเศวตกฤษณล้ม

แต่ในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ในระยะเวลาที่ทูตลาตูแบร์ เข้ามาถึง
จนกระทั่งกลับไป สมเด็จพระนารายณ์มหาราชยังคงเสด็จว่าราชการได้
และได้เสด็จออกประทับทูตในวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ ทั้งยังได้
โปรดตั้งบาทหลวง ตาซาร์ต ให้เป็นผู้นำคณะทูตชุดใหม่ไปเจรจากับ
รัฐบาลฝรั่งเศสอีกในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ อย่างไรก็ตาม โดยที่
ได้เสด็จสวรรคต ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ ซึ่งเป็นระยะเวลา
ห่างกันไม่กี่เดือน ฉะนั้น ในระยะนี้พระอาการประชวรก็คงจะมีมากอยู่

ลาตูแบร์ เข้ามาเจรจาการแผ่นดินคราวนี้ ผิดกับครั้ง โชมองต์
เข้ามา เพราะการเจรจาไม่เข้าไปโดยเรียบร้อยเป็นลักษณะวิวาทกัน
มากกว่า อนึ่งการภายในใจหรือในความคิดของ ลาตูแบร์ ก็ไม่เป็น
ความลื้มเสียแล้วเพราะบาทหลวง ตาซาร์ต ได้กลับมาเข้าข้างไทย
ฝ่ายท่านโกษาปาน ซึ่งเดินทางกลับมาพร้อมกัน ในระยะนี้กรูภาษา
ฝรั่งเศสมากขึ้นแล้วจึงรู้ระแคะระคายของฝรั่งเศส เหตุฉนั้น ในปลาย
แผ่นดิน ท่านจึงมิได้สนิทสนมกับวิชาเยนทร์ แต่กลับไปเป็นฝ่าย
พระเพทราชา

ในการเจรจาคราวนี้ ลาเนียร์ ได้เขียนไว้หนึ่งสือว่า “ฝรั่งเศส
จะทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับไทยนั้น ดูไม่มีทางตกลงกันได้ เพราะข้าง
ฝ่ายทูตฝรั่งเศส ก็ขอร้องมากกว่าเหตุ ข้างฝ่าย คอนสแตนซ์ ฟอลคอน
และบาทหลวง ตาซาร์ต ก็แนะนำระวังมิให้ไทยเสียเปรียบได้”*

การเจรจาเริ่มต้นด้วย ลาตูแบร์เป็นฝ่ายขอบางกอกและมะริด

* ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๒๓ ลาเนียร์ หน้า ๑๕๑

เพื่อให้ทหารเข้าอยู่รักษาตามสัญญาพันธมิตร ฝ่ายวิชาเยนทร์โ้ที่จะ
 มอบให้เข้าอยู่รักษาได้ ก็ต่อเมื่อทหารฝรั่งเศสยอมถอนำสาบานตัวว่า
 จะมีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์สุจริต ต่อพระเจ้ากรุงสยามและต่อตัวของ
 วิชาเยนทร์ด้วย ลาลูแบร์ ตอบว่าทหารฝรั่งเศสจะสาบานตัวเช่นนั้น
 เฉพาะสำหรับพระเจ้ากรุงสยามพระองค์เดียว ไม่ใช่สาบานให้ คอน-
 สแตนซ์ ฟอลคอน และพิธีสาบานต้องเป็นไปตามแบบที่พระเจ้าหลุยส์
 ที่ ๑๔ กำหนดให้มา ต่อคำโต้แย้งนี้ วิชาเยนทร์บอกว่า เพราะเหตุ
 เขาเป็นนอกรมหาเสนาบดี จำเป็นต้องมีหน้าที่บังคับบัญชาทหารฝรั่งเศส
 ถ้าไม่ยอมให้เขาบังคับบัญชาและไม่ยอมสาบานตัวแล้ว เขาจะไม่รับไว้
 ให้ ลาลูแบร์ นำทหารกลับไปเมืองฝรั่งเศสได้ ส่วนการให้บางกอกและ
 มะริดนั้น วิชาเยนทร์แปลความหมายว่า พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสส่งทหาร
 มาช่วยป้องกันบางกอกและมะริด มิใช่ให้มาครอบครองเมืองทั้งสองน
 การเจรจาได้เป็นไปอย่างยืดยาวถึงกับโต้เถียงกัน จนที่สุด ฝ่ายฝรั่งเศส
 ต้องหันหน้าเข้าปรึกษากัน และโดยที่เห็นว่าทหารที่เหลืออยู่น้อยจนทำ
 อะไรไม่ได้และจะนำกลับไปก็ใช่ที่ จึงตกลงอ่อนข้อให้วิชาเยนทร์ ยอม
 มอบให้ทหารฝรั่งเศสขึ้นอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินไทย ส่วนอาวุธกระสุน
 ระเบิดที่มีมาเป็นจำนวนมากนั้น ลาลูแบร์ ไม่ให้แต่วิชาเยนทร์ตกลง
 กับนายพลเคฟาช ให้ขนขึ้นจากเรือมามอบให้จนได้ จึงได้ตกลงกันทำ
 สัญญาการค้าโดยฝรั่งเศสได้สิทธิไม่เสียภาษี ได้ครอบครองเกาะที่อยู่ห่าง
 จากมะริด ๑๐ ไมล์ ได้ที่ดินทำการบริษัท ได้ชำระคดีความคนของบริษัท
 เองและได้สิทธิเหมารื้อฟริกไทย เมื่อตกลงกันแล้วดังนี้ จึงจัดพิธีนำ
 ทูตเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๐

ลาอุแบร์ มาคราวนี้ ไม่ได้ผลสมความมุ่งหมาย จึงนับว่ามีอ
 แปล่ากลับไป เขาเดินทางบกกลับออกไปทางเมืองมะริด ส่วนทางไทย
 นั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดตั้งคณะทูตใหม่ มีออกขุนชำนาญ
 อัครราชทูต ออกขุนพิเศษภูบาล อุปทูต หมื่นพิพิธวาจา ตรียูต
 และส่งนักเรียนไทยไปอีก ๕ คน ทั้งหมดนี้อยู่ในการนำของบาทหลวง
 ทาซาร์ต ลาเนียร์ กล่าวว่าบาทหลวง ทาซาร์ต ตั้งใจจะไปเจรจาให้
 รัฐบาลฝรั่งเศสเปลี่ยนความกตเวทิตาใหม่ แต่ความคิดนี้ ล้มไปเมื่อ
 บาทหลวงทาซาร์ตถึงฝรั่งเศส ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ นั้น
 เพราะพระเจ้าแผ่นดินไทยสวรรคตในวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พระเพท-
 ราชาเสด็จปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ในพระราชวงศ์ใหม่
 เลิกนโยบายคบกับฝรั่งเศส ทหารและคนฝรั่งเศสต้องถอนตัวออก
 ไปจากเมืองไทย ในเวลา ๖ เดือนต่อมา.

ในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชประชวรเพียบ
 หนัก ในพระนครหลวง และเมืองลพบุรีก็มีเหตุการณ์วุ่นวาย ด้วย
 พระองค์ไม่มีพระราชโอรสสืบราชบัลลังก์ มีแต่พระราชธิดาและ
 พระภคินี พระอนุชาอีก ๒ องค์ คือ เจ้าฟ้าอภัยองค์หนึ่ง เจ้าฟ้า
 อภัยทศซึ่งเป็นกรมพระราชวังหลังอีกองค์หนึ่ง ก็ไร้สมรรถภาพหลวง
 สรรศักดิ์ สั่งจับกุมเอาไปสำเร็จโทษเสียทั่วทิศและได้เข้ายึดอำนาจใน
 ราชการแผ่นดินได้ ณ ตึกพระเจ้าเหา ส่วนวิชาเยนทร์ ถูกเรียกตัวเข้า
 ไปในพระราชวัง แล้วถูกคุมตัวเอาไปประหาร ถ้าพิจารณาตามพระ
 ราชพงศาวดารดังนี้ ก็ทำให้เข้าใจว่า หลวงสรศักดิ์เป็นตัวการ ไม่ใช่
 พระเพทราชา

แต่จดหมายเหตุฝรั่งว่า พระเพทราชา เป็นตัวการ คิดเอา
แผ่นดิน โดยไม่เอ่ยชื่อหลวงสรศักดิ์เลย ได้บรรยายลักษณะพระเพท-
ราชาไว้ว่า เป็นคนหน้าตาดี มีเสน่ห์นิยม พุดจาคล่องแคล่ว ฉลาด
ใจเร็ว และกล้าหาญ ทำการไม่กลัวอันตรายอายุประมาณ ๕๕ ปี เป็น
คนเล่ห์เหลี่ยม ไม่จริงต่อใคร ไว้วางใจไม่ได้ ประการสุดท้ายนี้ ฝรั่งผู้
เขียน ก็คงลืมไปว่าฝรั่งในยุคนั้น ก็ไว้วางใจไม่ได้เหมือนกัน

พระเพทราชาเป็นเจ้ากรมช้าง มีทั้งกำลังช้างเป็นกำลังอันยิ่ง
ใหญ่ เมื่อพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ ๒ คนพอลูก เป็นผู้เข้มแข็ง
ก็ไม่มีปัญหาว่า ใครจะมาแข่งกว่าเวลานั้น ประชาชนกำลังเกลียด
ฝรั่งเศษ เพราะเหตุที่คิดจะให้พระเจ้าแผ่นดินเข้ารีต กับทหารฝรั่งเศษ
ที่อยู่ ณ บ่อมบางกอกเมาสุราอาละวาดประชาชนอยู่เนือง ๆ จนวิชา-
เยนทรสังขปโลพันธ์ พอร์เบง ออกไปจากเมืองไทยก่อน ลาลูแบร์
เข้ามาครั้งหนึ่งแล้ว ฐานกล่าววาจาไม่เคารพพระเจ้าแผ่นดินไทย แต่
วิชาเยนทรนั้นถึงจะทำดีอย่างไร ประชาชนก็ไม่ชอบเพราะเข้าใจว่า
เป็นฝรั่งเศษ พระราชพงษาวดารก็ยังจดไว้ว่าวิชาเยนทรเป็นฝรั่งเศษ
ประชาชนจึงมองเห็นว่า เป็นตัวการก่อเรื่องหลวงสรศักดิ์จึงได้ชกปาก
เสียที่หนึ่งในที่ประชุมขุนนาง จึงกลายเป็นคนเด่นอยู่ใน ความนิยม
ของประชาชนคนหนึ่ง

ส่วนฝ่ายฝรั่งนั้น ปรากฏว่า ฮอลันดาได้เข้าสนับสนุนพระ
เพทราชา เพราะเป็นปฏิปักษ์กับฝรั่งเศษ แต่ฝ่ายฝรั่งเศษก็เชื่อว่าพระ
เพทราชาจะไม่ทำร้ายหรือจะไม่กระทำการ กระทบกระเทือนต่อสิทธิและ
ผลประโยชน์ของตน พวกฝรั่งเศษทั้งบาดหลวงและพ่อค้า จึงยุนายพล

เดฟาซ์ ไม่ให้ปฏิบัติตามคำสั่งวิชาเอนทร์ ฝ่ายวิชาเอนทร์นั้นกำลัง
คิดอ่านจะ ยกเจ้า นายองค์ใดองค์หนึ่งในราช วงศ์ สมเด็จพระนารายณ์
มหาราชขึ้นสืบแทนพระเจ้าแผ่นดิน แล้วแต่จะหาตัวได้ ฮอลันดา
ยังกล่าวว่า วิชาเอนทร์คิดอ่านจะยกพระปิยะขึ้นเหมือนกัน วิชาเอนทร์
จึงส่งนายพล เดฟาซ์ ให้ยกทหารทั้งหมดขึ้นไปลพบุรี เพื่อจะจับกุม
พระเพทราชาและคุมกันราชบัลลังก์ แต่นายพลเดฟาซ์ ไม่ปฏิบัติตาม
คำสั่ง จดหมายเหตุฝรั่งกล่าวว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชส่งจับ
พระเพทราชาในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม แต่พระเพทราชารู้ตัวก่อน จึง
ให้ทหารเข้าล้อมพระราชวัง ในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๑๙ พฤษภาคม
วิชาเอนทร์พร้อมด้วย ร้อยโท เคอโบซัง ร้อยโท เซวาเลียร์ เดฟาซ์
ร้อยโท เคอ เฟรดวิล กับพลทหารอีก ๒-๓ คน ก็บุกเข้าไปจับพระ
เพทราชาในพระราชวัง แต่ถูกทหารพระเพทราชาจับไว้ได้ พระ
เพทราชาจึงสั่งให้เอาไปขังให้ตึง ๆ อยากรเสีย ๑๕ วัน แล้วจึงเอาไป
ประหารชีวิตเสีย และปล่อยทหารฝรั่งเศสไป

จดหมายเหตุของแกมเปเฟอร์ กล่าวว่า วิชาเอนทร์ถูกประหาร
ไล่ ๆ กับพระปิยะ พระปิยะถูกประหารก่อน พระเพทราชาสั่งให้ทหาร
โยนศีรษะพระปิยะไปที่เท้าของวิชาเอนทร์ แล้วร้องบอกว่า “นี่คือใน
หลวงของเอ็ง” และว่าครอบครัวของวิชาเอนทร์ถูกริบราชบาทว์หมด
ถึงกับบุตรภรรยาต้องไปขอทานเขากิน

ข้อนี้ ออกจะเกินไปสักหน่อย พระเพทราชา มิได้ทารุณถึง
เช่นนั้น ลาเนียร์ บอกว่า มาตาม ดอนญา กูโยมาร์ เดอปีญา ผู้
ภรรยาวิชาเอนทร์ ซึ่งเป็นชาวโปรตุเกส ได้หลบหนีไปอยู่บ่อนบาง

กอก กับนายพล เดฟาร์ เมื่อสมเด็จพระเพทราชาขึ้นเป็นกษัตริย์แล้ว
รับสั่งให้เรียกนายพล เดฟาร์ ขึ้นไปเฝ้า บังคับให้ส่งตัว มาตาม เดอ
ปีญา พร้อมกับข้อกำหนดอีกหลายอย่าง นายพล เดฟาร์ ต้องยอม
ส่งตัว มาตาม เดอ ปีญา ให้จึงทรงรับไปเลี้ยงไว้ในตำแหน่งพนักงาน
วิเศษ ในพระราชวัง แล้วต่อมาจึงโปรดอนุญาตให้เดินทางออกจาก
เมืองไทยได้

ส่วนตามพระราชพงษาวดารนั้น ในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์
ชีพของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงประทับประจวบ
หนกอยู่ ณ พระที่นั่งสุทธาศวรย์ พระราชวังลพบุรี พระเพทราชา
กับหลวงสรศักดิ์ ได้เข้าไปเฝ้า และกราบทูลว่า “ข้าพเจ้าทั้งสองจัก
รักษาราชสมบัติไว้ ถ้าพระองค์เสด็จสวรรคต ก็จักอัญเชิญเจ้าฟ้าอภัย-
ทศ กรมพระราชวังหลัง ขึ้นครองราชสมบัติ”

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระพิโรธเป็นกำลัง จับ
พระแสงดาบลูกขั่น ดำรัสว่า “อายสองคนพอลูกนเป็นกบฏ” แล้ว
เสด็จไปจะประหารด้วยพระแสง แต่พระกำลังถอย ก็ทรงพระองค์ลง
พระแสงตกจากพระหัตถ์ ตรัสว่า “เทพยเจ้าผู้บำรุงรักษาพระบวร
พุทธศาสนา จงไว้ชีวิตเร่อีกสัก ๗ วัน จะขออุณาอภัยกบฏสองคน
พอลูกนให้จงได้”

เมื่อพระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ออกไปแล้ว ทรงพระราช
ดำริว่า บรรดาข้าหลวงของพระองค์นั้น ควรจักอุปสมบทเสีย เพื่อ
พ้นอันตราย จึงรับสั่งให้อารามนาพระเถระผู้ใหญ่เข้ามาทำการอุป-

สมบต ทรงพระราชทานพระมหาปราสาทอุทิศให้เป็นทิวสงคามสีมา
และให้ทำการอุปสมบทบรรดาข้าหลวงเฉพาะพระพักตร์ เมื่อทำการ
อุปสมบทเสร็จแล้ว บรรดานวภิกษุข้าหลวงของพระองค์ถวายพระ
ราชกุศล แล้วถวายพระพรลาออกไปอยู่วัด

เช้าวันรุ่งขึ้น พระปิยะผู้เฒ่าพระอาการ ออกไปล้างหน้า
ที่ชานมุข หลวงสรศักดิ์ ได้เข้ามาพร้อมกับขุนพิพิธรักษา ขุนพิพิธรักษา
ได้ปลุกพระปิยะตกกำแพงแก้วลงไป พระปิยะร้องได้คำเดียวว่า “ทูล
กระหม่อมแก้ว ช่วยด้วย” แล้วก็ถูกกุมตัวเอาไปประหารชีวิต

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ยินเสียงร้องดังนั้นก็ทรง
พระโศกเป็นกำลัง รับสั่งด้วยพระสุรเสียงแผ่วเบาว่า “ใครทำ
อะไรแก่ไอ้เตี้ยด้วยเล่า” ในวันนี้เองก็เสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่ง
สุทธาสวรรย์ มีสภาวะดังหนึ่งใส่เทียนที่หมดเชื้อแล้วค่อยหรี่ดับลงไป
เองทีละน้อยๆ ท่ามกลางความเปล่าเปลี่ยวว่างแวง สมเด็จพระราชินีพัน
บาทสุดท้ายในสมุทรมุขคำฉันท์ของพระองค์ว่า “ตนกูตาย ก็ตาย
ผู้เดียว ใครจะดู โอ้แก้วกับตนกู ภาเหิน”

เสด็จสวรรคต ณ วันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะโรง
จุลศักราช ๑๐๕๐ ตรงกับวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ เป็นปีที่
๓๒ ในรัชกาล พระชันษา สิริรวม ได้ ๕๖ พรรษา

๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

จุลศักราช ๑๐๕๐ ปีมะโรง สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๒๓๑)
สมเด็จพระเพทราชา ก็เสด็จขึ้นเสวยศวรรยาริบัติ ถวัลยราชย์ กระทำ

พิธีพระราชภิเษก เสด็จพระราชมนต์เฝ้า ณ นครลพบุรี ทรงพระ
 กรุณาโปรดให้สถาปนา หลวงสรศักดิ์ บรมโอรสธิดา เป็นกรมพระ
 ราชวังบวรสถานมงคล ครั้นถึงวันอันได้มหาพิชัยฤกษ์ สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว ก็อัญเชิญพระบรมโกศ พระบรมศพสมเด็จพระนารายณ์
 มหาราช ลงสู่เรือพระที่นั่งศรีสมรรถชัย แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ก็เสด็จลงสู่เรือพระที่นั่งไกรสรมุขพิมาน ออกลำเรือด้วยเครื่องสิริราชูป-
 โภคแวดล้อมด้วยเรือ ราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท
 เสด็จพยุหยาตราโดยชลมารควิถี จากนครลพบุรี ล่องลงมาทางพระนคร
 ศรีอยุธยา แล้วทรงพระกรุณาให้อัญเชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานไว้
 ณ พระที่นั่งสุริยামรินทร์มหาปราสาท ดำรัสให้เจ้าพนักงานกะเกณฑ์
 ทำพระเมรุมาศ โดยขนาดใหญ่สูงสองเส้น สิบเจ็ดวา สอกคืบ ซื่อเจ็ด
 วาสองศอก มียอดห้ายอดภายในพระเมรุทอง การพระเมรุมาสนั้น
 สร้างประมาณ ๘ เดือน

ครั้นการพระเมรุมาศ สำเร็จลงแล้ว ณ วันอันเป็นมหาศุภ
 นักขัตฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ให้ได้อัญเชิญพระบรมโกศ ลงจาก
 พระที่นั่งสุริยามรินทร์มหาปราสาท ประดิษฐานเหนือบุษบกมหาพิชัย
 ราชรถ ตั้งเป็นพยุหยาตราพลแห่แห่นั่นเป็นขบวน โดยขบวน
 ซ้ายขวาหน้าหลัง พรังพร้อมด้วย ท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุข ลูกขุน
 ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งหลาย ขยายพยุหยาตราไป โดยรัถยาราชวัติ
 ครั้นกระบวนแห่ไปถึงพระเมรุมาศก็อัญเชิญพระบรมโกศ เข้าประดิษ-
 ฐานในพระเมรุทอง ทรงพระกรุณาให้มีการมหรสพสมโภชและทรง

สดับปกรณ์ พระสงฆ์หมื่นหนึ่ง ครบเจ็ดวันแล้ว จึงถวายพระเพลิง
 ครันดับพระเพลิงแล้ว แจงพระรูป สดับปกรณ์พระสงฆ์อีกสี่ร้อยรูป
 แล้วเก็บพระบรมอัฐิใส่พระโกศน้อย อัญเชิญขึ้นพระยานมาศ แห่
 เป็นขบวนเข้ามายังพระราชวัง อัญเชิญพระโกศ พระบรมอัฐิเข้า
 บรรจุไว้ ณ ท้ายจรนำ พระมหาวิหาร วัดพระศรีสรรเพชญ์คาราม

แถลงปางธรรมาธิ	พระมหา บรูษะเฮย
ออกหมุ่มขมาตยา	ยอบเกล้า
เชอญบรมศพพระนา	รายน์เรียบ ร้วเฮ
บัตราชโองการเจ้า	เร่งให้เดินกระบวน
เพลิงต่งหลังแรดหม่อง	กลองมา ลยุเฮย
จตุบาททวิบาทคลา	คู่เกล้า
เครื่องแห่คู่แห่สา	ระวัดแน่น นันต์เฮ
กลองชนะประโคมเร้า	อุโฆษก้องเตรสั้ง
เครื่องสูงบั้งแซกซ้อง	ชุมสาย
รถพระโยงไปรยผาย	ผ่องจ้า
อินทร์พรหมคู่เคียงราย	แสงหว่าง เครื่องเฮย
รถพระโกษฐู่แผ่นฟ้า	กลดกั้งบั้งสุริย์
เครื่องหอมประเทียบล้วน	รถผาย
นาอเนกเหล่าหลาย	แห่ห้อม
ถึงน้ำจกวรรดิหมาย	สั่งหยุด กระบวนเฮย
ทรงพัทวิชะนีห้อม	โบกให้ไปรยทาน

จาก โคลงภาพพระราชพงษาวดาร

ของ พระวรวงษ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เสด็จสวรรคตล่วงแล้ว ๒๗๔ ปี
แต่พระเกียรติยศและความยิ่งใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาในสมัยของพระองค์
ยังคงประทับใจประชาชนอยู่มิรู้สูญ พระราชกรณียกิจที่ได้ทรงปฏิบัติ
มา ก็ยังคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองเป็นอเนก แม้เสด็จดับสูญไป
นานแล้ว แต่ผลงานของพระองค์ ยังคงทิ้งร่องรอยอันเป็นอมตะ
ปรากฏอยู่ สุนทรภู่ ผู้กกลอนไวบทหนึ่งว่า “อันดีชั่วตัวตายเมื่อภายหลัง
ชอกยงย่นอยู่มิรู้หาย” ดังพระพุทธภาษิตว่า

“รูป ชีรติ มจฺจํ นามโกตฺตํ น ชีรติ”
รูปย่อมย่อยยับได้ แต่ชื่อและโคตรใช้ บัสน์สูญหาย
(พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ ๖)

จบ

รายชื่อหนังสือที่ใช้ในการเรียบเรียง

๑. พระราชพงษาวดารไทย ฉบับต่าง ๆ
๒. ตำนานศรีปราชญ์ ของพระยาปริยัติธรรมธาดา
๓. ตำนานกองทัพเรือไทย ของ พระยาศรีภุริปรีชา
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างฮอลันดากับสยาม วารสารศิลปากร
๕. นิทานประวัติศาสตร์และโบราณคดี ของ ต. อมาตยกุล
๖. อธิบายเบ็ดเตล็ดในเรื่องพงษาวดารสยาม ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
๗. โกษาปานไปฝรั่งเศส ของ ฟ. ฮีแลร์
๘. ประชุมพงษาวดาร ภาค ๓๒ จดหมายเหตุบาทหลวงฝรั่งเศส
๙. จดหมายเหตุรายวัน ของ บาทหลวง เดอ ชัวส์
๑๐. จดหมายเหตุ ของแกมปเฟอร์
๑๑. ประชุมพงษาวดาร ภาค ๑๘ ประวัติเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
๑๒. ประชุมพงษาวดาร ภาค ๒๗ Relation de la France et du Royaume Siam de 1662 à 1703
๑๓. จดหมายเหตุ ส่งทูตไทยไปกรุงโรม ครั้งที่ ๒ แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
๑๔. คำให้การชาวกรุงเก่า
๑๕. ประชุมพงษาวดาร ภาค ๕ อธิบายรัชกาลครั้งกรุงเก่า และ จดหมายเหตุจีน

๑๖. เกี่ยวกับจิตรกรรมไทย กรมศิลปากร

๑๗. โกลาเหล็ก ของ ว.ช. ประสงค์

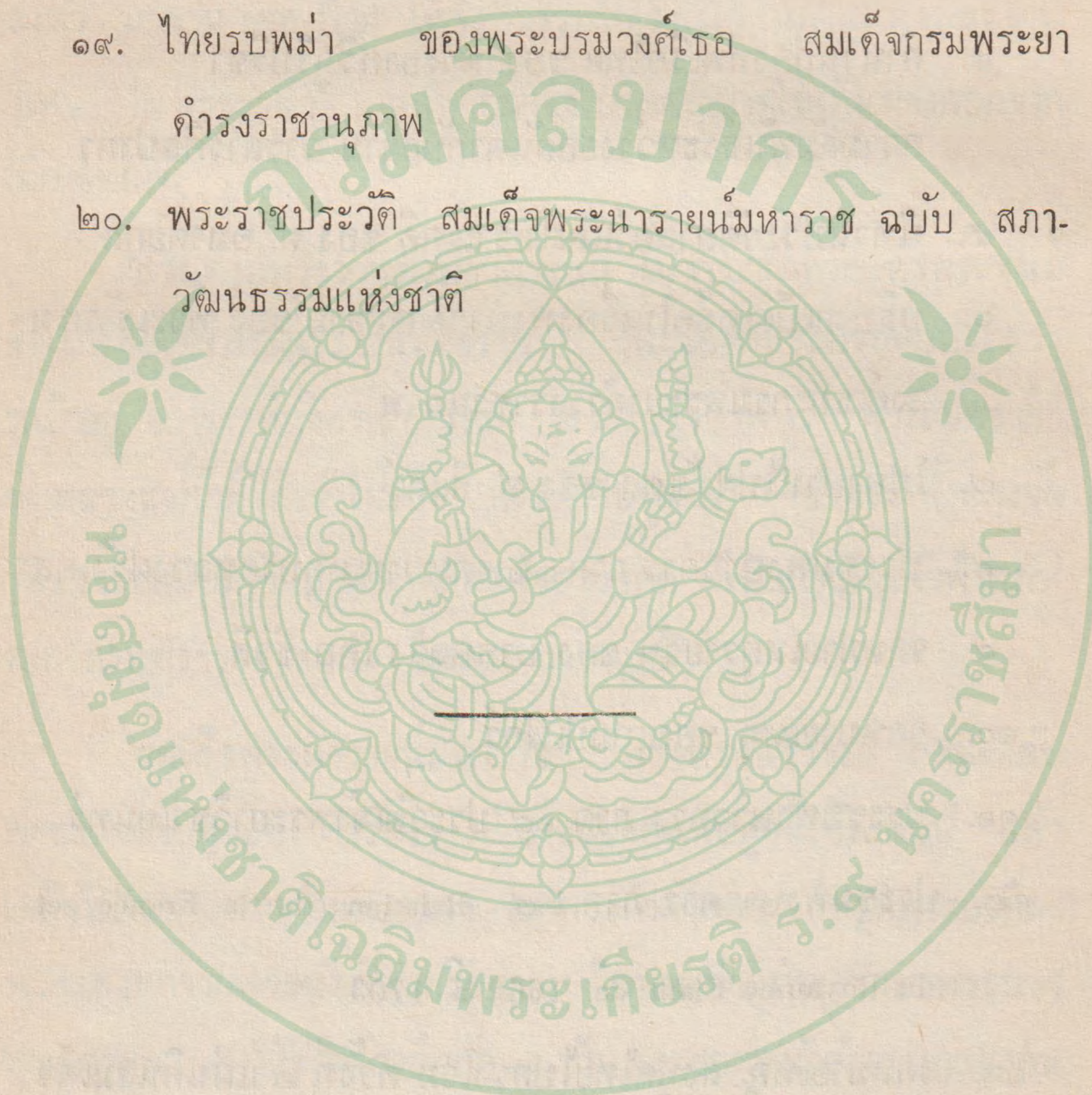
๑๘. Siamese White ของ Maurice Collis

๑๙. ไทยรบพม่า ของพระบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระยา

ดำรงราชานุภาพ

๒๐. พระราชประวัติ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฉบับ สภา-

วัฒนธรรมแห่งชาติ

“สุริยคราสครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์”

โดย

บุญช่วย สมพงษ์

หอสมุดแห่งชาติ

นครราชสีมา

เฉลิมพระเกียรติ ร.๙

คำนำ

เนื่องจาก เมื่อคราว นางสาว ชุมสาย สมพงษ์ บุตรสาว
ข้าพเจ้า ได้ทำวิทยานิพนธ์ ส่งเข้าประกวดเรียงความ “พระราชประวัติ
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ซึ่งทางจังหวัดลพบุรีได้จัดให้มีการ
ประกวดขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้รวบรวมเอกสารและหนังสือภาษา
ต่างประเทศ ไว้ที่บ้านข้าพเจ้าเป็นอันมาก ข้าพเจ้าจึงได้อ่านและ
ศึกษาจากเอกสารเหล่านี้ ด้วยความสนใจจนรู้สึกว่ นอกจาก “พระ
ราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” แล้ว น่าจะมีหนังสือหรือบท
ความอะไรเกิดขึ้นอีกสักเรื่องหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศ
ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระองค์นั้น เพราะตัวเอง ยังเขียน
หนังสือเล่มโต ๆ ไว้หลายเล่ม เมื่อมีความคิดดังนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ลงมือ
เรียบเรียง “เรื่องสุริยคราสครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ขึ้น” โดยคัดเลือก
เอาตอนสำคัญตอนหนึ่งที่ฝรั่งบันทึกเอาไว้คือ จัปตั้งแต่ฝรั่งเศสได้
ยাত্রาทัพเรือมายังประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๒๙
(ค.ศ. ๑๖๘๗) กองทัพเรือได้ต้องสุริยคราสเต็มดวง ที่นอกฝั่งทวีป
แอฟริกา เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๒๙ ตราบจนกระทั่ง
ฝรั่งเศสเสียหายพ่ายแพ้แก่ไทยยับเยิน ในปลายปี พ.ศ. ๒๒๓๒
ต้องยกกองทัพออกจากประเทศไทย และในที่สุดได้พ่ายแพ้แก่ภัย
ธรรมชาติศูนย์หายล้มตายไปหมดสิ้น ไม่เหลือกลับประเทศฝรั่งเศส
แม้แต่คนเดียว

บทความของข้าพเจ้านี้ ได้เคยลงในวารสาร “สามทหาร”
ซึ่งคุณฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ เป็นบรรณาธิการแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

บุญช่วย สัมพงษ์

๕๑ สุขุมวิทย์ สมุทรปราการ

เกริกวิทยาลัย สมุทรปราการ

สุริยคราสครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์

๑

เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๒๒๙ (ค.ศ. ๑๖๘๗) เบื้องภาค
พื้นมหาสมุทรแอตแลนติก ผังตะวันตกของทวีปแอฟริกาเหนือ ได้
เกิดสุริยคราสจันขึ้น ณ บริเวณเกาะเหล็ก ใกล้กับแหลมเวอร์เดส
(Cape Verdes) ของฝั่งทวีปแอฟริกา ระหว่างเส้นรุ้ง ๒๓° ใต้เส้น
Equator กับเส้นแวง ๓° ขนานเส้น meridian กรุงปารีส ดวงอาทิตย์
ค่อยแหวกไปที่ละเล็กละน้อย เริ่มแต่เวลาเช้า ๘ นาฬิกา ๔๘ นาที
เป็นสรพคราส จันมืดหมดดวง เมื่อเวลา ๑๐ นาฬิกา แล้วค่อย
คายออกทีละน้อย ๆ จนเป็นโมกขบริสุทธิ์ เมื่อเวลา ๑๑ นาฬิกา

สุริยคราสครั้งนี้ เกิดขึ้นในมหาสมุทรแอตแลนติก ทวีป
แอฟริกา ห่างไกลจากเมืองไทย (กรุงศรีอยุธยา หรือสยาม นามของ
ประเทศไทย สมัยเมื่อ ๓๗๙ ปีโน้น) หลายหมื่นไมล์ ดูก็ไม่น่าจะ
เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยอย่างไรเลย เพราะสถานที่เกิดเหตุ อยู่
ห่างไกลกันมาก แต่ที่จับเอาสุริยคราสมาขึ้นเป็นหัวเรื่องสำคัญก็เพราะ
ระหว่างเวลา ที่เงาสุริยคราส จันเหนือพื้นมหาสมุทรนั้น กองเรือรบ
ฝรั่งเศสจำนวน ๖ ลำ ในบังคับบัญชาของแม่ทัพเรือ ชื่อนายพล

เวตริคูต์ (Veaudricourt) กำลังลอยลำเข้าไปสู่เงาสุริยคราส ตั้งแต่เริ่มจับ กระทั่งมีดหมดดวง และจนปรากฏโมกขบริสุทธิ์ กองเรือรบของฝรั่งเศสกองนี้ ถูกส่งมายังกรุงศรีอยุธยา โดยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้เดินทางออกจากฐานทัพเรือ Brest ของฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ เวลาเช้าประมาณ ๘.๐๐ น. ในขบวนเรือรบ ๖ ลำ^๕ เรือรบหลวง เลอกายยา (Le Caillat) เป็นเรือคณะทูต เรือรบหลวง ลัวโซ (L'oiseau) เป็นเรือธง คณะทูตในเรือกายยา คือ ม. เซเบเรต์ และ ม. ลาลูแบร์ Envoy Extraordinary ของฝรั่งเศส พร้อมด้วยคณะบาทหลวง มีสังฆราช เดอล็ยอนน์ บาทหลวงเดอแบส บาทหลวงเลอบลังก์ บาทหลวงคอมีย์ และบาทหลวงตาชาร์ต กับยังมี ท่านเอกอัครราชทูตไทย คือ ออกพระวิสุตรสุนทร (โกษาปาน) กับคณะของท่านคือ ออกหลวงกัลยาราชไมตรี ออกขุนศรีวิสารวาจา และข้าราชการไทยอีก ๖ นาย เดินทางกลับจากกรุงปารีส รวมมาด้วย

เรือรบอีก ๔ ลำคือ La Loire, Le Dromadere, La Normande, และ La Maligne เป็นเรือลำเลียงทหารราบฝรั่งเศส ๑๒ หมวด เป็นจำนวนพลและนาย ๖๓๖ คน * ทหารช่างอีกจำนวนหนึ่งในบังคับบัญชาของนายพลเดฟาร์ซ์ (des Farges) การเดินทางของกองเรือรบกองนี้

* มีรายงานของบริษัทอังกฤษ British India Company ว่าฝรั่งเศสส่งเรือรบไปกรุงสยาม ๑ ลำ ทหารราบ ๑,๖๐๐ คน ตรงกับพระนิพนธ์ “ไทยรบพม่า” ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ แต่จำนวน ๖๓๖ คนที่วานัน เขียนตามจดหมายเหตุของฝรั่งเศส เพราะฝรั่งเศสแสดงข้อเรือหมดทั้ง ๖ ลำ ที่อังกฤษว่า ส่งเรือมา ๑ ลำ ก็อาจถูกเหมือนกัน เพราะฝรั่งเศสส่งเรือตอลีฟ ลาม ตามมาที่หลังอีกลำหนึ่ง บรรทุกทหารมา ๒๐๐ คน

กรรมศิลปากร

“สุริยคราสครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์”

โดย

บุญช่วย สัมพงษ์

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

ปรากฏว่า ถูกข้อมอกเดินทางไม่สู้ดี เพราะเมื่อออกจาก Brest แล้ว
ลมสงบไม่สะดวก (สมัยนั้นใช้เรือใบ และเป็นเรือไม้) บางวันก็ไต่ลม
บางวันก็ไม่ได้ลม และตั้งแต่วันที่ ๘ มีนาคม เป็นต้นมา กองเรือนี้
ได้ประสบพายุหนักหลายครั้ง เมื่อเรือถึง Cape of Good Hope ในวันที่
๑๑ มิถุนายน ปรากฏว่า เรือรบทุกลำ (เว้นเรือ กายยา ลำเดียว)
ชำรุด โทรมโดยมาก เรือบางลำเสากระโดงหัก ใบเรือหลุด และ
กราบเรือแตก ฝ่ายทหารบกที่ลำเลียงมา ก็ป่วยเป็นโรคบิด และโรค
ผิวหนัง เพราะไม่เคยชินต่อการเดินทางทะเล แม้ทัพเรือเวตริคูต์
จำใจต้องส่งทหารป่วย ๑๔๔ คน เดินทางกลับ โดยเรือรบ มาลินจ์
คงเหลือทหารเดินทางมากรุงศรีอยุธยาเพียง ๔๙๒ คน เท่านั้น

ขอย้อนกลับมาถึงเรื่อง สूरียคราส อีกหน่อย คือ ในระหว่าง
เดือนเมษายน ที่กองเรือรบกำลังแล่นอยู่ในมหาสมุทรแอตแลนติก
นั้น ทหารเรือฝรั่งเศสที่ถือขีปนาวุธ ได้เล็งล่อกันถึงการที่จะเกิดสूरีย-
คราสมาก่อนแล้ว เมื่อกองเรือรบแล่นเข้าไปใกล้หมู่เกาะ Cape
Aerdes และเกาะคีน พวกทหารก็ยังล่อกันว่า จะเกิดสूरียคราส
เพราะว่า ท่านเจ้ากรมโหรหลวง ม. ศาสสนี ได้พยากรณ์มาจาก
กรุงปารีสแล้ว ฝ่ายท่านเอกอัครราชทูตไทย คือ ออกพระวิสุตร
สุนทร (โกษาปาน) ได้ยินข่าวลือเข้าก็สนใจ จึงได้ถามบรรดาท่าน
บาดหลวงที่เดินทางมาด้วยกัน บาดหลวงคอมม์ เป็นผู้รู้วิชาดาราศาสตร์
ก็คิดคำนวณทางโคจรของดวงจันทร์และอาทิตย์ประกอบกับ
ทางเดินของเรือ แล้วจึงแจ้งแก่ท่านโกษาปานว่า กองเรือที่เดินทาง

มานันจะต๋องสุริยคราสแน ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๘๗
ณ สถานที่และเวลาดังกล่าวข้างต้นนั้น

ครั้นถึงวันที่ ๑๑ พฤษภาคม เมื่อเรือใช้ใบมาถึงเส้นรุ้ง ๒๓°
และเส้นแวง ๓° ท่านโกษาปานจึงขึ้นไปคอยสังเกตการณ์ สุริยคราส
บนดาตฟ้าเรือกายยาด แต่เข้าตรู่ กระทั่งสุริยคราสจับ และกลายเป็น
เป็นโมกษบริสุทธิ ท่านโกษาปานเห็นประจักษ์จึงออกปากชม
บาดหลวงคอมยี่ ว่าเป็นผู้มีสติปัญญา เก่งทางดาราศาสตร์ จริ่ง
การที่น่าขอความตอนนมากล่าว ก็เพื่อแสดงว่า สุริยคราสที่เกิดขึ้น
ครั้งนั้นส่วนเกี่ยวข้องกับเมืองไทย เพราะเหตุกองเรือเหล่านั้นกำลัง
จะเดินทางมาเมืองไทย และผู้ทเห็นก็คือท่านโกษาปาน เอกอัคร-
ราชทูตผู้แทนของคนไทยทั้งประเทศนั่นเอง

การที่กองเรือฝรั่งเศส แล่นผ่านสุริยคราสไปนั้นจะเกิดอะไรขึ้น
หรือจะเป็นอย่างไรต่อไปเป็นเรื่องของโหร ซึ่งยังหาหลักฐานไม่พบ
ว่าท่าน ม. คาสินี เจ้ากรมโหรฝรั่งเศส ได้พยากรณ์ไว้อย่างไรหรือไม่
แต่เรื่องที่จะกล่าวต่อไปนั้น เป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ คือเล่าถึง
เหตุการณ์หรือพฤติกรรมของคณะทูตและพวกทหารฝรั่งเศส ที่จะเกิด
ขึ้นต่อไปนั่นเอง เรื่องส่วนใหญ่ได้ถูกบันทึกไว้โดย Histoire de
Relation de La France et du Royaume Siam de 1662 à 1703
ของ M, Lanier นักประวัติศาสตร์ใหญ่ผู้หนึ่ง เหตุการณ์จะเกิดขึ้น
อย่างไรต่อไป จะได้นำมาเล่าต่อไป

ในที่นี้ จำเป็นจะต้องขอย้อนกล่าวถึงสาเหตุการเริ่มสัมพันธ-
ไมตรีระหว่างกรุงฝรั่งเศสกับกรุงสยาม สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สักเล็กน้อยก่อน จำเดิมแต่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จเถลิง-
 ถวัลย์ราชสมบัติ ณ กรุงศรีอยุธยา ในจุลศักราช ๑๐๑๘ หรือ พ.ศ.
 ๒๑๙๘ นั้น ในต้นรัชกาลนั้นเองได้ทรงรับ ฝรั่งเศสติกรีกชื่อ คอน-
 สตันซ์ ฟอลคอน (Constance Phaulkon) เข้ารับราชการในสังกัด
 กรมท่า อันขึ้นแก่เจ้าพระยาพระคลัง ในระยะนั้นกรุงศรีอยุธยาได้
 ขยายการค้าทางทะเลใหญ่หลวงขึ้น อันการค้าทางทะเลนั้น แต่เดิม
 ไทยค้าขายกับจีนและญี่ปุ่นมานานแล้ว ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระชัยราชา
 ธิราช เป็นการค้าที่เกือบจะเรียกว่า เป็นอิทธิทธิ ปิดประตูค้ากับจีน
 และญี่ปุ่นแต่ผู้เดียว เพราะจีนและญี่ปุ่น ในโบราณกาลนั้นไม่สนใจ
 และไม่ชอบค้าขายกับพวกฝรั่ง เหตุด้วยฝรั่งสมัยนั้น มักประพฤติตน
 เป็นพาล ค้าขายไปถึงไหนก็ปล้นสะดมไปถึงนั้น เป็นโจรสลัดไปด้วย
 มาภายหลัง มีฝรั่ง ฮอลันดา และอังกฤษ ได้ขยายการค้ามาทางตะวันออกไกล
 ฮอลันดาเข้ามายึดเกาะชวา เมืองปัตตาเวียไว้ แล้วตั้งบริษัท
 ค้าขายในตะวันออกเป็นการค้าแบบหาเมืองขึ้น ฝ่ายอังกฤษ ก็ตั้งบริษัท
 อินเดียตะวันออกขึ้นบ้าง ที่มัทราส แล้วก็เริ่มรุกรานพวกเจ้าแซก
 ขยายเมืองขึ้นต่อไป จีนและญี่ปุ่นเห็นตัวอย่างจึงรังเกียจไม่เล่นด้วย
 คงค้าขายแต่ไทยเพื่อนบ้านอย่างเดียว เหตุดังนี้ ไทยจึงเป็นประตูค้า
 สำคัญ ที่จะผ่านไปจีนและญี่ปุ่น ใครจะมาก้าขายในทะเลจีน จำต้อง
 ผ่านไทยก่อน และต้องค้ากับไทยจึงจะเป็นผล

แต่การค้าของไทยในทะเลจีน เป็นการค้าขายฝั่ง
 ใช้เรือสำเภาเลียบฝั่งทะเลไป เพราะไทยไม่มีเรือใหญ่ ออก

ทะเลเล็ก และไม่ชำนาญการเดินทางเรือในมหาสมุทร ทั้งจีน
และญี่ปุ่นก็ประพาศิเช่นกัน แต่ตำนานมหาสมุทรอินเดียนั้น
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการค้ากับเจ้าแขกอินเดีย
คือเจ้ากรุงโกกอนท์ หรือ Prince of Golconda และยังค้าขาย
ไปไกลถึงกรุงอิหร่านและเปอร์เซียด้วย แต่การค้าด้านนี้
ไทยไม่ชำนาญการเดินทางเรือข้ามมหาสมุทร จึงต้องอาศัยแขก
มัวร์และเรือฝรั่งช่วยรับสินค้า แต่สินค้าไทยที่แขกฝรั่งไม่
ชอบและรังเกียจอยู่ก็คือ การบรรทุกช้างไปขายเจ้าแขก
อินเดีย (Golconda) เพราะช้างเป็นสินค้าที่เปลืองระวาง
และควบคุมยาก เคยมีเรื่องปรากฏว่า ครงหนึ่งกลาสีเรือ
เพลอทำน้ำร้อนตกลงไปในระวางบรรทุกช้าง ช้างถูก
น้ำร้อนก็อาละวาดแทบเรือจม ช้างตัวผู้เองก็ล้มช้างเรือ
ทะเล (เพราะเป็นไม้) กว่ากัปตันจะควบคุมแก้ไขสถานะ-
การณ์ ได้ก็เห้งอแตกทีเดียว* เหตุฉะนั้น การค้าด้านมหา-
สมุทรอินเดียของไทยจึงต้องอาศัยจมูกคนอื่น และคนอื่น ๆ
นั้นก็ไม่สู้เต็มใจให้จมูกหายใจ

* หมายเหตุ การบรรทุกช้างไปขายแขก พังคุดเป็นเรื่องชวนหัว จึงขอนำ
รายงานท่าเรือเมือง Masulipatam มาแสดงเป็นข้อเท็จจริง ดังนี้

"19 March 1680 Ship "Derrca Powlat" belonging to
the King of Syam, Samuel White, master arrived from
Tenessary with elephants"

เรือกำปั่นสมัยนั้น มีระวางบรรทุกช้างประมาณระหว่าง ๑๔ ถึง ๒๖ เชือก

ที่การค้าของอังกฤษในมหาสมุทรอินเดียก็บังเอิญมีช่องโหว่ให้ไทยได้จุมพมาหาใจได้ เป็นต้นเพราะบริษัทอังกฤษ (British India Company) ได้รับอภิสัทธิ (Charter) โดยกฎหมายจากพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๒ ใน ค.ศ. ๑๖๖๑ ให้ทำการค้าได้ผู้เดียวในมหาสมุทรอินเดีย พระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๒ พระราชทานกฎบัตร (Charter) ให้อำนาจแก่บริษัท เป็นใจความสั้น ๆ และเด็ดขาดสำหรับสมัยนั้นว่า

“เราให้อำนาจแก่บริษัทอินเดียตะวันออก ทำการค้าโดยเอกสิทธิแต่ผู้เดียว และให้มีอภิสัทธิทำการค้าสืบทอดไปชั่วทายาทด้วยคนอังกฤษที่มีได้มีการเกี่ยวของแก่บริษัทนี้ ฟังดเว้นไม่กระทำการค้าแข่งกับบริษัทนี้”

การที่พระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๒ พระราชทานกฎบัตรไว้เช่นนั้น ไม่เป็นที่พอใจของคนอังกฤษทั่วไป เพราะเป็นการอนุมัติให้บริษัทอังกฤษชุดทองใต้แต่ผู้เดียว คนอังกฤษที่ชำนาญการเดินเรือทะเลจึงไม่ยอมเชื่อฟัง ต่างก็เอาเรือออกหากินโดยอิสระ (Free trade Ships) บ้าง บริษัทอังกฤษเจ้าของอภิสัทธิ ก็ทำการปราบปรามพวกเรืออิสระ ซึ่งบริษัทเรียกว่าเรือเถื่อน (Out Law Ships) จับเรือได้ก็ริบเรือและจับเจ้าของเรือใส่คุกตามที่ตนมีอำนาจ แต่การปราบเรือดังนั้นก็เหมือนจับปูใส่กะด้ง จับได้ทางนี้ ก็ปล่อยทางโน้น เพราะมหาสมุทรอินเดียกว้างมาก แต่บริษัทอังกฤษก็ไม่สิ้นพยายาม คงทำการปราบเรื่อย ๆ ไป

ฝ่ายไทยนั้น เมื่อก่อนสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงรับคอนสตันซ์ ฟอลคอน เข้าทำราชการในกรมท่านั้น ม. ฟอลคอน เคยหากินเดินเรืออยู่กับบริษัทอังกฤษ ตลอดจนเคยเดินเรือร่วมกับ

พวกเรือเถื่อนก็เคย ม. ฟอลคอน อยู่กับอังกฤษมาแต่เด็ก ๆ รู้เส้น
 สายของบริษัทอังกฤษ และรู้จักพวกเรือเถื่อนกว้างขวางมาก เมื่อเข้า
 มารับราชการ เห็นความไม่สะดวกของไทย ก็เสนอแนะเจ้าพระยา
 พระคลังให้กราบทูลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตั้งบริษัทเดินเรือขึ้น
 โดยไม่ต้องลงทุน แบบวิธีจับเสือมือเปล่า คือให้รับเรือเถื่อนของคน
 อังกฤษเข้ามาอยู่ในบริษัทไทย หรือต่อเรือเดินทะเลบ้าง แล้วจ้าง
 กัปตันอังกฤษมาเดินเรือ โดยฟอลคอน รับติดต่อพวกเรือเถื่อนให้
 ตลอดจนจ้างคนอังกฤษเข้ามาเดินเรือเอง โดยฝ่ายไทยให้ความคุ้มครอง
 และแบ่งปันผลประโยชน์ให้ โดยวิธีนี้ ไทยก็แก้ปัญหา ขอลำบากในการ
 ไม่มีเรือเดินในมหาสมุทรอินเดียได้ และเพียงไม่กี่เดือน ไทยก็มีเรือ
 เดินสมุทรมากล้า พอทำให้บริษัทอังกฤษหนักใจ เพราะว่าอำนาจที่
 เคยจับเรือเถื่อนมาลงโทษได้ ก็กลับทำไม่ได้ เพราะเรือเถื่อนมีรัฐบาล
 คุ้มครองเสียแล้ว ยิ่งกว่านั้น บรรดาเรือที่ถือสัญชาติใหม่ ยังสำแดง
 เตชเป็นอันธพาลในมหาสมุทรอินเดีย คือเข้าปล้นสะดม ชูเชิญ เจ้า
 แซกอินเดียนหรือจับเรือบริษัทอังกฤษ แล้วยึดสินค้าเสียเป็นต้น เช่น
 เรือของกัปตัน Coates ฝ่ายไทย ปล้นเรือบรรทุกเพชรชื่อ New
 Jerusalem ของบริษัท และยึดเพชรไปเป็นราคาถึง ๔,๐๐๐ ปอนด์
 และเข้าปล้นเรือ "Red glove" ของเจ้ากรุงโกกันที (King of Golconda)
 เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๘๕ แล้วในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.
 ๑๖๘๖ ยังกำแหงยิงปืนระดมชายฝั่งทะเลอินเดีย และเผาหมู่บ้าน
 Rames waram และ Antravedi เสียอีกด้วย

การกระทำของบริษัทไทย ซึ่งรับพวกเรือเถื่อนเข้ามากระทบ
กระเทือนผลประโยชน์ของบริษัทอังกฤษโดยตรง บริษัทอังกฤษจึง
โกรธมาก ได้เสนอรายงานไปยังรัฐบาลอังกฤษ ให้ออกคำสั่งเรียกคน
อังกฤษกลับจากเมืองไทยให้กลับประเทศอังกฤษเสีย ในรายงานของ
Sam Barron ซึ่งส่งไปประเทศอังกฤษ เมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ค.ศ.
๑๖๘๔ นั้น ปรณาม ม. ฟอลคอน ด้วยด้อยคำว่า “ไ้หมู” (Hog)
และ “ไ้คนระยำชั่วช้า” (Villain) และกล่าวถึง สมเด็จพระนารายณ์
มหाराชาว่า ดังนี้

“การทำให้เจ้าองค์นี้ (PhraNarai) ยอมศิโรราบกับเรานั้นง่าย
มาก มีตัวอย่างฮอลันดาเคยแสดงมาแล้วใน ค.ศ. ๑๖๕๙ ขอเรือรบ
เก่ง ๆ สัก ๒ ลำเท่านั้น เหตุการณ์ก็จะเรียบร้อย” *

การที่บริษัทอังกฤษ ต้องการให้เรียกคนอังกฤษกลับประเทศ
อังกฤษเสีย ก็เพราะว่าฝ่ายรัฐบาลไทย หรือบริษัทเดินเรือไทยแย่ง
ประมูลคนอังกฤษ โดยให้ค่าจ้างสูง เป็นการทำให้บริษัทอังกฤษ
ขาดแคลนคนทำงาน และผู้ที่ติดต่อจัดหาคนหรือประมูลคนได้
ก็มีแต่ ม. ฟอลคอน คนเดียวเท่านั้น ม. ฟอลคอน เป็นผู้ทำให้
नावิกานุภาพทางทะเลของไทยซึ่งไม่เคยมีมาก่อนเลย แข็งแรงขึ้น
ในฉับพลัน โดยวิธีประมูลเรียกฝรั่งที่รู้จักคุ้นเคยเข้ามาเป็นนายเรือ
และเป็นนายช่างก่อสร้างซ่อมรักษาเมืองชายทะเล และเป็นทหารเรือ
รับจ้าง เป็นต้น รายงานของบริษัทอังกฤษ ลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม
ค.ศ. ๑๖๘๔ ส่งไปยังสำนักงานใหญ่กรุงลอนดอนว่าดังนี้

“มีจดหมายส่งมาจากกรุงสยามแจ้งว่า บัดนี้พระเจ้าแผ่นดินกำลังเร่งปรับปรุงวางกำลังป้องกันประเทศขนานใหญ่ เจ้าเมืองแขกมัวร์* ซึ่งเดิมพวกของเราถูกปลดออก และบรรดาชาวยุโรปเข้าแทนที่ มิสเตอร์เบอร์นาบี (อังกฤษ) ได้เป็นเจ้าเมืองมะริด และมิสเตอร์ไวท์ เป็นศุลกากรเมืองมะริด พระเจ้าแผ่นดินจ้างชาวยุโรปเป็นการใหญ่ ให้ค่าจ้างสูง คนของเราจึงออกมาทำงานในเมืองไทยมาก”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอังกฤษกับไทยขัดกันทางผลประโยชน์รุนแรงขึ้น เมื่อไทยเริ่มขยายการค้าทางทะเลในมหาสมุทรอินเดีย และได้ปรับปรุงวางกำลังป้องกันเมืองมะริด แต่โดยแท้จริงแล้วอังกฤษขัดกับไทยเป็นเรื่องทีหลัง สอลันดาขัดกับไทยมาก่อน และขัดอย่างรุนแรงเสียด้วย ใน พ.ศ. ๒๒๐๖ หรือ ค.ศ. ๑๖๕๙ อย่างที่อังกฤษว่าไว้ สอลันดาได้ยกกองเรือรบมาปิดอ่าวไทย ยิงเรือสำเภาที่ปากอ่าวจมไปหลายลำ เรือสำเภาไทยที่กลับจากเมืองจีนถูกยึดคร่าห์ และริบสินค้าเสีย การปิดอ่าวครั้งนี้ ม. ฟอลคอน เป็นต้นเหตุ คือออกกฎหมายควบคุมสินค้านำเข้าประเภท ทำให้สอลันดาซื้อขายอะไรไม่ได้ แต่สอลันดาหาเรื่องเอาเมื่อบริษัทของสอลันดาที่ปากลัด ซึ่งสอลันดาเรียกว่า

* How easy this Prince (Phra Narai) is to be brought to terms is obvious from the example of the Dutch in 1649 two brave ships will effect this business” จาก Siamese White ของ Maurice collis.

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต้นรัชกาล เจ้าเมืองหัวเมืองชายทะเลเป็นแขกมัวร์โดยมาก เช่น เจ้าเมืองบางกอกเป็นแขกมัวร์ มีบรรดาศักดิ์เป็น ออกพระศักดิ์สงคราม เมืองมะริดแขกมัวร์ เป็นออกพระมะริด การที่ใช้แขกมัวร์เพราะเป็นผู้ชำนาญทางทะเล เมื่อ ม. ฟอลคอนเข้ามาว่าการกรมท่า ได้ปลดแขกมัวร์ออก เอาฝรั่งเข้า แขกมัวร์จึงเป็นศัตรูสำคัญของ ม. ฟอลคอน.

(New Amsterdam) ถูกปล้น ฮอลันดาจึงยกเป็นเหตุปิดอ่าวไทยและ
 ชูเชิญให้ ไทยเลิกทำที่ไม่เป็นมิตรเสีย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 จำพระทัยต้องยอมเซ็นสัญญาสงบข้อพิพาทกับฮอลันดา ในวันที่ ๒๒
 สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๗ ไทยยอมให้สิทธิ์ฮอลันดาผูกขาดการค้าชื้อดีบุก
 ได้ผู้เดียว ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และให้เหมาซื้อพริกไทยใน
 จังหวัดจันทบุรีได้ และโดยข้อสัญญานี้ ฮอลันดาก็ได้เริ่มสร้างเมือง
 ปากัดขึ้นเป็นเมืองฮอลันดา เรียกว่าเมือง New Amsterdam ข้อสัญญา
 นี้คนไทยในสมัยนั้นแทบตานัก แต่เมื่อไม่มีทางสู้กันได้ก็จำต้องยอม
 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงรับสั่งมากับเจ้าพระยาพระคลัง ให้คิด
 หาพันธมิตรที่เข้มแข็งมาเป็นเพื่อนป้องกันตัว เจ้าพระยาพระคลังเพ็ง
 ได้ ม. ฟอลคอนมาทำงานใหม่ ๆ จึงหารือ ม. ฟอลคอนว่า จะได้ใคร
 ที่ไหนมาเป็นเพื่อนช่วยแก้ลำฮอลันดาบ้าง

ม. ฟอลคอนจึง กราบเรียน ท่านเจ้าพระยาพระคลัง ดังถ้อยคำ
ของ Maurice Collis เขียนไว้ใน Siamese White ว่าดังนี้

“ที่ในหลวงทรงคิดเห็นว่า จำต้องเสาะหาความช่วยเหลือจาก
นอกพระราชอาณาจักรถูกต้องแล้ว ความคิดของกระผมในชั้นต้นนั้น
คิดว่าบริษัทอังกฤษในอินเดียคงจะเป็นประโยชน์อยู่ ชาวอังกฤษที่ได้เข้า
มาค้าขายในเมืองไทย จึงได้รับการส่งเสริมให้ได้สิทธิในการค้า และได้
ยกย่องฐานะความเป็นอยู่ของเขา เพื่อให้สมกับการที่จะเป็นพันธมิตร
กัน แต่ดูไปแล้ว ชาวอังกฤษสนใจในการค้าขายมากกว่าที่จะเป็น
พันธมิตรช่วยรบกับใคร ๆ กระผมจึงเห็นว่า จะพึ่งคนอังกฤษไม่ได้เสีย
แล้วแต่ทว่ากระผมเห็นว่า ยังมีชาติที่ใหญ่และแข็งแรงในทวีปยุโรปอยู่
อีกชาติหนึ่ง ซึ่งดูจะสนใจในเมืองไทยอยู่ ชาติที่กระผมว่านี้ คือ
ฝรั่งเศส บัดนี้คนฝรั่งเศส อาทิ นักพรต นักธุรกิจ และผู้มีสติปัญญา
เป็นอันมาก ก็ได้เข้ามาประกอบกิจและค้าขายในเมืองไทยอยู่ ซึ่ง
กระผมก็ได้รู้จักคุ้นเคยอยู่แล้ว คนเหล่านี้ถ้าแม่ว่าได้จงใจชื้อช่องให้แล
เห็นการอนาคต และผลประโยชน์ที่จะได้ในบ้านเมืองของเราเป็นการ
สำคัญขึ้นมา ก็น่าจะเป็นพันธมิตรที่เข้มแข็งของเราได้คนหนึ่ง และถ้าแม่
ในหลวงจะทรงโปรดต้อนรับบุคคลเหล่านี้ อย่างเช่นเดียวกับที่ได้ทรง
ให้การต้อนรับแก่บริษัทอังกฤษซึ่งไร้ประโยชน์เสียแล้วนั้น กระผม
เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการค้าและด้านการเมือง

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถ กระผมมั่นใจว่าเราคงจะได้ นายช่าง (มาทำบ่อม) และอาวุธดี ๆ (หมายถึงปืนใหญ่) และแม่ทหารหรือเรือรบฝรั่งเศสก็คงจะส่งมาช่วยเรา”

ด้วยคำแนะนำของ ม. ฟอลคอน ดังนั้นนโยบายการต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงแปรจากอังกฤษไปหาฝรั่งเศส และต่อมาเมื่อไทยขยายการค้าด้านมหาสมุทรอินเดีย เกิดกระทบกับอังกฤษเข้า นโยบายต่างประเทศก็ยิ่งพุ่งเข้าหาฝรั่งเศสแรงเข้าทุกที เพราะไทยกำลังมีศัตรูขนาด ๒ ข้าง คือ ฮอลันดาและอังกฤษ สำหรับ ม. ฟอลคอน นั้น แต่เดิมพวกเรือเถื่อนชาวอังกฤษก็นิยมนับถืออยู่ แม้ว่าบริษัทอังกฤษ จะไม่ชอบ ม. ฟอลคอน แต่เนื่องจากพวกอังกฤษเรือเถื่อนนั้นก่อเรื่องรำคาญให้ ม. ฟอลคอนเสมอมา ม. ฟอลคอนห้ามก็แล้ว กำชับก็แล้ว ก็ไม่วายก่อเรื่อง ม. ฟอลคอน จึงลงโทษเพียน Captain Pott และ Captain Lake แห่งเรือ “Prudent Mary” บังเอิญกับตันเลคตาย คนอังกฤษจึงเริ่มชัง ม. ฟอลคอน ขึ้นอีกโสดหนึ่ง เมื่ออังกฤษซึ่งเคยเป็นเพื่อนแท้ ๆ กลับมาเป็นศัตรูเสียด้วยดังนั้น ม. ฟอลคอน ก็เลยหัน เข้าหาฝรั่งเศสเหมือนอย่างที่ได้เคยแนะนำสมเด็จพระนารายณ์ไป

ณ วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๗๓ (พ.ศ. ๒๒๑๖) มงเซญเยอร์ ปาลู สังฆราชเคอเบริช ได้อัญเชิญพระมหาสมณสาสน์ของมหาสันตปาปา (Pope) เคลมั่งต์ที่ ๙ พร้อมด้วยพระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และเครื่องราชบรรณาการมาทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จุดนี้เองเป็นจุดตั้งต้นสัมพันธ์ไมตรี

ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงหาจ้หวะที่
จะจับมือ กับฝรั่งเศสมานานแล้ว พอสบจ้หวะนี้เข้าก็ทรงส่งทูตไทย
ไปฝรั่งเศสทันที แต่กว่าจะทรงเจรจาขอกำลังฝรั่งเศสมาช่วยป้องกัน
เมืองไทยดังกล่าวมาแล้วแต่ต้นนั้น ก็ต้องส่งทูตไปฝรั่งเศสถึง ๓ ครั้ง
มีลำดับดังนี้

ทูตครั้งที่ ๑ ออกพระพิพัฒน์ราชไมตรี ราชทูต
ออกหลวงศิริวิศาลสุนทร อุปทูต
ออกขุนนครวิชัย ตรียทูต

เดินทางไปฝรั่งเศสโดยเรือ Le Soleil d'orient เมื่อ ๑๑ มกราคม
ค.ศ. ๑๖๘๑ (พ.ศ. ๒๒๒๔) แต่เรือไปอัปปางเสียที่เกาะ Madagascar
คณะทูตเลยหายไปทั้งชุด

ทูตครั้งที่ ๒ ออกขุนวิไชยวาทิต

ออกขุนพิไชยธรรมไมตรี

ทูตคณะนี้ไม่ใช่ทูตโดยตรง เป็นเพียงผู้สืบข่าวคณะทูตชุดที่ ๑ ออก
เดินทางไปกับบาทหลวงวาเซ (Vachet) โดยเรืออังกฤษชื่อ Thomas
Obones เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗) ทูตคณะนี้ได้เข้าเฝ้าพระ-
เจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่โรงละครหลวง ครั้นเอง พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
โปรดให้ Chevalier de Chaumont เป็นเอกอัครราชทูตมาเจริญทางพระ-
ราชไมตรี โดยเรือ L'oiseau และ Maligne เดินทางเมื่อ ๓ มีนาคม
๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) ถึงเมืองไทยเมื่อ ๒๒ กันยายน ๑๖๘๕
(พ.ศ. ๒๒๒๘)

ทูตครั้งที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้

ออกพระวิสูตรสุนทร

ราชทูต

ออกหลวงกลัยาราชไมตรี อุปทูต

ออกขุนศรีวิสารวาจา ตรียทูต

และคณะเดินทางไปฝรั่งเศส พร้อมกับ Chevalier de Chaumont

เมื่อ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ ทูตคณะนี้ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ เป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๙ และได้ดู
กิจการในประเทศฝรั่งเศสประมาณ ๗ เดือน จึงออกเดินทางกลับ เมื่อ
วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๒๙ พร้อมกับกองเรือรบ ๖ ลำ ดังกล่าว
มาแล้วแต่ต้นนั้น

อันการส่งกองเรือรบ และทหารบกฝรั่งเศส มาเมืองไทยนั้น
ที่รู้กันเป็นการเปิดเผยก็คือเป็นผลของการเจรจาในข้อสัญญา “ร่วมรบ
และร่วมป้องกัน” (Offensive Defensive Pacts) ระหว่าง ม. พอลคอน
ซึ่งบัดนั้นเป็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ตำแหน่งพระคลังหรือเสนาบดีว่า
การต่างประเทศกับมาร์ควิส เดอ แชนเล เสนาบดีต่างประเทศของ
ฝรั่งเศส ออกพระวิสสุตรสุนทรหรือโกษาปานไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง
เป็นแต่เพียงทูตหรือตัวแทนประเทศไปให้รู้จักเป็นหลักฐานเท่านั้น การ
ขอทหารฝรั่งเศสมาป้องกันเมืองไทยนั้น ม. พอลคอน จะทำไปโดย
สุจริตหรือทุจริต เป็นเรื่องที่ท่านผู้อ่านจะพิจารณาเอาเอง เพราะมี
คุลยพินิจอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามเป็นของแน่นอนที่จะกล่าวว่า ม.
พอลคอน ประสงค์ได้ทหารฝรั่งเศสมาเพื่อเสริมอำนาจของตนเองให้
มั่นคงยิ่งขึ้น เพราะว่า ม. พอลคอนเป็นเสนาบดีฝรั่งเศสเพียงคนเดียวใน
กรุงศรีอยุธยา ความรุ่งเรืองของ ม. พอลคอน ก่อให้เกิดศัตรูขึ้น โดย
ทั่วไปในกรุงศรีอยุธยานั้น จะมีผู้ชอบพอ ม. พอลคอน อยู่ก็เพียง

คนเดียว คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช นอกนั้นไม่มีใครชอบ
ม. ฟอลคอน เลย ดังนั้น ม. ฟอลคอน จึงปรารถนาใครจะได้ทหาร
ฝรั่งเศสเข้ามาเสริมกำลังให้แก่นตน

แต่นโยบายต่างประเทศของฝรั่งเศสสมัยนั้นไม่ตรงกับไทย
สมัยนั้นฝรั่งเศสไม่ว่าชาติใด กำลังนิยมนโยบายล่าเมืองขึ้น สเปนเพิ่ง
จะบุกภูเก็ตเมื่อไม่กี่ปีได้ใหม่ ๆ อังกฤษก็กำลังขยายอาณานิคมใน
อเมริกาเหนือและในอินเดีย ฮอลันดาและโปรตุเกสก็ขยายจับจอง
เมืองขึ้นได้หลายแห่งในตะวันออกไกล ฝรั่งเศสกำลังไม่มีอะไร จึง
อยากจะมีชนมาบ้าง ฝรั่งเศสได้จัดตั้งบริษัทค้าในตะวันออกไกล
(Compagnie Royale des Indes) ขึ้นที่ปอนตีเชร์ และตั้งฐานทัพเรือ
ไว้ที่คอรอมันเดลและสุรัตในอินเดีย กำลังหาทางจะเปิดประตูเข้ามา
ในทะเลจีนอยู่ พอไทยเปิดท่าให้ ฝรั่งเศสได้โอกาสดังกล่าวส่ง
กองทัพเรือ และกองทัพบกเข้ามาทันที

พูดกันอย่างไม่อ้อมค้อม ฝรั่งเศสคิดการเอาไทยเป็นเมืองขึ้น
นโยบายเช่นนี้สมัยนั้นฝรั่งเศสคิดเป็นการลับไม่เปิดเผย แต่เมื่อความ
คิดนั้นไม่สำเร็จผู้เปิดเผยความลับนี้ก็คือคนฝรั่งเศสเอง นาย Lanier ผู้
เขียน Histoire de Relation de la France et du Royaume de Siam
de 1662 a 1703 ได้นำคำสั่งลับของ มาควิส เดอ แซงเล (Marquis
de seignelai) เสนาบดีต่างประเทศฝรั่งเศส ซึ่งส่งนายพลเดฟาซ์มา
ว่าดังนี้

“เสนาบดีฝรั่งเศสได้กำชับให้ ม. เดฟาซ์ คอยระวังการ
บังคับบัญชาทหารอย่าให้ระเบียบอ่อนลงไปได้ ถ้าไทยยังไม่ได้

มอบบางกอกและมะริดให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ก็อย่าให้ ม. เดฟซ์ ยอมให้ถอนทหารออกจากเรือเป็นอันขาด และถ้าแม้ว่า พระเจ้ากรุงสยามมิได้ปฏิบัติตามที่ได้ทรงสัญญาไว้ ก็ให้ ม. เดฟซ์ คุมกองทหารเข้าตีเอาบางกอกให้จงได้ เพราะที่บางกอกนี้ บ่อม คุ ประตุมหอรบ ก็ไม่มี และการพิทักษ์รักษาที่อ่อนแอมากเป็นธรรมดาอยู่แล้ว เมื่อ ม. เดฟซ์ ได้ไปตีบางกอก และกองทหารได้ยึดบางกอกไว้แล้ว ก็ให้ไปตีเมืองมะริดโดยเร็ว”

และเพื่อสนับสนุนคำสั่งของมาควิส เดอ แชนเล พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จึงพระราชทานนโยบายกำชับ ม. เดฟซ์ ผู้บัญชาการทหารบกมาปฏิบัติโดยละเอียดอีกชั้นหนึ่ง ดังนี้

“ถ้าแม้ว่า พระเจ้ากรุงสยามจะทรงรู้พระองค์หรือข้าราชการไทยได้คิดการประทุษร้าย จนถึงพระเจ้ากรุงสยามได้เปลี่ยนความคิดในเรื่องฝรั่งเศสแล้ว และถ้ามีรับสั่งให้ทำการใด ๆ อันจะเป็นการเสียหายแก่ฝรั่งเศส และจะเป็นอันตรายแก่ทหารที่บางกอกและมะริด พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส จึงมีพระราชโองการสั่งไว้ ให้ ม. เดฟซ์ ใช้กำลังทหารยึดบางกอกและมะริดให้ได้ และให้ยึดส่วยสาอากร ไร่นาในบางกอกเพื่อเป็นกำลังเลี้ยงดูกองทหาร และให้ ม. เดฟซ์ ไปยึดบ่อมเมืองตลาดขวัญ* และเพชรบุรีให้ทำการได้ทุกแห่งตามแต่จะเห็นควร เพื่อให้ไทยเข้าหา ม. เดฟซ์ และให้ไทยยอมอยู่ในอำนาจของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสให้จงได้”

เพื่อให้เป็นไปตามแผน ที่หากมีการยึดครองแล้ว ม. เดฟซ์ ได้รับคำสั่งให้พยายามยึดครองอาณาบริเวณดังกล่าวให้นานถึง ๑๘ เดือน

* ตลาดขวัญคือเมืองนนทบุรี เวลานั้นมีบ่อมไม้ ๒ บ่อม อยู่คนละฟากแม่น้ำชื่อบ่อมแก้ว และบ่อมจินดา

เพื่อรอกำลังหนจากฝรั่งเศส ระยะเวลาการเดินทางจากไทยไป
ฝรั่งเศสเวลานั้นประมาณ ๘ เดือน เมื่อทำการยึดครองได้แล้ว ให้รีบ
ส่งเรือกลับไปรายงานรัฐบาลฝรั่งเศสโดยเร็ว

รัฐบาลฝรั่งเศสสั่งการมากับทูตว่า ในขั้นต้นให้เจรจาขอเมือง
บางกอกและมะริดแต่โดยดีก่อน เมื่อไม่ตกลงกัน จึงให้ใช้กำลังใน
การนี้ ฝรั่งเศสได้วางเหยื่อล่อ ม. พอลคอน คือ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ส่งตรา St. Michael และ St. Peter ชั้น Chevalier (เสื้อคลุม)
มาพระราชทานแก่ ม. พอลคอน พระราชทานสิทธิให้ ม. พอลคอน
แปลงชาติเป็นฝรั่งเศสได้ เมื่อเป็น Chevalier of France แล้ว ก็มี
สิทธิใช้ตราดอกไม้ทองเป็นเครื่องหมายยศประจำตำแหน่ง บุตรของ
พอลคอนให้เป็นขุนนางสืบตระกูลบิดา ชั้น Count of France และ
มีกรรมสิทธิ์ที่ดินในฝรั่งเศส พระราชทานผลประโยชน์ให้ปีละ ๓,๐๐๐
แฟรงก์ (เงินแฟรงก์สมัยนั้นค่าสูงมาก ไม่เหมือนสมัยนี้)

เวลานั้น บ่อมเมืองบางกอกอยู่ในบังคับบัญชาของ เซวาเลียร์-
เดอ ฟอร์แบง (ยศพันตรี) ผู้เข้ามาอยู่ในเมืองไทย แต่ครั้ง เซวาเลียร์-
เดอ โชมองค์ เข้ามาเป็นราชทูต สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดตั้ง
ให้เป็นที่ พระศกดิ์สงคราม มอบให้ไปบังคับการบ่อมบางกอก ฝรั่งเศส
จึงมั่นใจว่าจะได้เมืองบางกอกแน่ ว่าที่จริงนั้นไทยขอทหารฝรั่งเศส
เพียงมาช่วยรักษาเมืองบางกอกและมะริดไม่ใช่ยกให้ แต่ฝรั่งเศสต้อง
การให้ยกให้เสียเลยทีเดียวนะ และจะใช้วิธีแตกหักโดยรวบรัด คือถ้าขอ
ไม่ให้ ก็จะต้องเอาตัว ๆ

แต่ความคิดของฝรั่งเศสที่จะทำการหักหาญ โดยพลละกำลังหา
สำเร็จไม่ ต้องเลิกล้มไป เพราะเมื่อเดินทางไปถึง Cape of Good Hope
ทหารป่วยเจ็บมากต้องส่งกลับไปเสียลำหนึ่ง เป็นจำนวนทหาร ๑๔๔
คน และระยะทางจาก Cape มาถึงเมืองไทยต้องข้ามมหาสมุทรอินเดีย
เป็นระยะทางไกลมาก กองเรือแล่นออกจาก Cape เมื่อวันที่ ๒๕
มิถุนายน ตัดไปทางเกาะ Madagascar ซึ่งเป็นตอนที่มีพายุและคลื่น
จัดที่สุด วันที่ ๓๐ มิถุนายน กองเรือต้องพายุตีโอบหลุด เรือแตกกัน
ไปกว่าจะคุมกันติดได้ ถึงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม จึงแล่นไปตัดไปเกาะ
ชวาได้ ถึงเกาะชวาวันที่ ๑๘ สิงหาคม เข้าเมือง Bantam (บันตง)
วันที่ ๒๓ สิงหาคม ฮอลันดาเกิดไม่ไว้ใจ ไม่อนุญาตให้ขึ้นบก
อนุญาตให้จอดเรือหาเสบียงและบรรทุกน้ำจืด เพียง ๒๓ ชั่วโมงเท่า
นั้น จึงต้องออกเรือต่อไป วันที่ ๒๖ สิงหาคม กองเรือถึงเมือง
ปัตตาเวีย ต้องพักเรือรอขบวนกันถึง ๑๒ วัน เพราะเรือแตกขบวน
กัน เมื่อรวมเรือได้แล้ว จึงออกเดินทางต่อไปในวันที่ ๑ กันยายน
วันที่ ๒๗ กันยายน เรือทั้งหมดจึงเข้าสันดอนปากน้ำเจ้าพระยา สิริ
รวมเดินทางไกลมาทั้งสิ้นถึง ๗ เดือน อย่างสะบักสะบอม เมื่อกองเรือ
ถึงสันดอนปากน้ำ ทหารบกและทหารเรือก็ป่วยเจ็บไปเสียอีก
ครึ่งหนึ่ง คงเหลือทหารทำการได้จริง ๆ เพียง ๒๐๐ คนเศษ ฝรั่งเศส
จึงทำการหักหาญโดยพลละกำลังไม่สำเร็จ

มาถึงตรงสันดอนปากน้ำนี้ จะต้องขอหยุดเล่าเรื่องกองเรือ
ไว้สักครู่หนึ่งก่อน เพราะจะต้องกล่าวถึงบุคคลสำคัญอีก ๓ คน คือ
ท่านราชทูตโกษาปาน บาดหลวงตาซาร์ค และ ม. เวเรต์ ผู้จัดการ

ห้างฝรั่งเศสที่กรุงศรีอยุธยา
เรื่องนี้

ซึ่งเป็นผู้มีความสำคัญเกี่ยวแก่ท้อง

ท่านราชทูตโกษาปานเป็นคนฉลาดมีไหวพริบ ท่านเป็นคน
อุตสาหะ พากเพียร เรียนท่องจำภาษาฝรั่งเศสไว้นับ ๘ คำ เป็น
ระยะเวลาประมาณ ๒ ปี ท่านอยู่ในฝรั่งเศส ๘ เดือน และรวมทั้งเดิน
ทางไปและกลับอีกประมาณ ๑๔ เดือนนั้น ทำให้ท่านพูดภาษาฝรั่งเศส
และสามารถเข้าใจภาษาฝรั่งเศสได้ ท่านไม่ได้มีการเกี่ยวข้องกับ
กับการขอทหารฝรั่งเศสมาอยู่ในเมืองไทย แต่เมื่อเดินทางในทะเล
มานานถึง ๑ เดือน ท่านก็อ่านทำทัณฑ์ของทหารฝรั่งเศสออก บาทหลวง
ดาซาร์ด สังเกตเห็นทัณฑ์และสีหน้าของท่านราชทูตก็รู้ทันทีว่า ท่าน
ราชทูตกำลังคิดหมกมุ่นอยู่ด้วยเรื่องอะไร บาทหลวง ดาซาร์ด จึง
เตือน เชเบเรต์ว่า ออกพระวิสุตรสุนทร ราชทูตที่ ๑ ดูไม่สู้เต็มใจ
ให้ฝรั่งเศสไปตั้งอยู่ในเมืองไทย ถ้ากลับไปเมืองไทยแล้ว พวก
ไทยมีทัณฑ์เปลี่ยนไปอย่างไร ออกพระวิสุตร ก็คงจะหันเหเปลี่ยน
ไปตามพวกเป็นแน่

เชเบเรต์ทราบดังนั้น จึงจัดเรือลวโซลวงหน้าเข้าไปบางกอก
ก่อน มอบทหารบ่วยเจ็บให้บาทหลวงดาซาร์ด นำขึ้นบกไปพักรักษา
ที่บางกอก แต่ลาอุแบร์สั่งให้บาทหลวงดาซาร์ดรีบขึ้นไปพบกับ ม. คอน
สตันซ์ฟอลคอน ให้เจรจาทางไว้ก่อน เพื่อให้ฟอลคอนยินยอมยก
เมืองบางกอก และเมืองมะริดให้แก่ฝรั่งเศสตามที่ตกลงกันในเรื่อง

ฝ่ายบาทหลวง ตาซาร์ต คนนี้ ก็เป็นคนสำคัญทีเดียว เพราะ
เป็นบาทหลวงฝรั่งเศสคนเดียวที่ไม่เห็นด้วยในนโยบายหักหาญของฝรั่งเศส
เพราะเกรงว่าถ้าทำไม่สำเร็จก็จะพลอยทำให้การฝังรากพระศาสนา
ในเมืองไทยถูกชุกโค่นไปด้วย แต่บาทหลวงตาซาร์ต อาจสังเกตเห็น
กำลังของฝรั่งเศสร่อยหรอไปมากแล้วก็ได้ จึงไม่ตกลงด้วยพรรคพวก
และแตกออกจากพรรคพวกไป

บาทหลวงตาซาร์ต มีที่อยู่อีกข้อหนึ่ง คือได้เป็นพระล้างบาป
ให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และยังมีความแคล่วคล่อง เข้าในราชสำนักไทย
บ้านของ ม. ฟอลคอน ได้อย่างใกล้ชิด บาทหลวงตาซาร์ตจึงถือตัวว่า
มีดีกว่าบาทหลวงองค์อื่น ๆ นอกจากนั้น การเจรจาระหว่างไทยกับ
ฝรั่งเศส ณ ที่ปากสันดอนปากน้ำนี้ ทั้งฝ่ายไทยกับฝรั่งเศสต่างเจรจา
ผ่านบาทหลวงตาซาร์ตคนเดียว เมื่อสมัยเดอโซมองค์เข้ามาเป็นราชทูต
นั้น ม. ฟอลคอน เคยลงไปหาถึงสันดอน แต่คราวทูตเซเบเรต์และ
ลาตูแบร์คราวนี้ ม. ฟอลคอน เกิดเปลี่ยนใจไม่ยอมลงไปพบ คงใช้
บาทหลวงตาซาร์ตเจรจาแทนด้วยกันทั้งสองฝ่าย

บาทหลวงตาซาร์ต เมื่อขึ้นบกแล้วก็รีบตรงไปหา ม. ฟอล
คอน เปิดโปงความลับของฝรั่งเศสให้ฟังสั้น ม. ฟอลคอน ฟังแล้ว
ก็ตกใจมาก หารือกับบาทหลวงตาซาร์ตว่าควรจะทำอย่างไร บาท
หลวงตาซาร์ต ว่าต้องคอยแก้ไขไป และว่ายังมีหวังที่จะเจรจาให้ทาง
เมืองฝรั่งเศสเปลี่ยนท่าทีเสียใหม่ และเตือน ม. ฟอลคอนว่าถ้าพบทูต
ก็พึงระมัดระวังถ้อยคำบาทหลวงตาซาร์ตคอยติดตาม ม. ฟอลคอน
เสมอ ครั้นหนึ่งปรากฏว่า ม. ฟอลคอน พุดเชวออกนอกทางไป บาท-

ม. ฟอลคอนจึง กราบเรียน ท่านเจ้าพระยาพระคลัง ดังถ้อยคำ
ของ Maurice Collis เขียนไว้ใน Siamese White ว่าดังนี้

“ที่ในหลวงทรงคิดเห็นว่า จำต้องเสาะหาความช่วยเหลือจาก
นอกพระราชอาณาจักรก็ถูกต้องแล้ว ความคิดของกระผมในชั้นต้นนั้น
คิดว่าบริษัทอังกฤษในอินเดียคงจะเป็นประโยชน์อยู่ ชาวอังกฤษที่ได้เข้า
มาค้าขายในเมืองไทย จึงได้รับการส่งเสริมให้ได้สิทธิในการค้า และได้
ยกย่องฐานะความเป็นอยู่ของเขา เพื่อให้สมกับการที่จะเป็นพันธมิตร
กัน แต่ดูไปแล้ว ชาวอังกฤษสนใจในการค้าขายมากกว่าที่จะเป็น
พันธมิตรช่วยรบกับใคร ๆ กระผมจึงเห็นว่า จะพึ่งคนอังกฤษไม่ได้เสีย
แล้วแต่ทว่ากระผมเห็นว่า ยังมีชาติที่ใหญ่และแข็งแกร่งในทวีปยุโรปอยู่
อีกชาติหนึ่ง ซึ่งดูจะสนใจในเมืองไทยอยู่ ชาติที่กระผมว่านี้ คือ
ฝรั่งเศส บัดนี้คนฝรั่งเศส อาทิ นักพรต นักธุรกิจ และผู้มีสติปัญญา
เป็นอันมาก ก็ได้เข้ามาประกอบกิจและค้าขายในเมืองไทยอยู่ ซึ่ง
กระผมก็ได้รู้จักคุ้นเคยอยู่แล้ว คนเหล่านี้ถ้าแม่ว่าได้สนใจชี้ช่องให้แล
เห็นการอนาคต และผลประโยชน์ที่จะได้ในบ้านเมืองของเราเป็นการ
สำคัญขึ้นมา ก็น่าจะเป็นพันธมิตรที่เข้มแข็งของเราได้ผู้หนึ่ง และถ้าแม่
ในหลวงจะทรงโปรดต้อนรับบุคคลเหล่านี้ อย่างเช่นเดียวกับที่ได้ทรง
ให้การต้อนรับแก่บริษัทอังกฤษซึ่งไร้ประโยชน์เสียแล้วนั้น กระผม
เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการค้าและด้านการเมือง

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถ กระหม่อมมั่นใจว่าเราคงจะได้ นายช่าง (มาทำบ่อม) และอาวุธดี ๆ (หมายถึงปืนใหญ่) และแม่ทหารหรือเรือรบฝรั่งเศสก็คงจะส่งมาช่วยเรา”

ด้วยคำแนะนำของ ม. ฟอลคอน ดังนั้นนโยบายการต่างประเทศของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงแปรจากอังกฤษไปหาฝรั่งเศส และต่อมาเมื่อไทยขยายการค้าด้านมหาสมุทรอินเดีย เกิดกระทบกับอังกฤษเข้า นโยบายต่างประเทศก็ยิ่งพุ่งเข้าหาฝรั่งเศสแรงเข้าทุกที เพราะไทยกำลังมีศัตรูขนาด ๒ ข้าง คือ ฮอลันดาและอังกฤษ สำหรับ ม. ฟอลคอน นั้น แต่เดิมพวกเรือเถื่อนชาวอังกฤษก็นิยมนับถือดีอยู่ แม้ว่าบริษัทอังกฤษ จะไม่ชอบ ม. ฟอลคอน แต่เนื่องจากพวกอังกฤษเรือเถื่อนนั้นก่อเรื่องรำคาญให้ ม. ฟอลคอนเสมอมา ม. ฟอลคอนห้ามก็แล้ว กำชับก็แล้ว ก็ไม่วายก่อเรื่อง ม. ฟอลคอน จึงลงโทษเพียน Captain Pott และ Captain Lake แห่งเรือ “Prudent Mary” บังเอิญกับทันเลศตาย คนอังกฤษจึงเริ่มชัง ม. ฟอลคอน ขึ้นอีกโสดหนึ่ง เมื่ออังกฤษซึ่งเคยเป็นเพื่อนแท้ ๆ กลับมาเป็นศัตรูเสียด้วยดังนี้ ม. ฟอลคอน ก็เลยหัน เข้าหาฝรั่งเศสเหมือนอย่างที่ได้เคยแนะนำสมเด็จพระนารายณ์ไป

ณ วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๗๓ (พ.ศ. ๒๒๑๖) มงเซญเออร์ ปาลู สังฆราชเคอเบริช ได้อัญเชิญพระมหาสมณสาสน์ของมหาสันตปาปา (Pope) เคลมั่งท์ที่ ๙ พร้อมด้วยพระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และเครื่องราชบรรณาการมาทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จุณนี้เองเป็นจุดตั้งต้นสัมพันธไมตรี

ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงหาจันทะที่
จะจับมือ กับฝรั่งเศสมานานแล้ว พอสบจังหวะนี้เข้าก็ทรงส่งทูตไทย
ไปฝรั่งเศสทันที แต่กว่าจะทรงเจรจาขอกำลังฝรั่งเศสมาช่วยป้องกัน
เมืองไทยดังกล่าวมาแล้วแต่ต้นนั้น ก็ต้องส่งทูตไปฝรั่งเศสถึง ๓ ครั้ง
มีลำดับดังนี้

ทูตครั้งที่ ๑ ออกพระพิพัฒน์ราชไมตรี ราชทูต
ออกหลวงศิริวิศาลสุนทร อุปทูต
ออกขุนนครวิชัย ตริทูต

เดินทางไปฝรั่งเศสโดยเรือ Le Soleil d'orient เมื่อ ๑๑ มกราคม
ค.ศ. ๑๖๘๑ (พ.ศ. ๒๒๒๔) แต่เรือไปอัปปางเสียที่เกาะ Madagascar
คณะทูตเลหายไปถึงชุด

ทูตครั้งที่ ๒ ออกขุนวิไชยวาทิต

ออกขุนพิไชยธรรมไมตรี

ทูตคณะนี้ไม่ใช่ทูตโดยตรง เป็นเพียงผู้สืบข่าวคณะทูตชุดที่ ๑ ออก
เดินทางไปกับบาทหลวงวาเช (Vachet) โดยเรืออังกฤษชื่อ Thomas
Obones เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗) ทูตคณะนี้ได้เข้าเฝ้าพระ-
เจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่โรงละครหลวง ครั้นเอง พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
โปรดให้ Chevalier de Chaumont เป็นเอกอัครราชทูตมาเจริญทางพระ-
ราชไมตรี โดยเรือ L'oiseau และ Maligne เดินทางเมื่อ ๓ มีนาคม
๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) ถึงเมืองไทยเมื่อ ๒๒ กันยายน ๑๖๘๕
(พ.ศ. ๒๒๒๘)

ทูตครั้งที่ ๓ โปรดเกล้าฯให้

ออกพระวิสูตรสุนทร ราชทูต

ออกหลวงกลัยาราชไมตรี อุปทูต

ออกขุนศรีวิสารวาจา ตรีทูต

และคณะเดินทางไปฝรั่งเศส พร้อมกับ Chevalier de Chaumont
เมื่อ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ ทูตคณะนี้ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ เป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๙ และได้ดู
กิจการในประเทศฝรั่งเศสประมาณ ๗ เดือน จึงออกเดินทางกลับ เมื่อ
วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๒๙ พร้อมกับกองเรือรบ ๖ ลำ ดังกล่าว
มาแล้วแต่ต้นนั้น

อันการส่งกองเรือรบ และทหารบกฝรั่งเศส มาเมืองไทยนั้น
ที่รู้กันเป็นการเปิดเผยก็คือเป็นผลของการเจรจาในข้อสัญญา “ร่วมรบ
และร่วมป้องกัน” (Offensive Defensive Pacts) ระหว่าง ม. ฟอลคอน
ซึ่งบัดนั้นเป็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ตำแหน่งพระคลังหรือเสนาบดีว่า
การต่างประเทศกับมาร์ควิส เดอ แซงเล เสนาบดีต่างประเทศของ
ฝรั่งเศส ออกพระวิสสุตรสุนทรหรือโกษาปานไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง
เป็นแต่เพียงทูตหรือตัวแทนประเทศไปให้รู้จักเป็นหลักฐานเท่านั้น การ
ขอทหารฝรั่งเศสมาป้องกันเมืองไทยนั้น ม. ฟอลคอน จะทำไปโดย
สุจริตหรือทุจริต เป็นเรื่องที่ท่านผู้อ่านจะพิจารณาเอาเอง เพราะมี
ดุลยพินิจอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามเป็นของแน่นอนที่จะกล่าวว่า ม.
ฟอลคอน ประสงค์ได้ทหารฝรั่งเศสมาเพื่อเสริมอำนาจของตนเองให้
มั่นคงยิ่งขึ้น เพราะว่า ม. ฟอลคอนเป็นเสนาบดีฝรั่งเศสเพียงคนเดียวใน
กรุงศรีอยุธยา ความรุ่งเรืองของ ม. ฟอลคอน ก่อให้เกิดศัตรูขึ้น โดย
ทั่วไปในกรุงศรีอยุธยานั้น จะมีผู้ชอบพอ ม. ฟอลคอน อยู่ก็เพียง

คนเดียว คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช นอกนั้นไม่มีใครชอบ
ม. ฟอลคอน เลย ดังนั้น ม. ฟอลคอน จึงปรารถนาใครจะได้ทหาร
ฝรั่งเศสเข้ามาเสริมกำลังให้แทน

แต่นโยบายต่างประเทศของฝรั่งเศสสมัยนั้นไม่ตรงกับไทย
สมัยนั้นฝรั่งเศสไม่ว่าชาติใด กำลังนิยมนโยบายล่าเมืองขึ้น สเปนเพิ่ง
จะบุกกรุกตีเม็กซิโกได้ใหม่ ๆ อังกฤษก็กำลังขยายอาณานิคมใน
อเมริกาเหนือและในอินเดีย ฮอลันดาและโปรตุเกสก็ขยายจับจอง
เมืองขึ้นได้หลายแห่งในตะวันออกไกล ฝรั่งเศสกำลังไม่มีอะไร จึง
อยากจะมั่งขึ้นมาบ้าง ฝรั่งเศสได้จัดตั้งบริษัทค้าในตะวันออกไกล
(Compagnie Royale des Indes) ขึ้นที่ปอนตีเชร์ และตั้งฐานทัพเรือ
ไว้ที่คอรอมันเดลและสุรัตในอินเดีย กำลังหาทางจะเปิดประตูเข้ามา
ในทะเลจีนอยู่ พอไทยเปิดทำให้ ฝรั่งเศสได้โอกาสดูแลสมรภูมิ
กองทัพเรือ และกองทัพบกเข้ามาทันที

พูดกันอย่างไม่อ้อมค้อม ฝรั่งเศสคิดการเอาไทยเป็นเมืองขึ้น
นโยบายเช่นนี้สมัยนั้นฝรั่งเศสคิดเป็นการลับไม่เปิดเผย แต่เมื่อความ
คิดนี้ไม่สำเร็จผู้เปิดเผยความลับนั้นก็คือคนฝรั่งเศสเอง นาย Lanier ผู้
เขียน Histoire de Relation de la France et du Royaume de Siam
de 1662 a 1703 ได้นำคำสั่งลับของ มารีกีส์ เดอ แซงเล (Marquis
de seignelai) เสนาบดีต่างประเทศฝรั่งเศส ซึ่งส่งนายพลเดฟาซ์มา
ว่าดังนี้

“เสนาบดีฝรั่งเศสได้กำชับให้ ม. เดฟาซ์ คอยระวังการ
บังคับบัญชากองทหารอย่าให้ระเบียบอ่อนลงไปได้ ถ้าไทยยังไม่ได้

มอบบางกอกและมะริดให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ก็อย่าให้ ม. เดฟาร์
ยอมให้ถอนทหารออกจากเรือเป็นอันขาด และถ้าแม้ว่า พระเจ้า
กรุงสยามมิได้ปฏิบัติตามที่ได้ทรงสัญญาไว้ ก็ให้ ม. เดฟาร์ คุมกอง
ทหารเข้าตีเอาบางกอกให้จงได้ เพราะที่บางกอกนั้น บ่อ^๕ม คุ^๖ ประตุ^๗
หอรบ ก็ไม่มี และการพิทักษ์รักษาก็อ่อนแอมากเป็นธรรมดาอยู่
แล้ว เมื่อ ม. เดฟาร์ ได้ไปตีบางกอก และกองทหารได้ยึดบางกอก
ไว้แล้ว ก็ให้ไปตีเมืองมะริดโดยเร็ว”

และเพื่อสนับสนุนคำสั่งของมาควิส เดอ แซงเล พระเจ้า
หลุยส์ที่ ๑๔ จึงพระราชทานนโยบายกำชับ ม. เดฟาร์ ผู้บัญชาการ
ทหารบกมาปฏิบัติโดยละเอียดอีกชั้นหนึ่ง ดังนี้

“ถ้าแม้ว่า พระเจ้ากรุงสยามจะทรงรู้พระองค์หรือข้าราชการ
ไทยได้คิดการประทุษร้าย จนถึงพระเจ้ากรุงสยามได้เปลี่ยน
ความคิดในเรื่องฝรั่งเศสแล้ว และถ้ามีรับสั่งให้ทำการใด ๆ อันจะ
เป็นการเสียหายแก่ฝรั่งเศส และจะเป็นอันตรายแก่ทหารที่บางกอก
และมะริด พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส จึงมีพระราชโองการสั่งไว้ ให้
ม. เดฟาร์ ใช้กำลังทหารยึดบางกอกและมะริดให้ได้ และให้ยึดส่วย
สาอากร ไร่นาในบางกอกเพื่อเป็นกำลังเลี้ยงดูกองทหาร และให้
ม. เดฟาร์ ไปยึดบ่อ^๘มเมืองตลาดขวัญ* และเพชรบุรีให้ทำการได้
ทุกแห่งตามแต่จะเห็นควร เพื่อให้ไทยเข้าหา ม. เดฟาร์ และให้ไทย
ยอมอยู่ในอำนาจของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสให้จงได้”

เพื่อให้เป็นไปตามแผน ที่หากมีการยึดครองแล้ว ม. เดฟาร์
ได้รับคำสั่งให้พยายามยึดครองอาณาบริเวณดังกล่าวให้นานถึง ๑๘ เดือน

* ตลาดขวัญคือเมืองนนทบุรี เวลานั้นมีบ่อ^๙มไม้ ๒ บ่อ^{๑๐}ม อยู่คนละฟากแม่น้ำ
ชื่อบ่อ^{๑๑}มแก้ว และบ่อ^{๑๒}มจินดา

เพื่อรอกำลังหนุนจากฝรั่งเศส ระยะเวลาการเดินทางจากไทยไป
ฝรั่งเศสเวลานั้นประมาณ ๘ เดือน เมื่อทำการยึดครองได้แล้ว ให้รีบ
ส่งเรือกลับไปรายงานรัฐบาลฝรั่งเศสโดยเร็ว

รัฐบาลฝรั่งเศสสั่งการมากับทูตว่า ในขั้นต้นให้เจรจาขอเมือง
บางกอกและมะริดแต่โดยดีก่อน เมื่อไม่ตกลงกัน จึงให้ใช้กำลังใน
การนี้ ฝรั่งเศสได้วางเหยื่อล่อ ม. พอลคอน คือ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ส่งตรา St. Michael และ St. Peter ชั้น Chevalier (เสื้อคลุม)
มาพระราชทานแก่ ม. พอลคอน พระราชทานสิทธิ์ให้ ม. พอลคอน
แปลงชาติเป็นฝรั่งเศสได้ เมื่อเป็น Chevalier of France แล้ว ก็มี
สิทธิ์ใช้ตราดอกไม้ทองเป็นเครื่องหมายยศประจำตำแหน่ง บุตรของ
พอลคอนให้เป็นขุนนางสืบตระกูลบิดา ชั้น Count of France และ
มีกรรมสิทธิ์ที่ดินในฝรั่งเศส พระราชทานผลประโยชน์ให้ปีละ ๓,๐๐๐
แฟรงก์ (เงินแฟรงก์สมัยนั้นค่าสูงมาก ไม่เหมือนสมัยนี้)

เวลานั้น บ้อมเมืองบางกอกอยู่ในบังคับบัญชาของ เซวาเลียร์-
เดอ ฟอร์แบง (ยศพันตรี) ผู้เข้ามาอยู่ในเมืองไทย แต่ครั้ง เซวาเลียร์-
เดอ โชมองค์ เข้ามาเป็นราชทูต สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดตั้ง
ให้เป็นที่ พระศกดิ์สงคราม มอบให้ไปบังคับการบ้อมบางกอก ฝรั่งเศส
จึงมั่นใจว่าคงจะได้เมืองบางกอกแน่ ว่าที่จริงนั้นไทยขอทหารฝรั่งเศส
เพียงมาช่วยรักษาเมืองบางกอกและมะริดไม่ใช่อยกให้ แต่ฝรั่งเศสต้อง
การให้ยกให้เสียเลยทีเดียว และจะใช้วิธีแตกหักโดยรวบรัด คือถ้าขอ
ไม่ให้ ก็จะต้องเอาตัว ๆ

แต่ความคิดของฝรั่งเศสที่จะทำการหักหาญ โดยพลละกำลังหา
สำเร็จไม่ ต้องเลิกล้มไป เพราะเมื่อเดินทางไปถึง Cape of Good Hope
ทหารบวญเจ็บมากต้องส่งกลับไปเสียลำหนึ่ง เป็นจำนวนทหาร ๑๔๔
คน และระยะทางจาก Cape มาถึงเมืองไทยต้องข้ามมหาสมุทรอินเดีย
เป็นระยะทางไกลมาก กองเรือแล่นออกจาก Cape เมื่อวันที่ ๒๕
มิถุนายน ตัดไปทางเกาะ Madagascar ซึ่งเป็นตอนที่มีพายุและคลื่น
จัดที่สุด วันที่ ๓๐ มิถุนายน กองเรือต้องพายุตีไปหลุด เรือแตกกัน
ไปกว่าจะคุมกันติดได้ ถึงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม จึงแล่นไปตัดไปเกาะ
ชวาได้ ถึงเกาะชวาวันที่ ๑๘ สิงหาคม เข้าเมือง Bantam (บันตง)
วันที่ ๒๓ สิงหาคม ซอลันดาเกิดไม่ไว้ใจ ไม่อนุญาตให้ขึ้นบก
อนุญาตให้จอดเรือหาเสบียงและบรรทุกน้ำจืด เพียง ๒๓ ชั่วโมงเท่า
นั้น จึงต้องออกเรือต่อไป วันที่ ๒๖ สิงหาคม กองเรือถึงเมือง
ปัตตาเวีย ต้องพักเรือรอชบวนกันถึง ๑๒ วัน เพราะเรือแตกชบวน
กัน เมื่อรวมเรือได้แล้ว จึงออกเดินทางต่อไปในวันที่ ๑ กันยายน
วันที่ ๒๗ กันยายน เรือทั้งหมดจึงเข้าสันดอนปากน้ำเจ้าพระยา สิริ
รวมเดินทางไกลมาทั้งสิ้นถึง ๗ เดือน อย่างสะบักสะบอม เมื่อกองเรือ
ถึงสันดอนปากน้ำ ทหารบกและทหารเรือก็บวญเจ็บไปเสียอีก
ครึ่งหนึ่ง คงเหลือทหารทำการได้จริง ๆ เพียง ๒๐๐ คนเศษ ฝรั่งเศส
จึงทำการหักหาญโดยพลละกำลังไม่สำเร็จ

มาถึงตรงสันดอนปากน้ำ^{๕๕} จะต้องขอหยุดเล่าเรื่องกองเรือ
ไว้สักครู่หนึ่งก่อน เพราะจะต้องกล่าวถึงบุคคลสำคัญอีก ๓ คน คือ
ท่านราชทูตโกษาปาน บาดหลวงตาซาร์ต และ ม. เวเรต์ ผู้จัดการ

ห้างฝรั่งเศสที่กรุงศรีอยุธยา
เรื่องนี้

ซึ่งเป็นผู้มีความสำคัญเกี่ยวแก่ท้อง

ท่านราชทูตโกษาปานเป็นคนฉลาดมีไหวพริบ ท่านเป็นคน
อุตสาหกรรม พากเพียร เรียนท่องจำภาษาฝรั่งเศสไว้วันละ ๘ คำ เป็น
ระยะเวลาประมาณ ๒ ปี ท่านอยู่ในฝรั่งเศส ๘ เดือน และรวมทั้งเดิน
ทางไปและกลับอีกประมาณ ๑๔ เดือนนั้น ทำให้ท่านพูดภาษาฝรั่งเศส
และสามารถเข้าใจภาษาฝรั่งเศสได้ ท่านไม่ได้มีการเกี่ยวข้องกับ
กับการขอทหารฝรั่งเศสมาอยู่ในเมืองไทย แต่เมื่อเดินทางในทะเล
มานานถึง ๗ เดือน ท่านก็อ่านท่าทีของทหารฝรั่งเศสออก บาดหลวง
ดาซาร์ต สังเกตเห็นท่าทีและสีหน้าของท่านราชทูตก็รู้ทันทีว่า ท่าน
ราชทูตกำลังคิดหมกมุ่นอยู่ด้วยเรื่องอะไร บาดหลวง ดาซาร์ต จึง
เตือน เชเบเรต์ว่า ออกพระวิสุตรสุนทร ราชทูตที่ ๑ ดูไม่สู้เต็มใจ
ให้ฝรั่งเศสไปตั้งอยู่ในเมืองไทย ถ้ากลับไปถึงเมืองไทยแล้ว พวก
ไทยมีท่าทีเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ออกพระวิสุตร ก็คงจะหันเหเปลี่ยน
ไปตามพวกเป็นแน่

เชเบเรต์ทราบดังนั้น จึงจัดเรือลวโซลวงหน้าเข้าไปบางกอก
ก่อน มอบทหารบ่วยเจ็บให้บาดหลวงดาซาร์ต นำขึ้นบกไปพักรักษา
ที่บางกอก แต่ลาลูแบร์สั่งให้บาดหลวงดาซาร์ตรีบขึ้นไปพบกับ ม. คอน
สตันซ์ฟอลคอน ให้เจรจาทางไว้ก่อน เพื่อให้ฟอลคอนยินยอมยก
เมืองบางกอก และเมืองมะริดให้แก่ฝรั่งเศสตามที่ตกลงกันในเรื่อง

ฝ่ายบาทหลวง ตาซาร์ต คนนี้ ก็เป็นคนสำคัญทีเดียว เพราะ
เป็นบาทหลวงฝรั่งเศสคนเดียวที่ไม่เห็นด้วยในนโยบายหักหาญของฝรั่งเศส
เพราะเกรงว่าถ้าทำไม่สำเร็จก็จะพลอยทำให้การฝังรากพระศาสนา
ในเมืองไทยถูกขุดโค่นไปด้วย แต่บาทหลวงตาซาร์ต อาจสังเกตเห็น
กำลังของฝรั่งเศสค่อยๆ ร่อยหรอไปมากแล้วก็ได้ จึงไม่ตกลงด้วยพรรคพวก
และแตกออกจากพรรคพวกไป

บาทหลวงตาซาร์ต มีอยู่อีกข้อหนึ่ง คือได้เป็นพระล้างบาป
ให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และยังมีความแคล่วคล่อง เข้าในราชสำนักไทย
บ้านของ ม. ฟอลคอน ได้อย่างใกล้ชิด บาทหลวงตาซาร์ตจึงถือว่า
มีดีกว่าบาทหลวงองค์อื่น ๆ นอกจากนั้น การเจรจาระหว่างไทยกับ
ฝรั่งเศส ณ ที่ปากสันดอนปากน้ำนี้ ทั้งฝ่ายไทยกับฝรั่งเศสต่างเจรจา
ผ่านบาทหลวงตาซาร์ตคนเดียว เมื่อสมัยเคอโซมองค์เข้ามาเป็นราชทูต
นั้น ม. ฟอลคอน เคยลงไปหาถึงสันดอน แต่คราวทูตเซเบเรต์และ
ลาตูแบร์คราวนี้ ม. ฟอลคอน เกิดเปลี่ยนใจไม่ยอมลงไปพบ คงใช้
บาทหลวงตาซาร์ตเจรจาแทนด้วยกันทั้งสองฝ่าย

บาทหลวงตาซาร์ต เมื่อชนบทแล้วก็รีบตรงไปหา ม. ฟอล
คอน เปิดโปงความลับของฝรั่งเศสให้ฟังสิ้น ม. ฟอลคอน ฟังแล้ว
ก็ตกใจมาก ท้ารื้อกับบาทหลวงตาซาร์ตว่าควรจะทำอย่างไร บาท
หลวงตาซาร์ต ว่าต้องค่อยแก้ไขไป และว่ายังมีหวังที่จะเจรจาให้ทาง
เมืองฝรั่งเศสเปลี่ยนท่าทีเสียใหม่ และเตือน ม. ฟอลคอนว่าถ้าพบทูต
ก็พึงระมัดระวังถ้อยคำบาทหลวงตาซาร์ตคอยติดตาม ม. ฟอลคอน
เสมอ ครั้นหนึ่งปรากฏว่า ม. ฟอลคอน พุดเชวออกนอกทางไป บาท

หลวงตาชาว์ตริบเอาเท้าเหยียบเท้า ม. ฟอลคอนไว้ ม. ฟอลคอน
ได้สติ จึงรีบเปลี่ยนคำพูดเสียใหม่

ม. ฟอลคอลล นั้นในระยะปลายชีวิตชาวต่างประเทศทุกคน
ไม่ว่าชาติใดไม่มีใครชอบ แต่มีคนชอบเป็นพิเศษเป็นอยู่คนหนึ่ง ก็คือ
บาทหลวงตาชาว์ตริบ^๕ และโดยเหตุ^๕ในการแต่งตั้งราชทูตไทยครั้งที่ ๔
ซึ่งจะเดินทางไปพร้อมกับลาลูแบร์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและ
ม. ฟอลคอน จึงไว้วางใจมอบหมายให้เป็นที่ปรึกษาของคณะทูต บาท-
หลวงตาชาว์ตริบจึงมีความสำคัญทางฝ่ายไทยด้วยประการฉะนี้

ยังมี ม. เวเรต์ ซึ่งเป็นผู้จัดการห้างฝรั่งเศส ณ กรุงศรีอยุธยา
อีกคนหนึ่งบุคคลผู้^๕เป็น^๕ตัวการสำคัญ คิดการจะเอาเมืองไทยไปขึ้น
แก่ฝรั่งเศสอยู่เนืองๆ เมื่อแรกเข้ามากับเซวาเลียร์เดอโซมองต์ พอเรือ
ผ่านเมืองสงขลา ก็คิดการกับเซวาเลียร์ เดอ ฟอร์แบง จะ^๕ขึ้นไปยึด
สงขลา แต่ เดอ โซมองต์ ได้ห้ามไว้ ม. เวเรต์ เป็นปรปักษ์กับ
ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอนอย่างรุนแรง ม. ฟอลคอน ก็^๕รู้ตัว สมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราชก็ไม่โปรด ม. เวเรต์ เมื่อ เซเบเรต์ เข้าไปเฝ้า
ก็เคยรับสั่งขอให้เปลี่ยนตัว ม. เวเรต์ เสีย โดยทรงแนะนำว่าจะให้ไป
อยู่ที่ปอนดิเชรีแต่เป็นการดีอยู่อย่างหนึ่งที่เซเบเรต์มิได้รับปากแก่สมเด็จพระ
นารายณ์ เพราะ ม. เวเรต์ คน^๕ต่อไปจะเป็นผู้ทำให้แผนการณ์
ของฝรั่งเศสผิดพลาด ซึ่งเลยกลายเป็นผลดีแก่กรุงศรีอยุธยาเป็น
อย่างยิ่ง หากว่า เซเบเรต์ คิดการหาคนอื่นมาแทน ม. เวเรต์เสีย
ประวัติศาสตร์ของเมืองไทยอาจเปลี่ยนโฉมหน้าไปอีกรูปหนึ่งก็ได้

ครั้นเมื่อคณะทูตฝรั่งเศส เดินทางมาถึงสันดอนปากน้ำเจ้า-
พระยา ม. เวเรต์ ก็เดินทางลงไปเยี่ยมกำนัน และเริ่มใส่ไฟยุยง
เซเบเรต์ กับลาลูแบร์ ให้เข้าใจผิดกับ ม. ฟอลคอน ทันทีเรื่องแรกที่
ม. เวเรต์ พ้องก็คือเรื่อง ม. ฟอลคอนขับไล่ชาวเลียร์ เดอ ฟอร์แบง
ออกจากเมืองไทย ภายใน ๔๘ ชั่วโมง เรื่องนี้ทำให้คณะทูตตลึงงัน
เพราะว่า ฟอร์แบง เป็นผู้บังคับการบ้อมบางกอก การถอดถอนฟอร์-
แบงออก มีผลกระทบกระเทือน แผนการที่คิดจะยึดเมืองบางกอกอยู่
ไม่น้อย ม. เวเรต์ เล่าว่า ฟอร์แบง ถูกไล่ออกเพราะกบฏมกกะสัน
เป็นต้นเหตุ และเรื่องกบฏมกกะสันนี้ ม. ฟอลคอน เกณฑ์ฝรั่งไปปราบ
พวกกบฏมกกะสันฆ่าฝรั่งเศสตายไปหลายคน คนฝรั่งเศสเสียชีวิตในที่
รบ ๔ คน คนหนึ่งชื่อ ม. เดอ รูอ็อง เป็นพ่อค้า *

* กบฏมกกะสัน กบฏนี้ เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕ เป็นกบฏที่เลื่องลือ
กันมาก ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ว่าเป็นกบฏที่ดุและโหดร้ายที่สุดจนถึงกับ สุนทรภู่ นำมา
กล่าวไว้ในหนังสือพระอภัยมณีว่า “มันร้ายกาจเหมือนหนึ่งยักษ์ มกกะสัน”

มกกะสัน คือ พวกแขกอิสลามที่หนีฮอลันดามาจากเกาะ Celebes แคว้น
Macassar มาอาศัยไทยอยู่ สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ตั้งบ้านเรือน อยู่นอก
กรุงศรีอยุธยา เป็นหมู่บ้านมกกะสัน พวกพวกนี้ ใจคอดุร้ายนัก นิยมใช้ ดาบ มีด กริช
และกันหยัน เป็นอาวุธ ไม่ชอบใช้อาวุธปืน การต่อสู้ชอบเข้าประชิดตัว

การกบฏนี้ สงสัยกันว่า พระเพทราชา จะมีส่วน ชักใยเพราะเมื่อเกิดกบฏขึ้น
ขุนนางไทยไม่ร่วมมือทำการปราบเลย ม. ฟอลคอน (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) ต้องเกณฑ์
พวกฝรั่งไปปราบด้วยตนเอง

กบฏ เกิดในเดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๒๕ ระหว่างที่พระนารายณ์ แปร
พระราชฐาน ไปเมืองลพบุรี พวกกบฏมีแผนเผา พระนครศรีอยุธยา แล้วจะขึ้นไปจับ
พระนารายณ์ที่ลพบุรี ม. ฟอลคอนรู้ รับลงมาจากเมืองลพบุรี จับหัวหน้ากบฏประหาร-
ชีวิตเสีย

แต่กบฏก่อหวอดขึ้นใหม่ วันที่ ๑๐ กันยายน พวกกบฏพร้อมด้วยอาวุธ ไปชุมนุมกันที่ประตูพระราชวัง ว่าจะขอเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ ขอพระราชทานอภัยโทษ ที่ได้ทำผิด มีรับสั่งมา ให้วางอาวุธเสียก่อน จึงจะให้เข้าเฝ้า พวกกบฏ กลับทำทาส พระเจ้าแผ่นดิน ขุนนางไทยพากันจับกุม ไม่แสดงบทบาทอะไรเลย ม. ฟอลคอน จึงตัดสินใจเกณฑ์ไพร่พล ๑๐๐๐ คน เกณฑ์ฝรั่ง ในพระนครศรีอยุธยา ทั้งทั้งอังกฤษ และฝรั่งเศส ๖๐ คนเข้าทำการปราบกบฏ

พวกกบฏ ถูกปิดล้อมแม่น้ำด้วยเรือประมาณ ๒๐๐ ลำวันอังคารที่ ๑๔ กันยายน ม. ฟอลคอน ยกพลบุก กัปตัน โคท (Coates) ถูกพวกแขกตีตกน้ำตาย กัปตัน อูดอล (Udall) ใช้ปืนใหญ่ยิงกบฏ ๓ ช.ม. กบฏถอยไป ๒ ไมล์ กัปตัน อูดอล จึงยกพลบุก เสียท่า ถูกพวกกบฏแทงตาย ม. ฟอลคอน นำทหารบุกเอง ฝีมือทหารสู้พวกกบฏไม่ได้ ต้องถอย ทหารพลก ม. ฟอลคอนลงน้ำ หนีรอดไปได้ การต่อสู้ยังคงติดพันกันอยู่ฝรั่งเศสตายไป ๔ คน คนหนึ่งชื่อ M. de Rohan ต่อมา ม. ฟอลคอน ระดมทหารมาอีก ทหารมากกว่ากบฏ หัวหน้านักบฏตายในที่รบ คงจับลูกเจ้าแขมมกะสัน อายุ ๑๒ ปี ได้

ฝ่ายรัฐบาล จับพวกแขกมัดกับต้นไม้ ทั้งไว้ในป่า ให้เสียกิน พวกบาดหลวงไปเยี่ยมชุกางเซน ให้เปลี่ยนศาสนาแล้วจะปล่อยให้ พวกแขกใจเด็ด ขอมให้เสียกิน ไม่เปลี่ยนศาสนา

ฝ่ายพวกแขกที่จับไม่ได้ ถูจุดศพ Mr. Udall เอามัดให้เสียกินบ้าง เป็นการตอบแทนกัน ทางการ แก้มัดศพเอาฝั่งใหม่ พวกแขก ถักชุดอีกชุดขึ้น ทางการ จึงต้องเอาศพ Mr. Udall ถ่วงน้ำทิ้งเสีย

พวกกบฏที่เหลืออยู่ แยกหนีไปเมืองบางกอก ม. ฟอลคอน สั่ง ฟอลเบง ให้ล้อมไว้ และจับเป็น เพื่อสอบถามคนชักใย ฟอลเบง สั่งยิงทั้งหมด เพราะพวกแขกดุดาม ม. ฟอลคอน ขัดใจ เลยทะเลาะกับ ฟอลเบง ฝ่าย ฟอลเบง ปากบึ้งไปบริภาส สมเด็จพระนารายณ์ ว่า ใจมลาย ม. ฟอลคอน จึงสั่ง จับได้ ฟอลเบง ออกจาก เมืองไทยภายใน ๔๘ ชั่วโมง

อีกเรื่องหนึ่งที่ ม. เวเรต์^๕ ฟ้องต่อไปก็คือเรื่องการจลาจลที่เมือง
มะริด คนไทยลุกขึ้นฆ่าคนอังกฤษตายเป็นอันมาก บริษัทอังกฤษ
ที่อินเดียกำลังชดเคื่องฟอลคอน ข่าว่า อังกฤษรวมพลไว้ที่แม่น้ำ
แกนจ์ (ปากน้ำ Ganges) เป็นเรือรบกว่า ๒๕ ลำ ทหารประมาณ
ห้า-หกพันคน ว่าพันธุกรรม^๖ จะยกเข้าตีไทย หากว่าไม่ยอมส่ง
ม. ฟอลคอน ไปให้อังกฤษชำระ และเรียกค่าเสียหาย ๕๔๐,๐๐๐
ม. เวเรต์ ว่า ถ้าไทยส่งตัว ม. ฟอลคอน ไปให้ชำระก็คงถูกแขวนคอ
แน่ เพราะอังกฤษถือว่า ฟอลคอนแปลงชาติเป็นอังกฤษแล้ว และ
มีผิดฐานทรยศต่ออังกฤษ

เมื่อคณะทูตได้ความจาก ม. เวเรต์ ก็ฟังความจาก ม. ดุบริอ์^๗
ซึ่งลงมาจากเมืองบางกอกอีกคนหนึ่ง ได้ความคล้าย ๆ กันว่า
เซวาเลียร์ เดอ ฟอร์เบง ไปอยู่ที่คอรอมันเดล อินเดีย ๘ หรือ ๑๐
เดือนมาแล้ว ไทยกำลังตั้งเครียดกับอังกฤษ ถึงขนาดจะประกาศ
สงครามกัน*

(* สาเหตุที่ไทยพิพาทกับอังกฤษ เนื่องมาแต่ Captain Coates
ผู้บังคับการเรือ “Prosperous” ของฝ่ายไทย ไปปล้นเรือ “New Jerusalem”
ของอังกฤษแล้วยึดเรือเสียด้วย อังกฤษคำนวณค่าเสียหาย คือค่าเรือ New Jerusalem
๕๔๐๕๐ สีนค่า ๕๒๗๐๐ เพชรพลอย ๕๔๐๕๐ สิ่งของอื่น ๆ ๕๔๕๐๐ และมีเรืออื่น
ที่ถูกปล้นอีกคือเรือ “Mear Faguar Deun” ของเมือง Masulipatum ถูก
Mr. White ศุลกากร เมืองมะริด จับริบสินค่าไป ๕๒๕,๐๐๐ และริบเรือเอามา
เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “Revenge” (สมัยนั้นเรือไทยชื่อเป็นภาษาอังกฤษ) และเรือชื่อ
“Traja Raja” ถูกจับใน ค.ศ ๑๖๘๖ เอาไปเมืองมะริด คนในเรือต้องเสียค่าไถ่ตัว
๕ ๑๓๕๐ เจ้าของเรือต้องเสีย ๕ ๑๕๐ สีนค่าในเรือถูกริบหมด

และกำลังให้ ม. เดอลามาร์ อินนิเียร์ ไปสร้างบ่อนที่บางกอก สงขลา และนครศรีธรรมราช ส่วนเมืองมะริดนั้น อังกฤษถอนตัวออกไปแล้ว ม. ฟอลคอนแต่งตั้งให้ ม. โบเรการ์ด ไปเป็นเจ้าเมืองชั่วคราว ม. โบเรการ์ด เป็นคนหนุ่มอายุเพียง ๒๐ ปี เป็นบุตรชายผู้บัญชาการทหารเรือ เมือง Brest.

เมื่อได้ความดังนี้ ลาตูแบร์จึงหารือกันในคณะทูตตกลงกันใหม่
คือ

ข้อ ๑. ในการเจรจาขอเมืองบางกอกจากไทย ให้รวบรวมขอเมืองมะริดเสียด้วย ไม่ควรขอทีละคราว

ข้อ ๒. ถ้าทหารฝรั่งเศสจะต้องกระทำสัตย์สาบานต่อพระเจ้ากรุงสยาม ก็ให้ใช้ถ้อยคำสาบานให้ตรงกับคำสั้งเดิม และคำสั้งที่ร่างขึ้นใหม่ไม่ให้เปลี่ยนแปลงอย่างใด

คำสั้งเดิม ว่า “ถ้าพระเจ้ากรุงสยามประสงค์จะให้ ม. เดฟาซ์ กระทำสัตย์สาบานอย่างใดอย่างหนึ่ง พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสโปรดอนุญาตให้ ม. เดฟาซ์ กระทำสัตย์สาบานได้ แต่คำสาบานจะเป็นอย่างอื่น

รัฐบาลอังกฤษในพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ซึ่งสืบต่อจากพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๒ ซึ่งสิ้นพระชนม์ จึงส่งกัปตันเวลด์เดน (Weltden) ผู้บังคับการเรือฟริเกต ชื่อ Custana กับกัปตันอาร์มิเกอร์ กอสลิน (Armiger Goslin) ผู้บังคับการเรือรบ James มาเมืองมะริดเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ ยื่นอัลติเมตัมต่อรัฐบาลไทย แจ้งว่า อังกฤษทำการปิดอ่าวมะริดแล้ว ให้เวลาไทย ๖๐ วัน พิจารณาอัลติเมตัม โดยอังกฤษเรียกค่าเสียหาย ๕ ๖๕,๐๐๐ (ฉบับไทยรบพม่า ของสมเด็จพระยาตากสินว่าเรียก ๕๔๐,๐๐๐ ขอดัว ม. ฟอลคอนไปชำระคดี และเรียกคนอังกฤษในเมืองไทยกลับหมด อัลติเมตัมนี้พระยาตนาวศรีนำส่งต่อไปยังกรุงศรีอยุธยา)

ในชั้นต้นพวกอังกฤษที่มะริดคิดจะต่อสู้เรือทั้ง ๒ ลำนั้น เพราะถือว่ายังเป็นข้าราชการไทย แต่เมื่อเวลด์เดนอ่านพระราชโองการพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ พวกอังกฤษทุกคนยอมเชื่อ ครั้นเมื่อครบกำหนด ไทยยังไม่ตอบมา เวลด์เดนจึงขึ้นบกยึดเมืองมะริด

ไม่ได้ นอกจากจะสาบานว่า จะไม่คิดช่วยหรืออุทหนุนข้าศึกของพระเจ้ากรุงสยาม แต่จะได้คิดช่วยหรือทำการฉลองพระเดชพระคุณ พระเจ้ากรุงสยามทุกประการ”

ข้อ ๓. การเจรจาเรื่องการต่าง ๆ ไม่ควรจะกล่าวถึงลูกแตก (คือลูกกระเบิด) และปืนใหญ่ ซึ่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสส่งมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม เพราะว่าพระเจ้ากรุงสยามคงจะเอาอาวุธและทหารไว้ แต่คณะทูตประสงค์จะเอากลับ เพราะได้รับคำสั่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (ส่งมายังผู้บัญชาการทหาร)ให้นำอาวุธและทหารกลับ จะทิ้งไว้ให้ไทยใช้ก็จะเป็นอันตรายแก่ฝรั่งเศสเอง

ประเพณีการเจรจาทางการทูต ในสมัยกรุงศรีอยุธยา^๕นั้นว่า เมื่อคณะทูตเข้ามาถึงสันดอนปากน้ำเจ้าพระยาแล้ว ยังไม่ให้คณะทูต

เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม และส่งรื้อล้อมเมืองมะริดกับจับเรือรบไทยชื่อ “Resolution” ไว้

ฝ่ายพวกไทยเมืองตะนาวศรี จึงคุมกำลังกันเข้าโจมตีอังกฤษ ในคืนวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ได้ตีลุมบอนกันที่ท่าเรือ อังกฤษไม่ทันเตรียมตัว เพลดัดเดนวายน้ำหนึ่รอดไปได้ ยอร์ชเบอร์นาบี (ออกพระมะริด) กับตันเรืออังกฤษชื่อเลสลีแฟร์เวลล, โอลันโด, และ เมซัน ก็ถูกฆ่าตาย คนอังกฤษอื่น ๆ ถูกฆ่าตายอีก ๖๐ คน ไทยยึดเรือ James ได้ และเตรียมกำลังเรือรบไว้ ๑๔ ลำ พวกอังกฤษเกิดทะเลาะวิวาทกันเอง ที่สุดถอยกลับไปมัทราส

สมเด็จพระนารายณ์ ทรงทราบเหตุ จึงประชุมเสนาบดี และตกลงออกพระราชกฤษฎีกาประกาศสงครามกับอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (เดือน ๗ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๒๓๐)

แต่สงครามคราวนี้เคราะห์ดีเลิกกันไปเองได้ เพราะเหตุการณ์ของบ้านเมือง ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ

ไทย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สวรรคตเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) พระเพทราชาจับ ม. ฟอลคอน (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) ฆ่าเสีย เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน แล้วขึ้นครองราชย์เปลี่ยนนโยบายใหม่ จับไล่ฝรั่งเศสออกไป จับมือเป็นมิตรกับอังกฤษและฮอลันดา

เข้ามาในพระนคร จนกว่าจะได้เจรจากับพระคลัง (เสนาบดีต่างประเทศ) ให้เข้าใจและตกลงกันเสียก่อน ในหัวข้อหรือแบบพิธีการการรับทูต เมื่อได้ตกลงกันแล้ว จึงให้ทูตเข้ามาในพระนครศรียุธยา และกำหนดวันเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นต่อไป

การเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ได้เริ่มเมื่อต้นเดือนตุลาคม และเจรจากันประมาณ ๒ สัปดาห์ ฝ่ายไทยคือบาทหลวงตาชาร์ดซึ่งเจรจาแทน ม. ฟอลคอน เพราะ ม. ฟอลคอนหลักเลียงไม่ยอมลงมาพบคณะทูต ฝ่ายฝรั่งเศสก็คือคณะทูตและบาทหลวงตาชาร์ด ก็ทำหน้าที่ร่วมอยู่ด้วย จึงดูเหมือนคนฝรั่งเศสปรึกษาหารือกันนั่นเอง

ข้อเสนอของฝ่ายไทยคือ

อังกฤษ พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ (น้องชายพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๒) ประพฤติพระองค์นอกจารีต คือเป็นคาทอลิก แล้วคิดจะให้คนอังกฤษเป็นคาทอลิก บำเพ็ญพระองค์เป็นลูกมือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และนำพวกคาทอลิกจาก Ireland มาชุมนุมที่ Hounslow ในกรุงลอนดอน ขุนนางและประชาชนจึงลุกขึ้นปฏิวัติ พระเจ้าเจมส์หนีไปอยู่ฝรั่งเศส ใน ค.ศ. ๑๖๘๘ อังกฤษอัญเชิญเจ้า William of Orange จากฮอลันดาขึ้นครองราชย์ และอภิเษกกับพระนางแมรีธิดาพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ซึ่งถือโปรเตสแตนต์

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ หนุนหลัง พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ประกาศสงครามกับอังกฤษและฮอลันดา ฝรั่งเศสแพ้สงครามทางเรือกับอังกฤษที่ Battle de La Hogue ใน ค.ศ. ๑๖๘๒

อังกฤษ ประกาศเลิกอภิสิทธิ์ของบริษัท British India ปรับปรุงระบบภาษีอากรใหม่ บริษัท British India เลยหมดอำนาจ

เมื่อไทยกับอังกฤษนโยบายตรงกัน คือเป็นปรปักษ์กับฝรั่งเศส และกำจัด ม. ฟอลคอน เสียแล้ว อังกฤษก็หันมาเป็นมิตร ส่วนค่าเสียหายที่อังกฤษเรียกไม่ทราบว่าได้หรือไม่ เพราะพระเพทราชารับสั่งว่า “ให้ไปเก็บเอาที่ทรัพย์สินของมัน (ฟอลคอน) ที่อยู่ที่เมืองอังกฤษ”)

๑. ทหารฝรั่งเศสจะยังขึ้นบกไม่ได้ จนกว่าจะได้กระทำสัตย์สาบานว่า จะซื่อสัตย์สุจริตต่อพระเจ้ากรุงสยาม และ ม. ฟอลคอน

๒. ทหารฝรั่งเศสมีหน้าที่รักษาบางกอก และมะริด (หมายความว่า ไม่ได้ยกให้) ร่วมกับทหารไทย และทหารฝรั่งเศสจะต้องอยู่ในบังคับบัญชาของ ม. ฟอลคอน ทั้งบางกอกและมะริด

๓. การสร้าง บุรณะ บ่อม ค่าย ของทหารฝรั่งเศส จะต้องได้รับอนุมัติเห็นชอบในแบบและรูปจากพระเจ้ากรุงสยามเสียก่อน ส่วนวัสดุก่อสร้างฝ่ายไทยจะเป็นผู้จัดหา

ข้อเสนอประการอื่น ๆ มีอีกหลายข้อ ที่เสนอ ๓ ข้อนี้เป็นหลักใหญ่

ประเด็นข้อที่ ๑ คณะทูตยอมรับในข้อให้สาบานตัวต่อพระเจ้ากรุงสยาม แต่ไม่ยอมให้ทหารสาบานตัวต่อ ม. ฟอลคอน แต่บาดหลวงตาซารด์แย้งว่า ม. ฟอลคอนเป็นเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยาม มีหน้าที่บังคับบัญชาทหารทั่วไป ถ้าไม่ยอมสาบานตัวให้เขา เขาก็คงไม่รับไว้ สำหรับการขอเมืองบางกอกและมะริดนั้น ม. ฟอลคอนส่งมาว่า พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสส่งทหารมาเพื่อช่วยป้องกันเมืองทั้งสอง ไม่ใช่ให้มาครอบครอง ประเด็นข้อนี้โต้เถียงกันโดยบาดหลวงตาซารด์เจรจาบายเบี่ยงให้เป็นประโยชน์แก่ไทย

บาดหลวงตาซารด์แนะนำคณะทูตว่า ถ้าตกลงกันไม่ได้ ควรจะเข้ายึดเอาด้วยกำลังหรือไม่ คณะทูตจึงหารือกันในหลักการ ๓ ข้อ คือ

ข้อ ๑. เมื่อเจรจาไม่ตกลงกัน ก็กลับไป

ข้อ ๒. เข้าตีเอาบางกอก

ข้อ ๓. ยินยอมตามข้อเสนอของไทย

ในข้อ ๑. ซึ่งว่าให้กลับไปนั้น ที่ประชุมเห็นว่าเดินทางมาไกล
เหน็ดเหนื่อยมาก ไม่ได้อะไร ก็กลับไป เสียถึงสองต่อ ผู้คนก็เจ็บ
ป่วยล้มตายไปกว่าครึ่งแล้ว

ในข้อ ๒. ม. โวทรีกูต ชี้แจงว่า “เอาเรือเข้าไปถึงบางกอก
ไม่ได้ เพราะน้ำกำลังท่วมตลิ่ง และไหลเชี่ยวจัด น้ำทะเลก็ไม่พอ
ต้านทานกระแสน้ำเชี่ยวของแม่น้ำ ถ้าเอาเรือเล็กเข้าไปก็ต้องโรยสมอ
และกว้านสมอเข้าไปทีละน้อย ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๑๕ วัน คือ จากด่าน
ภาษี (ปากน้ำ) ถึงเมืองบางกอก ระยะทางยาวประมาณ ๑๐ ไมล์
กระแสน้ำเชี่ยวมากและลมพัดผิดระยะทาง”

เมื่อพิจารณากำลังทหารบก ก็เห็นว่ากำลังเพียง ๒๐๐ คน
เศษ เพราะป่วยเจ็บเสียมาก และ ม. เดอ ฟอร์แบ่งก็ถูกถอนตัวเสีย
แล้ว คณะทูตहारอกันเคร่งเครียด ที่สุด เมื่อเห็นว่ายังทำไม่ได้ ก็
เป็นอันผ่านไป

คณะทูตจำต้องยินยอมตามเงื่อนไขของ ม. ฟอลคอน แต่ยังไม่
ยอมขนอาวุธขึ้นจากเรือ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในภายหลัง

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ ฝ่ายไทยส่งขบวนเรือ
บุษบกบัลลังก์มาคอยรับคณะทูตที่ด่านภาษี (ปากน้ำ) ประกอบด้วย
เรือธง เรือแซง เรือนำ เรือตาม และ เรือพยาบาล จำนวนเรือ
ประมาณ ๗๐ ลำ การเดินทางของคณะทูตโดยขบวนเรือนี้ใช้เวลาถึง
๕ วัน จึงถึงพระนครศรีอยุธยา

วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้เจ้าพระยาพระเสด็จจักษบวนเรือพระราชพิธีแห่งพระราชสาส์น และคณะทูตไปเข้าเฝ้า ระหว่างที่ขบวนเรือล่องขึ้นไปตามลำน้ำได้มีการยิงสลุต คำนับพระราชสาส์นตลอดทางเรือพ่อค้าอังกฤษและฝรั่งเศสก็ช่วยยิงสลุตคำนับด้วย

๕๘ ในการเข้าเฝ้า ๕๘ เพื่อถวายพระราชสาส์นเป็นพิธีการตามธรรมเนียม ณ พระนครศรีอยุธยา คณะทูตได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอีกครั้งหนึ่ง ณ พระราชวังเมืองลพบุรี ในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๓๐ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้ต้อนรับโดยจัดพิธีคล้องช้าง และการล่าสัตว์ป่า ตลอดจนแสดงการกีฬาเสือกกับช้างสู้กันให้คณะทูตดู หลังจากการเฝ้าครั้งนี้ เซเบเรต์ก็ปลีบทัวเดินทางกลับฝรั่งเศสก่อน เขาออกเดินทางบกไปเมืองมะริดในวันที่ ๑๕ ธันวาคม ถึงตะนาวศรีวันที่ ๓๐ ธันวาคม และถึงมะริดในวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ เซเบเรต์ตรวจภูมิประเทศเมืองมะริด ซึ่งบัดนั้น ม. ตูบรูอั้ง ออกไปเป็นเจ้าเมือง (เพราะคนอังกฤษถอนตัวไปหมดแล้ว ม. ตูลาริก เป็นผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ และรักษาป้อมมะริด เซเบเรต์ สั่งการให้ ม. ตูบรูอั้ง รักษาเมืองมะริดให้ดีจะส่งกำลังมาช่วยอีก ๑๒๐ คน*

* ฝรั่งเศสส่งเรือ “ลอว์ฟลาม” บรรทุกทหารมาอีก ๒๐๐ คน ออกเดินทางวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ แต่มาถึงเมื่อเมืองไทยผลัดแผ่นดินเสียแล้ว ทำอะไรไม่ได้ ต้องกลับไป.

เซเบเรต์ ออกจากมะริด ไปปอนดิเชรี เมื่อวันที่ ๓ มกราคม

พ.ศ. ๒๒๓๐

ที่นี้ จะกล่าวถึง การเดินเท้าของฝรั่งเศสในความพยายามที่จะเอา ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอนไว้เป็นพวกให้ละเอียดสักหน่อย ในวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๓๐ ลาลูแบร์ ได้อัญเชิญพระนายาลักษณ์ (ภาพเขียน) พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พร้อมด้วยกระเียบ Chevalier de France ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ พระราชทานมาไปมอบให้ ม. ฟอลคอน ณ ที่บ้าน ในพระนครศรีอยุธยา ในเย็นวันนั้น ม. ฟอลคอน ได้จัดเลี้ยงอาหารค่ำ แก่คณะทูตฝรั่งเศส

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน เมื่อคณะทูตได้เดินทางขึ้นไปเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ณ เมืองลพบุรี แล้วนั้น ในวันนั้นคณะทูตได้ทำพิธีมอบตราตั้ง ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน ให้เป็นเคานต์ ณ ที่บ้าน มีพิธี ดังนี้.

“คณะทูต พร้อมด้วย ข้าราชการ เจ้าพนักงานฝรั่งเศส นำตราตั้งให้ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน เป็นเคานต์ กับหนังสือสำคัญ (ประกาศนียบัตร) ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โปรดพระราชทานให้ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน ใช้รูปลูกกุญแจฝรั่งเศส ในดวงตราได้ ทูตนำตราตั้งและหนังสือทูลกระษัตริย์เสียก่อน—แล้วมอบให้ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน ก็เอามาทูลกระษัตริย์เสียก่อน แล้วเอาตราตั้งและหนังสือวางบนพานทอง เอาพานทองมาวางไว้ใต้พระรูป พระเจ้า

กรุงฝรั่งเศสแล้ว ทูตจึงบอกว่า จะได้นำตรา เซนต์ ไมเกิล (St. Michael มีเสื้อคลุม) มามอบให้ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน (แต่เลื่อนไปวันที่ ๒๓)

ในวันอาทิตย์ ที่ ๒๓ พฤศจิกายน คณะทูตได้จัดให้มีพิธีทางศาสนา อย่างมโหฬาร ณ วัดคาทอลิกเป็นพิธีฉลอง ในการรับยศเป็น เคานต์ ของ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน พิธีนี้ มีรายละเอียดดังนี้

“วันอาทิตย์ ที่ ๒๓ พฤศจิกายน เวลาเช้าตั้งพระบรมรูปพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ประดิษฐานบนพระแท่นใต้ผ้าเพดานดาด สังฆราช เคอเมโตโลโปลิตและนายทหารฝรั่งเศส พร้อมด้วย คณะทูตประชุมพร้อมกัน สังฆราช ลงมือสวดมนต์บทเวบี เกรอาดอร์ แล้ว बातหลวง รัวเย จึงเทศน์เสร็จพิธีแล้ว ม. ลาลูแบร์ ไปนั่งเก้าอี้ใต้เพดานดาด มีนายทหาร และ เจ้าพนักงานฝรั่งเศส ยืนล้อมรอบ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน สวมเสื้อที่ได้รับพระราชทานเดินเข้ามา มีนายทหาร คือ ม. เคอเฟรดวีส และ ม. เคอมองตากู เดินนำหน้า बातหลวง จึงเชิญ สมุคัมภีร์มาให้ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน สาบาลตามธรรมเนียมแล้วลงมือ ทำพิธี คือ.

“บุตรชาย ม. เจฟาช เป็นคนผูกดวงตราให้ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน ม. ลาลูแบร์เข้ากอด ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน พูดเป็นภาษาโปรตุเกสแสดงความยินดี ที่ได้รับยศเป็น Chevalier de France เสร็จแล้ว ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน จึงเชิญรับประทานอาหารทุกคน”

แต่ กิริยาการ ของ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน ในการรับ
ตราตั้ง มิได้เป็นไปอย่างเบิกบาน สีหน้าแสดงความไม่สบายใจ
ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน ได้ปรารภแก่ บาทหลวง รัวเย และ
บาทหลวง มาแตง ว่าการที่รับตราตั้งครั้งนี้ ยังสองจิตสองใจอยู่
ฟังดูประหนึ่ง อยากจะคืนตรา และดูเหมือน บอกกับบาทหลวง
ตาซาร์ต (ซึ่งเป็นคนสนิท) ว่า ให้ไปกราบทูล พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ว่า ขออย่ากริ้ว ถ้าจะคืนตรา

ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน เปิดเผยทำที่ออกเมื่อถูกคณะทูต
รุกรหนัก เรื่อง เมืองบางกอก และเมืองมะริด ซึ่งพระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ พระราชทานกระแสน้ำรับสั่งมา ให้ขอไว้เป็นของฝรั่งเศส
และคณะบาทหลวง ก็รุกรหนักในด้านการศาสนา คือขอให้พวกไทย
เข้ารีต ได้รับเอกสิทธิ์พิเศษ ว่าตามความจริง คณะบาทหลวง ต้อง
การให้พระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยนศาสนา ในคำขอทั้ง ๒ ประการนี้
ฝรั่งเศส ไม่ได้เลยสักอย่าง การที่ ฝรั่งเศส ขอเมืองบางกอกและ
เมืองมะริด จะทราบถึงพระกรรณ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
หรือไม่ ไม่มีกล่าวไว้ในจดหมายเหตุฝรั่งเศส แต่เรื่องที่ ฝรั่งเศส
พากเพียรให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนศาสนานั้น เอกอัครราชทูต
เซวาเลียร์ เดอโซมงต์ ได้พยายามมาแล้ว ไม่สำเร็จ สมเด็จพระ
นารายณ์ทรงบ้ายเบี่ยง และได้รับสั่งแก่ ม. ฟอลคอนว่า “พระเจ้า
แผ่นดินเปลี่ยนศาสนาไม่ได้ ประชาชน เขานับถือเรา เพราะเรา
เป็นผู้อุปถัมภ์พระศาสนา ถ้าเปลี่ยนศาสนาแล้ว ใครเขาจะนับถือ”

สังฆราช เดอ เมโทโล โปลิศ รู้ดีว่า ม. ฟอลคอน เป็นตัว
การขัดขวางการเผยแพร่ศาสนา แม้ถึงว่า สมเด็จพระนารายณ์มหา-
ราชและ ม. ฟอลคอน จะแสดงท่าที เอาใจ โดยสร้างโรงเรียน
และวัดให้ และเอาใจพวกเข้ารีตก็จริง แต่การเผยแพร่ศาสนาพวก
บาทหลวงทำได้โดยจำกัด ม. ฟอลคอน ยอมให้แต่การสอนพระธรรม.
ถ้าสอนเกินขอบเขตไป แม้กระทบกระเทือนถึง พระราชาณาจักร
จะต้องมีความผิดโทษถึงประหารชีวิต หรือ ถูกขับไล่ออกไปจากพระ
ราชาณาจักร.

คณะบาทหลวง จึงประชุมกันพิจารณา ท่าทีของ ม. ฟอล
คอน พวกมันลงความเห็นว่.

“การที่ ม. ฟอลคอน ประพฤติตัวอย่างน่าพิศวงเช่นนี้ เมื่อ
พิจารณาเหตุฐานะของ ม. ฟอลคอน ก็ออกจะพอเห็นได้ว่า เหตุ
ใดจึงต้องประพฤติเช่นนี้ ก็คือ ม. ฟอลคอน ทำราชการ จนพระ-
เจ้าแผ่นดินอันมีอำนาจสิทธิขาด ได้โปรดปรานมาก จำเป็นที่
ม. ฟอลคอน จะต้องพยายามทำการงานทั้งปวงให้เป็นทีพอพระราช-
หฤทัย พระเจ้าแผ่นดินต่อไป แต่ในเวลาที่ทำกรงานให้เป็นทีพอ
พระราชหฤทัยนั้น ม. ฟอลคอน ก็ต้องระวังตัวป้องกัน มิให้บรรดา
ขุนนาง ข้าราชการอันมีความอิจฉา ริษยา คิดทำร้ายตัวได้ แต่ยังไม่
ใช่แต่เท่านั้น เพราะยังมีชาวต่างประเทศ มีมากหลายชาติหลาย
ภาษา ศาสนาก็มีแปลกต่าง ๆ กัน ม. ฟอลคอนก็ต้องคอยปฏิบัติ
ให้ชาวต่างประเทศพอใจบ้าง เมื่อความประสงค์ของชาวต่างประเทศ
ต่าง ๆ กัน ถึงกับชิงหาประโยชน์ และ อิจฉา ริษยากัน เช่นนี้

การที่ ม. ฟอลคอน ได้ทำการเล็ดลอด เอาตัวรอดไปได้ก็ต้องพึ่งว่า
เป็นด้วยความฉลาด และความโกงอย่างยิ่ง แต่บุญวาสนา ของ
ม. ฟอลคอน ก็จวนจะสิ้นอยู่แล้ว”

การขอเมือง บางกอก และ เมืองมะริด ม. ฟอลคอน
เบี่ยงบ่ายเรื่อยไป เพราะ ม. ฟอลคอนรู้ว่า การเปลี่ยนศาสนาของ
พระเจ้าแผ่นดิน หรือการยินยอมยก เมืองบางกอก และมะริด ให้
แก่ฝรั่งเศส ผลร้ายย่อมเกิดขึ้นเท่านั้น คือจะเกิดกบฏ ซึ่งยากที่จะ
ปราบลง เมื่อเจรจาไม่เป็นผล คณะทูตร้อนใจ จึงเรียก ม. เทฟาซ์
มาตั้งคำถามให้ตอบว่า.

ข้อ ๑. เมืองบางกอก จะยึดไว้ได้หรืออย่างไรและ กองทหาร
อยู่ในที่มั่นคง พันธมิตรรายหรือ ?

ข้อ ๒. บ้อมแข็งแรง แน่นหนา พอไม่ให้ข้าศึกโจมตี ได้
หรือไม่ ?

ข้อ ๓. มีกำลังพอจะต่อสู้ป้องกันได้ หรือไม่

ม. เทฟาซ์ ตอบสรุปรวมกันสั้น ๆ ว่า

“ถึงอย่างไร ก็จะอยู่ในที่นี้ให้ได้ ถึงจะไม่มีอะไร มีแต่เพียง
ลวดโปร่งบังอยู่ ก็จะสู้ให้ได้”

ทูตขัดใจพูดว่า “ไม่ได้ถามเรื่องสู้ได้หรือไม่ได้ ถามว่า
เมืองบางกอก แข็งแรงพอจะป้องกันได้หรือไม่?”

ม. เทฟาซ์ ตอบว่า “มีหน้าที่อย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น”

ทูตจึงหันไปถาม ม. ไวลัง นายช่างก่อสร้างบ้อม ม. ไวลัง ตอบ

ว่า “ต้องซ่อมบ่อใหม่ จึงจะบ่อน้ำได้” ม. เดฟาช โกรธ ม. วอลัง
มาก จึงตำ ม. วอลัง ความรู้ไปถึง ม. ฟอลคอน จึงไล่ ม. วอลัง
ออกจากเมืองลพบุรี เวลานั้นบังเอิญทหารเรือฝรั่งเศสกับทหารบก
ฝรั่งเศส ไม่ถูกกัน ม. เดฟาช จึงกลับไปเข้าข้าง ม. ฟอลคอน

เรื่องต่อไปคือ การโต้เถียงกันด้วยเรื่องปืนใหญ่และลูกแตก
ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของ ม. ตูลาริก ฝ่ายทูตยืนยันว่า จะขอเอา
กลับไป ม. ฟอลคอน (และบาทหลวงตาซาร์ท) โต้ว่า พระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๕ ส่งมาถวาย พระนารายณ์ จะเอากลับไปไม่ได้แต่ถึงจะไม่ตก
ลงกัน ม. เดฟาช (ซึ่งได้รับบำเหน็จสายรัดคางหมวกทองคำ และ
ถูกขุนถึงขนาด) ก็ขอเอากระสุนปืนใหญ่และลูกแตกเข้าไว้ในบ่อ
ม. เซเบเรต์ จึงเขียนจดหมายกำชับ ม. เดฟาช ก่อนจะออกจาก
เมืองไทยว่า

“ในเรื่องทหารปืนใหญ่ ปืนใหญ่และลูกแตก ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส นายเรา ได้โปรดให้เอาลงเรือมาด้วย โดยอยู่ใน
บังคับบัญชาของ ม. ตูลาริก นั้น มีพระราชดำริห์ไว้ว่า เมื่อเรือ
หลวงเหล่านี้จะกลับไปประเทศฝรั่งเศสเมื่อใด ก็ให้ ม. ตูลาริกคุม
ทหารปืนใหญ่ ปืนใหญ่และลูกแตก กลับไปประเทศฝรั่งเศสเสียด้วย
เพราะฉะนั้น ให้ ม. เดฟาช ส่งทหารปืนใหญ่ เหล่านี้ กลับไปตาม
พระราชโองการ ถ้าแม้ว่า ม. เดฟาช มิได้ทำตามคำสั่ง จะนับ
แต่ยังคงกักทหารปืนใหญ่ ปืนใหญ่และลูกแตก และเครื่องใช้ทั้งปวง
สำหรับใช้กับปืนใหญ่เหล่านี้แล้ว ก็ให้ ม. เดฟาช รับผิดชอบ
เฉพาะตัว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ที่เดียว”

เมื่อเซเบเรต์ กลับไปแล้ว ลาลูแบร์ผู้อยู่เจรจาท่อไป ก็ไม่สามารถจะตกลงอะไรกันได้ การโต้เถียงกันครั้งสุดท้าย มีดังนี้

ม. ฟอลคอน “ขอให้ทำสัญญาการค้าเสียให้เสร็จก่อน”

ม. ลาลูแบร์ “สัญญาเรียบร้อยแล้ว ไม่ต้องแก้ไข ทำอะไรอีก”

ม. ฟอลคอน “ขอให้ท่านส่งมอบหมายปืนใหญ่”

ม. ลาลูแบร์ “ส่งมอบไม่ได้”

ม. ฟอลคอน “ม. คูลาริก จะกลับฝรั่งเศสก็กลับได้ แต่ทหารปืนใหญ่ต้องเอาไว้”

ม. ลาลูแบร์ ลุกขึ้นจากเก้าอี้ พูดเป็นภาษาโปรตุเกสว่า “ข้าพเจ้าลาท่าน” แล้ว ก็ออกจากห้องไป

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงทราบข่าวว่า คณะทูตชุดนี้เจรจาทกลงอะไรกับ ม. ฟอลคอน เสนาบดีของพระองค์ไม่ได้เลย ทรงกริ่งเกรงพระทัยในความร้ายแรงของสัมพันธภาพ จึงโปรดตั้งทูตชุดใหม่เป็นทูตชุดที่ ๔ เดินทางไปประเทศฝรั่งเศสอีกครั้ง มอบให้ บาทหลวง ตาซาร์ต เป็นที่ปรึกษา บาทหลวงตาซาร์ตรับปากว่าจะพยายามให้ฝรั่งเศสเปลี่ยนนโยบาย เพราะบาทหลวงตาซาร์ตเห็นว่านโยบายเดิม เป็นอันตรายแก่การวางรากฐานศาสนาโรมันคาทอลิกในเมืองไทย อาจเป็นเพราะเหตุนี้คณะทูตจึงเดินทางไปเฝ้า Pope Innocent ที่ ๑๑ ณ กรุงโรม ในวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ คงจะนำเรื่องนี้ไปทูลโປบ ขอให้ช่วยเจรจากับฝรั่งเศส เพราะลำพังคณะทูต คงจะเจรจอะไรไม่ได้

คณะทูตชุดใหม่นี้คือ

๑. ออกขุนชำนาญกิจ (Okon Ciamnankiakon)

๒. ออกขุนพิเศษภูบาล (Okon Pissetpoban)

๓. หมิ่นพิพิธวาจา (Moghen Pipittorcia)

คณะทูตจึงเดินทางไปพร้อมกับ ม. ลาลูแบร์ โดยเรือ กาย
ยาศ์ เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๓๐

ในคณะทูตชุดนี้ มีนักเรียนไทยส่งไปเรียนในประเทศฝรั่งเศส
ด้วย ๕ คน คณะทูตเดินทางไปถึงประเทศฝรั่งเศส เมื่อเดือน
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ ซึ่งเป็นเดือนที่ สมเด็จพระนารายณ์มหา-
ราช เสด็จสวรรคต (๑๑ กรกฎาคม) การเมืองในเมืองไทยก็แปร
สภาพ พระเพทราชากระทำรัฐประหารสำเร็จ จับเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
(ม. ฟอลคอน) ประหารชีวิตเสีย แล้วเสด็จเถลิงราชสมบัติ จดหมาย
เหตุของฝรั่งเศส จึงกล่าวว่า ความคิดของบาทหลวงตาซาร์ต ล้มไป
เสียแล้ว แต่วันแรก ที่เหยียบเท้าลงบนแผ่นดินฝรั่งเศส ณ เมือง
เบรสต์ เพราะเหตุ การเสด็จสวรรคตของพระเจ้าแผ่นดินไทย

ต้นปีไทย ใน พ.ศ. ๒๒๓๑ (ระหว่างเดือนเมษายน และ พฤษภาคม) สมเด็จพระนารายณ์มหาราชประชวรหนัก จนต้องตั้งกอง ล้อมวังในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พระโรคหืด และวรรณโรค ซึ่งเป็นมานานแล้ว กำเริบหนัก บาดหลวงเคอ ชัวสี ได้จดไว้ในสมุดหมายเหตุ รายวันว่า สมเด็จพระนารายณ์ มีพระวรกายชুবผอม เพราะประชวรพระโรคหืด และวรรณโรค โปรดบรรทมตึก ๆ เสมอ นายแพทย์ประจำพระองค์ ต้องคอยกราบทูลเตือนเมื่อถึงเวลาที่จะต้องเข้าบรรทม เมื่อประทับอยู่ ณ พระราชวังลพบุรี ขณะเมื่อยังไม่ประชวรมักโปรด ทรงช้าง ทรงม้า เข้าป่าล่าสัตว์อยู่เนือง ๆ คงจะติดพระโรคหืดมาแต่ป่า เมื่อประชวรพระโรคหืดแล้ว วรรณโรค ก็เข้าช่วยซ้ำเติม เพราะพระวรกายผอมบางอยู่ก่อนแล้ว

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประชวรเพียบหนัก สถานการณ์ ในพระนครหลวง และเมืองลพบุรีก็เริ่มกบขันขึ้นเพราะ พระองค์ไม่มีพระราชโอรสสืบราชบัลลังก์ มีแต่พระราชธิดา และพระภคินี พระอนุชาอีก ๒ องค์ คือ เจ้าฟ้าองค์น้อย องค์หนึ่ง กับเจ้าฟ้าอภัยทศ ซึ่งเป็นกรมพระราชวังหลัง ก็ไร้สมรรถภาพ พระราชพงษาวดารกล่าวว่า หลวงสรศักดิ์ได้ส่งจับกุมเอาไปสำเร็จโทษ เสียชีวิตชาว (เมืองลพบุรี) ได้เข้ายึดอำนาจในแผ่นดินได้ ณ ตึกพระเจ้าเหา และให้เรียกตัว เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (ม. ฟอลคอน) เข้าไปในพระราชวังจับกุมตัวเอาไปประหารชีวิตเสีย ตามพระราชพงษาวดารหลวงสรศักดิ์จึงเป็นตัวละครก่อเรื่อง ขบถ แล้วยกพระเพทราชา บิดาเลี้ยง ขึ้นเป็นกษัตริย์สืบราชบัลลังก์

แต่ จดหมายเหตุฝรั่ง (อังกฤษ ฝรั่งเศสและฮอลันดา) ล้วนแต่ จดว่า พระเพทราชาเป็นตัวละคร คิดเอาแผ่นดิน จดหมายเหตุ

ฝรั่งเศสบรรยายลักษณะของพระเพทราชาไว้ว่า พระเพทราชารูปร่างหน้าตาดี มีเสน่ห์นิยม พุดจาคล่องแคล่ว ฉลาด ใจเร็ว และกล้าหาญ ทำการไม่กลัวอันตราย อายุประมาณ ๕๕ ปี แต่เป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยมมากไม่จริงต่อใคร ไว้ใจยาก ที่ว่าไม่จริงต่อใครนั้น อาจเป็นด้วยพวกฝรั่งเศส ถูกพระเพทราชาหลอกถลุงเสียในปี ถึงต้องกระเด็นยกโขยง ออกไปจากเมืองไทย ก็เป็นไปได้

Maurice เขียนไว้ในหนังสือ Siamese White ในบท "Torture and death of Phaulkon" ว่าเป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่เมืองไทยจำต้องเกิดกบฏและรัฐประหาร เพื่อล้มอำนาจมหาเสนาบดีฝรั่งเศสผู้ชักจูงเอาทหารฝรั่งเศส เข้ามายึดครอง เมืองบางกอก และเมืองมะริด รูปการณ์เข้าที่คับขันปล่อยไว้ไม่ได้ เพราะ ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน กำลังเรื่องอำนาจสูงสุด ถ้าสิ้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และยังหารัชทายาทไม่ได้ เมืองไทยอาจต้องตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศส หรือ มิฉะนั้น ม. ฟอลคอนอาจเผด็จการประเทศไว้ก็ได้ ที่อังกฤษว่าไว้เช่นนั้น ก็เพราะเหตุการณ์ในเมืองไทย ระยະนั้นคล้ายคลึงกับอังกฤษมาก พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ แสดงพระองค์ นิยมฝรั่งเศสและคิดจะนำศาสนา คาทอลิก มาเป็นศาสนาของแผ่นดินอังกฤษด้วย ประชาชนและขุนนาง จึงลุกฮือขึ้นปฏิวัติ พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ต้องหนีไปพึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ณ กรุงปารีส อังกฤษจึงกล่าวถึงเมืองไทยในระยະนี้ว่า "คนไทยรู้ดีทีเดียวว่า ถ้าปล่อยให้ฝรั่งเศสปกครองได้แล้ว เขาก็จะยืนอยู่ไม่ได้ เป็นปัญหาเรื่องเวลาเท่านั้นว่าประเทศจะถูกกลืนลงไปได้เมื่อใด คนทั้งปวงจะถูกกดลงและจะ

“ไม่มีโอกาสเป็นไทยในบ้านของตัวได้อีกแล้ว” เพราะ กาลระยะนี้ ราษฎรกำลังเล้าลือกกันอย่างหนาหู และสายของพระเทพราชา ก็ช่วย กระพือข่าวเล็กให้เป็นข่าวใหญ่ขึ้นด้วย ว่าดังนี้.

๑. ทหารฝรั่งเศส ได้มายึดบางกอกไว้แล้ว ซึ่งความจริงนั้น ทหารฝรั่งเศสรวมรักษาบ่อมบางกอก พร้อมด้วยทหารไทย และโปรตุเกส แต่ทหารฝรั่งเศสมักเกะกะอาละวาด เมื่อเสพย์สุราเมา ก็จุกคร่าห์ผู้หญิง และรังแกชาวบ้าน ประชาชนจึงพากันเกลียดชัง และ เล้าลือข่าวหนาหูขึ้น.

๒. การที่คณะบาทหลวง คิดโครงการจะเอาพระเจ้าแผ่นดิน เป็นคาทอลิก และขอร้องสิทธิพิเศษให้แก่พวกเขารีด กระทบกระเทือน จิตใจ คณะสงฆ์และประชาชนมาก พระเทพราชาแสดงตนว่า จะเป็น ผู้บำรุงพระพุทธศาสนา จึงได้ความนิยมและการสนับสนุนโดยรวดเร็ว

๓. ประชาชนเกลียดชัง ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน เพราะ บังคับสึกพระหนุ่ม เกณฑ์ไปเข้าเดือน (สมัยนั้น ทางราชการมีกฎหมาย เกณฑ์คนมาเข้าทำงานให้บ้านเมือง ปีละ ๖ เดือน) ม. ฟอลคอน สึกพระเสียประมาณสองหมื่นรูป เพราะเป็นผู้ที่หนีราชการไปบวชเสีย เป็นส่วนมาก

พระเทพราชา ได้เสียงจากประชาชน แต่ก็ยังไม่วางใจ ได้ส่ง คนไปฟังและดูท่าที ม. ฟอลคอนว่าจะเอนเอียงไปทางผู้ใด และพอ จะเกลี้ยกล่อมมาเป็นพวกได้หรือไม่ เพราะ ม. ฟอลคอน เป็นคนฉลาด และทำราชการเก่ง ถ้ากลับใจ ม. ฟอลคอนได้ ก็ยังได้ประโยชน์อยู่

แต่ ม. ฟอลคอน ไม่เล่นด้วย จดหมายเหตุฝรั่งว่า ม. ฟอลคอน ได้กราบทูลเสนอแนะสมเด็จพระนารายณ์ ขอให้ตั้งพระราชธิดาเป็นรัชทายาท แต่สมเด็จพระนารายณ์ รับสั่งว่า “ผู้หญิงครองเมือง ไม่มีอย่างธรรมเนียม” ม. ฟอลคอน จึงกิดสนับสนุน พระบิยะ ผู้ซึ่งทรงเลี้ยงไว้ ตูจราชบุตรบุญธรรม.

พระเพทราชา ได้เข้าหาพระบิยะด้วย โดยชักชวนให้ร่วมมือกำจัด ม. ฟอลคอน แล้วจะมอบราชสมบัติให้ พระบิยะแสดงท่าทีตกลง ได้เป็นผู้กีดกันการเข้าเฝ้า สมเด็จพระนารายณ์และลักพระราชลัญจกรมาให้พระเพทราชา โดยประการฉะนี้ พระเพทราชา จึงมีอำนาจว่าราชการแผ่นดินได้ และได้แอบอ้างว่า ได้รับมอบหมายมาจากพระเจ้าแผ่นดิน.

อย่างไรก็ดี การที่พระเพทราชาคิดการเอกราชสมบัติและคิดโค่น ม. ฟอลคอนนั้นก็ได้รับการสนับสนุนจาก มิชชันนารีฝรั่งเศสด้วย เพราะพระเพทราชา เข้าหาบาทหลวงและให้คำรับรองว่า จะไม่ทำร้ายพวกฝรั่งเศสและจะยินยอมให้เผยแพร่ศาสนาต่อไป ในจำนวนนี้ ม. เวเรต์ ผู้จัดการห้างฝรั่งเศสได้ร่วมมือ ช่วยปลุกปั่นข่าวด้วยอีกผู้หนึ่ง ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอนเวลานั้น กำลังเป็นที่เกลียดชังของพวกฝรั่งเศสมาก เพราะเป็นคนที่ไม่เป็นประโยชน์แก่พวกฝรั่งเศสเลย.

พระนครศรีอยุธยา เป็นชุมทางระหว่างเมืองบางกอก และเมืองลพบุรีจึงเหมาะสำหรับเป็นที่กระจาชข่าวลือแพร่ไปที่สองเมืองนั้น แต่ก่อนที่จะกระจาชข่าวไป ศูนย์รวมข่าว (คือ ห้างฝรั่งเศสซึ่ง ม. เวเรต์ เป็นผู้จัดการ) จะต้องเซนเซอร์ข่าว โดยแก้ไข แต่งเติมให้ถูกต้องกับความประสงค์ของพระเพทราชาก่อน ความสัมพันธ์กัน (Co-alition) ระหว่างพระเพทราชากับ ม. เวเรต์ เป็นไปโดยใกล้ชิด ซึ่งคณะบาทหลวงก็รู้เห็น ม. เดอลิยอนน์ ซึ่งเป็นสังฆราช เดอโรโซลก็ไม่เคยทักท้วง และ ม. เดอลาโน ซึ่งเป็นสังฆราช เดอ เมโตโลโปลีส ก็นิ่งเสียไม่พูดอะไร

ฝ่ายพวกฮอลันดา ซึ่งเกลียดชัง ม. ฟอลคอน อยู่แล้วก็พลอยสนับสนุนพระเพทราชา เพราะหวังแก้แค้น และฉวยโอกาสที่จะเรียกความสูญเสียของตนกลับคืนมา (ที่จริง ก็ไม่เห็นจะสูญเสียอะไร เพราะฮอลันดาได้ปิดปากอ่าว และเซ็นสัญญากับไทยอย่างได้เปรียบ—ผู้เขียน) หัวหน้าฮอลันดา ลอบไปพบปะกับพระเพทราชา หลายครั้ง แนะนำให้พระเพทราชา เอายาพิษถวายสมเด็จพระนารายณ์ (พระเพทราชา มิได้ทำ) ลักเอาพระราชลัญจกร มาไว้เสีย ให้รวมกำลังทหารไว้อย่างเจียบ ๆ (พระเพทราชา มีกำลังมาก เพราะเป็นเจ้ากรมช้าง) แล้วให้ล่อทหารฝรั่งเศส ออกไปจากบางกอกและมะริด แล้วทำลายเสีย.

ม. ฟอลคอน จึงตกอยู่ในระหว่างเขาควาย เพราะหามิตรไม่ได้เลยจนคนเดียว บาดหลวงตาซาร์ตซึ่งเป็นทีปรีक्षा ก็เดินทางไปฝรั่งเศสเสียแล้วสมเด็จพระนารายณ์ก็ประชวรหนัก พวกฝรั่งอังกฤษ ฝรั่งเศส และฮอลันดา ล้วนแต่ร่วมกันเล่นงานทั้งนั้นฝ่ายไทย ก็หันไปทางพระเพทราชาหมด ม. ฟอลคอน เคยเตรียมตัวไว้ล่วงหน้าเหมือนกัน คือ ได้ฝากเงินไปไว้ที่แบงก์อังกฤษ และเมื่อครั้ง เคอโซมองต์ เข้ามาเป็นราชทูตก็เคยทาบถามกันไว้ว่าหากเงินจวนตัวอย่างไร จะขอหนีไปพึ่งบุญฝรั่งเศส ซึ่ง ม. เคอโซมองต์ก็ได้รับปากไว้ แต่มาถึงคราวกับชั้นขณะนั้นเข้า ดูเหมือนจะไม่มีทางออกสำหรับ ม. ฟอลคอนเลย เพราะกับอังกฤษก็กำลังอยู่ในภาวะสงครามกันกับ ฝรั่งเศสหรือก็เข้าหน้ากันไม่ได้กับฮอลันดานั่นเล่า ก็ไม่เคยเป็นมิตรกันมาแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว

อย่างไรก็ดี ม. ฟอลคอน เป็นคนใจแข็ง และเป็นนักเผชิญภัย (Adventurer) โดยแท้จริงคนหนึ่ง เขาก่อร่างสร้างตัวมาตั้งแต่เป็นลูกเรือเดินเรืออยู่กับอังกฤษ กระทั่งขึ้นเป็นกัปตันเดินเรือ แล้ววาสนาส่งเสริมให้เขามารับราชการในเมืองไทย จนได้เป็นถึงเจ้าพระยา ขณะเมื่อวาสนากำลังรุ่งเรืองนั้น พวกฝรั่งเรียกกันว่า "The Lord Phaulkon" บ้าง "The Barcalong" ซึ่งหมายความว่า "ท่านเจ้าคุณพระคลัง" ขณะเมื่อบุณยวาสนากำลังเปี่ยมที่บ้านของ ม. ฟอลคอน ภูมิฐานยิ่งกว่าวังเจ้า ทั้งที่พระนครศรีอยุธยา และที่เมืองลพบุรี ที่เมืองลพบุรีนั้น ในบริเวณบ้านของเขามีโบสถ์คาทอลิกทำด้วยหินอ่อน และมีลวดลายกาไหล่ทอง งามยิ่งกว่าโบสถ์ใดในตะวันออกไกล เขามีทหารฝรั่งเป็นองครักษ์ประจำตัว ๒๐ คน มีเลขาคนสนิท เป็นชาวอังกฤษ ชื่อ Mr. Bashpool ห้องรับประทานอาหาร ประจำวันของเขา เป็นห้องโถงใหญ่ มีโต๊ะอาหารใหญ่พร้อมเก้าอี้ ๔๐ ที่ ซึ่งหมายความว่า เวลาดินเนอร์ของทุกวัน จะต้องมีคนมานั่งรับประทานอาหาร ๔๐ คนเสมอไป ฐานะของ ม. ฟอลคอนนั้นร่ำรวยมหาศาลคล้ายกับยอดของมหาเศรษฐี เพียงแต่ค่าเช่าห้องนอนของเขาเท่านั้น จ่ายไปถึงปีละหมื่นสี่พันครานัน ซึ่งสมยนั้นเป็นเงินสูงอีกไซ

Maurice Collis กล่าวว่า ม. ฟอลคอน เป็นคนมีรูปร่างสันทัด (medium height) เป็นคนฉลาดพูดเร็ว และพูดได้หลายภาษา ทำการงานรวดเร็ว แต่เป็นคนจุดเดียว เพราะเป็นธรรมชาติของคนที่ดีตสันใจเร็ว ม. ฟอลคอน ได้ขึ้นสู่ที่สูง ในลักษณะของคนไต่ลวดที่เล่นอยู่

ตามโรงละครสัตว์ มีฐานะที่หมิ่นเหม่อย่างยิ่ง Mr. George White ซึ่ง
 เป็นเพื่อนคู่หูของเขาคนหนึ่ง กล่าวไว้เมื่อก่อนหนึ่งกลับไปประเทศ
 อังกฤษว่า “ข้าพเจ้าไม่มั่นใจในฐานะของท่านเจ้าคุณเลย หมิ่นเหม่
 มาก” (I am not without strong apprehensions that his lordship
 stands best in a slippery place) นายไวท์^{๕๕} เป็นกลาสเฟิฌนิช^{๕๖} เซ็น
 เทียวกับ ม. ฟอลคอน เขากล่าวว่า การที่คน ๆ เดียวขึ้นไปยืนอยู่เหนือ
 คนทั้งหลาย โดยไม่มีคนชอบบ้างเลยนั้น ย่อมยืนอยู่ไม่ทน ดังนั้น
 ระหว่างเวลาที่เพื่อนคนนั้นกำลังมีบุญอยู่ เขาก็ต้องรีบตัด (make hay
 while the sun shines) กล่าวคือ รีบกอบโกย คือ ค้ำบ้าง โกงบ้าง
 และปล้นบ้าง ซึ่งที่สุดได้ทำเรื่องให้อังกฤษหันมาเล่นงานไทย เมื่อไทย
 กับอังกฤษประกาศสงครามกันแล้ว ตัวนายไวท์ ก็หันกลับไปเมือง
 อังกฤษ ขโมยเรือรบไทยไป ๑ ลำ คือเรือ Resolution.

ม. ฟอลคอน เข้ามารับราชการไทย ได้อย่างไรนั้นกล่าวเป็น
 สองเสียงกันอยู่ ฝ่ายอังกฤษว่า ม. ฟอลคอนเคยเป็นลูกจ้าง มิสเตอร์
 ฮอยต์ ชาวอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา เดินเรือค้าขายอยู่ ระหว่างแหลม
 อินโดจีนกับเมืองไทย เมื่อมิสเตอร์ ฮอยต์ตาย จึงเข้ารับราชการอยู่กับ
 เจ้าพระยาพระคลัง ฝ่ายบาทหลวง ตาซารต์ว่า ม. ฟอลคอน เดิน
 เรือค้าขาย ทางอ่าวเปอร์เซีย นำสินค้ามาเมืองไทย ภายหลังพบราชทูต
 ไทยซึ่งไปเปอร์เซีย เรือแตกอัปปาง ม. ฟอลคอน เป็นผู้พามาส่ง
 เมืองไทย ภายหลังจึงได้เข้ารับราชการในกรมท่า

อย่างไรก็ดี เมื่อ ม. ฟอลคอน ได้รับราชการในกรมท่าแล้ว
 มีข้อความยืนยันตรงกัน ก็คือมีความชอบ ข้าราชการ^{๕๗} สินค้า^{๕๘} ออก

และขาเข้า ของพระคลังปรากฏว่า พระคลังถูกโกง (หัวหน้าพระคลัง
เวลานั้น เป็นแขกมัวร์ ออกพระศรีเนาวรัตน์ Ophra Synnorrat)
แขกมัวร์ จึงถูกไล่ออกเมื่อ ม. ฟอลคอน เข้าไปรับตำแหน่งหัวหน้า
พระคลังแล้ว ได้ถอดแขกมัวร์ ที่เป็นเจ้าเมืองบางกอกและเมืองมะริด
ออกเสียด้วย เอาคนอังกฤษเข้าไปแทน แต่ภายหลังเกิดวิวาทกับ
บริษัทอังกฤษเพราะเรื่องการค้าขายในมหาสมุทรอินเดีย ม. ฟอลคอน
จึงคิดเอาคนฝรั่งเศสเข้าไปแทนคนอังกฤษ แต่ฝรั่งเศสคิดการเอาเมือง
บางกอก และเมืองมะริดจึงไม่ตกลงกันกับ ม. ฟอลคอน ฝรั่งเศสจึง
ออกห่างไม่เป็นพวกด้วยดังนี้ ที่ว่า ม. ฟอลคอน อยู่ในฐานะคนไต่
ลวดจึงถูกต้อนมาก และ ณ เวลาที่เวลานั้น เส้นลวดที่กำลังจะขาดอยู่
แล้ว.

ระหว่างที่เส้นลวด กำลังคลายเกลียวอยู่นั้น ม. ฟอลคอน ยังมั่นใจว่า กำลังทหาร
ฝรั่งเศส ยังอยู่ในมือจึงเรียก ม. เดฟาช ขึ้นไปเมืองลพบุรี และชี้แจงว่า พระเจ้าแผ่นดิน
ออกว่าราชการงานเมืองไม่ได้แล้ว เพราะประชวรหนัก ขุนนางและพระสงฆ์ ก็รวมเป็นพวก
เดียวกัน ถ้าปล่อยไว้ ไม่รีบปราบจะเกิดกบฏ เป็นอันตรายแก่ฝรั่งเศสเอง เพราะประชาชน
เกลียดชังฝรั่งเศสมาก ใคร ๆ ก็รู้ จึงขอความร่วมมือ ม. เดฟาช ม. เดฟาช และ ม.
เดอ โบซัง (พันตรี) เป็นทหารโฉบแต่ปากก็รับคำช่วยทันที ม. เดฟาชว่า จะขอนำหน้า
กองทหารออกแสดงเอง พระเจ้าอยู่หัวและ ม. ฟอลคอน จะแลเห็นความจงรักภักดีในคราว
นี้ ฝ่าย ม. เดอโบซังก็ขันอาสาไปจับพระเพทราชา และจะขอฆ่าด้วยมือเองที่เดียว ม.
ฟอลคอน เห็นนายทหารทั้ง ๒ คน แสดงการเอะอะก็ขอให้สงบ เตือน ม. เดฟาชว่าคิด
การให้รอบคอบ ขอให้รีบนำกองทหารขึ้นไปลพบุรีโดยเร็ว รีบปราบกบฏเสียแต่ต้นมือ และ
ถ้าจับว่า หากผ่านอยุธยาไปแล้ว ได้ยินอะไรขออย่าเชื่อ เพราะเป็นข่าวเท็จ ปลุกปั่นขึ้น
งอน

ม. ลาเนียร์ (Histoire de Relation de la France et du Royaume
de Siam) กล่าวว่า ถ้าเป็นไปตามนั้นแล้ว ประวัติศาสตร์ก็คงเปลี่ยนโฉม

หน้า แต่ ม. เตฟาซ์ เป็นคนโง่แต่ปาก ใจคอก็โลเล ต่อหน้าว่าพลับ
 ปลับหลังว่าตะโก เมื่อพูดออกไปว่าจะทำ กลับเกิดไม่ทำ เพราะเกิดไม่
 แน่ใจว่า ควรจะอยู่รักษาบ้อม เพื่อป้องกันข้าศึกทางทะเล ตามหน้า
 ที่เดิม* หรือทิ้งบ้อมไปช่วยป้องกันชีวิต ม. ฟอลคอน ทศนะของ
 พวกฝรั่งเศสเมื่อได้ทำการผิดพลาดไปแล้ว เห็นในภายหลังว่าแม้บ้อม
 กัน ม. ฟอลคอนไว้ได้แล้ว ฝรั่งเศสคงทำการสำเร็จเป็นแน่.

วันที่ ๑๓ เมษายน ม. เตฟาซ์ กลับมาเมืองบางกอก รวบรวม
 ทหารที่ฉกรรจ์แข็งแรงได้ ๘๐ คน แล้วพาขึ้นไปกรุงศรีอยุธยา แต่
 บังเอิญไปแวะที่ห้างฝรั่งเศส ม. เวเรต์ ผู้จัดการจึงปล่อยข่าวว่า พระ
 เจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้ว ม. ฟอลคอน หมดอำนาจแล้วเพราะเมือง
 ลพบุรีกำลังเกิดปฏิวัติ เมื่อปล่อยข่าวแล้ว เกรง ม. เตฟาซ์ จะไม่เชื่อ
 จึงพา ม. เตฟาซ์ข้ามฟาก ไปโรงเรียนสามเณร สังฆราช เดโรโซลก็
 พลอยอ้อออไปตามข่าวของ ม. เวเรต์ บอกให้ ม. เตฟาซ์ กลับไป
 บางกอกเสีย ฝ่ายสังฆราชเดเมโตโลโปลีซ เป็นคนสุขุม จึงพูดกับ
 ม. เตอสิยอนันท์ว่า การสำคัญอย่างนี้ ควรจะไตร่ตรองให้รอบคอบ
 แล้วแนะนำให้ ม. เตฟาซ์ ส่งนายทหารไปสืบข่าวที่ลพบุรี ม. เตฟาซ์ จึง
 ส่งร้อยโท เลอร์วขึ้นไปฟังข่าว ครั้นไปถึงก็ไม่เห็นมีอะไร ม. ฟอลคอน
 จึงให้คนพาร้อยโท เลอร์ว ไปดูรอบ ๆ พระราชวัง เมื่อเป็นที่แน่ใจ
 แล้ว จึงให้ ร้อยโท เลอร์วถือจดหมายลงไป กำชับ ม. เตฟาซ์ ให้
 คุมทหารขึ้นไปลพบุรีโดยเร็ว.

* เวลานั้นไทยกำลังอยู่ในสถานะสงคราม เพราะประกาศสงครามกับอังกฤษ

แต่ ม. เดฟาช กลับโลเลหนักขึ้นไปอีก กลับไปปรึกษาพวก
 ห้างฝรั่งเศส และสังฆราชอีกว่าควรจะทำอย่างไร พวกนั้นก็แนะนำให้
 ให้กลับไปบางกอกเสีย ม. เดฟาช ก็เลยกลับไปเมืองบางกอก ร้อยโท
 เอก คาซิเอ รู้เรื่องก็นำความไปบอก ม. ฟอลคอน ม. ฟอลคอนเสีย
 ใจมาก จึงมีหนังสือไปต่อว่า ม. เดฟาชว่า ไม่ทำตามปากพูด ม. เดฟาช
 กลับตอบไปว่า "ไม่สบาย และจะถอนกำลังที่บางกอก ให้น้อยลงไป
 ไม่ได้ แต่ ม. เดฟาชมีความยินดียินยอม ให้ ม. ฟอลคอนไปพักอาศัย
 ที่บางกอกได้ หรือถ้า ม. ฟอลคอนไม่ไป จะส่งบุตรภรรยาไปพัก
 อาศัยก็ได้"

ข้อความในจดหมายเหตุที่พิมพ์ และจดหมายเหตุข้อเขียน
 กล่าวถึงเหตุการณ์ในพระราชวังลพบุรี ตอนนั้นสับสนแตกต่างกันอยู่
 บ้างว่า พระปิยะนำความเรื่องพระเพทราชาต่อการกบฏกราบทูลสมเด็จพระ
 พระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระนารายณ์ทรงกริ้ว ม. ฟอลคอนว่า
 ไม่นำความขึ้นกราบทูล บ้างว่า ม. ฟอลคอน กราบทูลให้มอบราช-
 สมบัติให้พระราชธิดา และสมเด็จพระนารายณ์รับสั่งให้จับพระเพทราชา
 ในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ แต่พระเพทราชารู้ตัวก่อนจึง
 ส่งทหารล้อมพระราชวัง ในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ.
 ๒๒๓๑ ม. ฟอลคอนตัดสินใจสิ้นสุดท้าย นำร้อยโท เดอโบซัง
 ร้อยโท เซวาเลียร์ เดฟาช ร้อยโท เดอ เฟรดวิลล์ กับพลทหารองค-
 รักษ์อีก ๒-๓ คน บุกลงไปจับพระเพทราชา ในพระราชวัง แต่

ทหารพระเพทราชา มากเกินกำลัง ม. ฟอลคอน ก็ถูกจับ พระเพทราชาสั่งให้เอา ม. ฟอลคอนไปจำคุก ใส่ข้อหาทรمانเสีย ๑๕ วันแล้ว จึงเอาไปประหารชีวิต *

* การทรمانและประหารชีวิต ม. ฟอลคอน จดหมายเหตุฝรั่ง กล่าวคล้ายคลึงกัน Maurice Collis ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

ในวันที่ ๑๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๘ หลังจากได้ค้นพบที่ซ่อนทรัพย์สมบัติ มหาศาลของ ม. ฟอลคอนแล้ว ม. ฟอลคอน ได้ถูกตัดสินประหารชีวิต ฐานมีผิด ที่นำทหารฝรั่งเศษเข้ามายึดบ้านเมือง พอพลบค่ำ ก็นำ ม. ฟอลคอน ขึ้นช้างไปในบ้านนอกเมือง ผู้ที่เห็น ม. ฟอลคอนตอนนั้น กล่าวว่า ร่างกายผ่ายผอม หน้าซีด ตาลึกกลวง เพราะถูกทรมานมานานมาก แต่แวตายังแสดงความเข้มแข็ง เค็ดขาดอยู่ เสียงสวดมนต์อ่อนนวยพระเจ้าหนักแน่น ประกติ ทำทางสงบเยือกเย็นไม่แสดงว่ากลัวตาย หรือหมดหวัง ใดๆเลย.

“เมื่อถึงที่ประหาร ม. ฟอลคอน ก็ลงจากช้าง เขาถอดสร้อยคอ กางเขน ซึ่งเป็นของพระราชทานมาจากโป๊ปส่งให้ผู้คุม ขอร้องให้เอาไปให้บุตรของเขา แล้วสวดมนต์อยู่ระยะหนึ่ง เขากล่าวว่า ตัวเขาไม่มีความผิด ไม่ได้คิดขบถประทุษร้ายบ้านเมือง ที่ได้ทำไปทั้งหมด ก็เพื่อความยิ่งใหญ่ของกรุงสยามเท่านั้น ท้ายที่สุด ขอร้องให้เว้นชีวิต ให้แก่บุตรภรรยาของเขา ขอให้ปล่อยเป็นอิสระ กล่าวแล้วก็กำเครื่องหมาขกางเขน นุ่งสบรอกการประหาร เพชรฆาต จึงฟันด้วยดาบ ศีรษะหลุดจากบ่า เวลาที่ตายนั้น ม. ฟอลคอน มีอายุ ๔๐ ปี”

(ตอบจบ)

ขณะเมื่อจับตัว ม. ฟอลคอน ไปขังคุกไว้^๕นั้นพระเพทราชา ได้ให้คนมาบอก ม. เวเรต์ และคณะบาทหลวงว่าขออย่าตกใจ เพราะการนั้นได้ทำไปโดยพระราชอำนาจที่ได้รับมอบหมาย และรับรองว่าจะไม่ทำอันตรายแก่ศาสนาโรมันคาทอลิก และคนฝรั่งเศส ยังคงจะปรึษาหารือร่วมมือกับฝรั่งเศสอยู่อย่างเช่นเคย

ม. เวเรต์ ก็เชื่อและพอใจ จึงมีจดหมายไปบอก ม. เดฟาซ์ ว่า ให้เชื่อและทำตามคำสั่ง พระเพทราชา พวกฝรั่งเศสจะปลอดภัย เหมือนอยู่ในปารีส และยังมีเสียงในราชการบ้านเมืองอยู่

ม. เวเรต์คนนี้ ม. เดอลานยี ได้รายงานไปยัง ม. มาแตง ผู้จัดการใหญ่ของบริษัทฝรั่งเศสที่ปอนดิเชรีว่า “ควรจะให้ ม. เวเรต์ ออกจากเมืองไทย ให้กลับฝรั่งเศสเสียดีกว่า เพราะเป็นคนเกียจคร้าน ไม่ทำงาน และเป็นคนเลือกที่รักมักที่ชังด้วย”

จดหมาย ม. เดอลานยี ลงวันที่ ๒๘ กันยายน ค.ศ. ๑๖๘๘ ก่อนเหตุการณ์กบฏหลายเดือน ม. เดอลานยี อ่านคนถูกว่า ม. เวเรต์ เป็นคนชนิดใด

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่ง สุธาสวรรค์ พระราชวังลพบุรี เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ (วันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๐๕๐) แล้ว พระเพทราชา ก็เสด็จขึ้นเถลิงราชสมบัติเป็นกษัตริย์ ณ เมืองลพบุรี

แต่ยังมีได้กระทำพระราชพิธีราชาภิเษก ซึ่งตามโบราณราชประเพณี จะต้องลงไปประกอบพิธี ณ พระนครศรีอยุธยา ขณะนั้นจึงอยู่ในระหว่างเตรียมการที่จะนำพระบรมศพสมเด็จพระนารายณ์มหาราชลงไปพระนคร โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค.

ฝ่ายบาดหลวง เตอ ลียอนน์ (สังฆราช เดโรโซลี) หลงเชื่อพระเพทราชา แบบเดียวกับ ม. เวเรต์ มารู้สึกตัวว่าสายเสียแล้ว ก็ต่อเมื่อถูกเรียกตัวไปเข้าเฝ้า ณ ท้องพระโรงพระราชวังลพบุรี พระเพทราชาประทับอยู่บนพระแท่น(ตั่ง)องค์รัชกาลอาบล้อมรอบข้างขวา และซ้ายข้างละ ๒ คน พระเพทราชาตรัสบังคับบาดหลวง เตอลียอนน์ให้ไปพา ม. เดฟาซ์ ขึ้นมา ณ เมืองลพบุรี ถ้าขัดขึ้นจะหาว่าพวกฝรั่งแสทำการละลาบละล้วงในพระราชอาณาเขตทางพระราชไมตรีจะขาดสะบั้นลง บาดหลวง เตอลียอนน์กลัวก็รับปาก แต่เดิมตนเองเป็นคนห้าม ม. เดฟาซ์ ไม่ให้ขึ้นไปเมืองลพบุรี บัดนี้กลับจะเป็นคนพา ม. เดฟาซ์ ขึ้นไปเอง ม. เดฟาซ์ เป็นคนไม่มีไหวพริบกียอมเชื่อสังฆราช ทั้งบางกอกขึ้นไปเฝ้าพระเพทราชา ม. เดฟาซ์ ออกตัวว่าที่ต้องขึ้นไปลพบุรีก็เพราะบางกอก “เอาไว้มืออยู่แล้ว” คำนี้ชาวฝรั่งเศสในกรุงปารีสสมัยนั้นเคืองนักคำ ม. เดฟาซ์ว่า “คำที่ ม. เดฟาซ์พูดนั้นไม่มีในภาษาฝรั่งเศส”

พระเพทราชาจัดให้เข้าเฝ้า ณ ท้องพระโรง ทรงวางพระยศอย่างพระมหากษัตริย์ คือใช้พระมหากษัตริย์สุริยสิงหนาทชักไชว์ไล่เลียง ม. เดฟาซ์ แม้ ม. เดฟาซ์จะรู้สึกว่าการทำทางข่มขู่เป็นการเหยียดหยามเกียรติยศของตน แต่ ม. เดฟาซ์ ก็ยังยอมให้ปากคำ (ชาวฝรั่งเศส

ตำหนิว่าน่าละอายมาก) ดุจผู้ร้ายให้การต่อหน้าผู้พิพากษา และยังยอมเขียนจดหมายถึง ม. คูบรู้งเจ้าเมืองมะริด ให้ทั้งเมืองมะริดเสีย ให้ยกทหารมาสมทบ ม. เดฟาช มาช่วยกันกำจัดศัตรูราชสมบัติ (ไม่ทราบว่าเป็นใครเพราะ ม. ฟอลคอนก็ตายแล้ว) แล้วพระเพทราชารับสั่งให้ ม. เดฟาช กลับเมืองบางกอกได้ แต่ยศบุตรทั้งสองของ ม. เดฟาช ไว้เป็นตัวจํานำ และจําตรวนด้วย เวลานั้นมีนายทหารฝรั่งเศสหนีไป ๓ นาย ม. เคอแซนค์ อันวิล ม. เคอเฟรควิล ม. คูลาริก กับ เอ็นนิเนียร์ชอ ม. เคอแบล้ แต่ถูกจับตัวได้ คนไทยได้จับทหารเหล่านั้น มัดติดกับหางม้าแล้วเอาไม้ทุบตี ต้า และถ่มน้ำลาย บ้างก็ทารุณถึงกับเอารองเท้าตบหน้า ฝรั่งเศสว่า ม. เคอแบล้ ถึงแก่ความตาย ฝ่าย ม. เดฟาช เมื่อถูกปล่อยตัวกลับมาเมืองบางกอกแล้ว ได้คิดเข้ากิโกรธนัก เพราะไปเสียท่าพระเพทราชาและได้ทำผิดไป เพราะไม่ยกไปช่วย ม. ฟอลคอน เสียแต่ก่อน จึงคุมทหารไว้ที่บ่อมบางกอก ไม่ยกขึ้นไปสามัคคีตามที่รับสั่งไว้ พระเพทราชาจึงให้บุตรชาย ม. เดฟาช เขียนหนังสือไปบอกว่า “ถ้าไม่ยกทหารขึ้นไปสามัคคีแล้ว บุตรชายทั้งสองคงถูกประหารแน่”

ม. เดฟาช อัดตอบไปด้วยทมิฬว่า “ม. เดฟาช มีความรู้สึกในความเดือดร้อนของบุตรทั้งสอง ถ้าการที่จะกู้ชีวิตลูก เพียงแต่จะต้องสละชีวิตของบิดา คนเดียวแล้ว ม. เดฟาช ก็จะยอมสละชีวิตให้โดยไม่คิดเสียตายแก่ชีวิตเลย แต่ถ้า ม. เดฟาช ยอมสละชีวิตให้แก่ลูกแล้ว ก็จะเป็นการผิดหน้าที่ ๆ จะต้องทำต่อไป เพราะฉะนั้นขอให้ลูกเอาเยี่ยงอย่างบิดาเถิด และขอให้ถือว่า การที่ได้รับความเดือดร้อน

สำหรับการของพระผู้เป็นเจ้า และในราชการของพระเจ้าแผ่นดินนั้น เป็นเกียรติอันสูงยิ่ง แต่ขอให้ลูกทั้งสองเชื่อใจเถิดว่า ถ้าลูกได้ตายไปแล้วก็คงจะมีคนมาแก้แค้นให้จงได้ และคงจะไม่มีใครสามารถเอาเลือดเนื้อของลูกได้โดยไม่ต้องรับโทษเป็นแน่”

ม. เตฟาซ ตกลงใจต่อผู้ เมื่อเจ้าพระยาพระคลังคนใหม่ (คือท่านโกษาปาน) ลงมาเจรจาเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ขอส่งทหารไทยมาช่วยรักษาบ่อนบางกอกด้วย (ประมาณ ๕๐๐ คน) ม. เตฟาซ ไม่ตกลง

วันที่ ๖ มิถุนายน ไทยยกทหารลงมาล้อมเมืองบางกอกและล้อมบ่อน (บ่อนเมืองบางกอก ๒ บ่อน คือ บ่อนฝั่งกรุงเทพพระมหานคร ที่ตรง ร.ร. ราชินีปัจจุบันรื้อเสียในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา และบ่อนวิชัยประสิทธิ์ ฝั่งธนบุรี อีกหนึ่ง) ม. เตฟาซ สั่งรวมอาวุธและทหารเข้าไว้ในบ่อนฝั่งตะวันออก ให้ ร.อ. ลาเครซอน-นิแยร์ ทั้งบ่อนฝั่งตะวันตกให้ทำลายปืนใหญ่เสีย แล้วคุมทหารมารวมกับบ่อนฝั่งตะวันออก พochtทหารฝรั่งเศสออกจากบ่อนแล้ว ทหารไทยก็เข้ายึดบ่อน แล้วเอาปืนใหญ่ยิงบ่อนฝั่งตะวันออก

ทหารฝรั่งเศสเวลานั้น ทั้งไพร่และนายมีเพียง ๑๒๐ คน (เพราะแบ่งไปรักษาเมืองมะริดบ้าง เจ็บป่วยล้มตายบ้าง จึงเหลือเพียงเท่านั้น) ทุกคนยอมสู้ตาย แต่ไทยก็ไม่เข้าตีบ่อนเพราะยังไม่รู้วิธีว่าจะเข้าตีอย่างไร ด้วยทหารฝรั่งเศสรักษามั่นคงอยู่ แต่ ฮอลันดาได้มาช่วยอำนวยความสะดวก ยังไม่เข้าตีบ่อน

อาวุธทหารฝรั่งเศส ในบ่อนบางกอกเวลานั้นมีดังนี้

ปืนเล็ก ๗๐๐ กระบอก ดาบ ๖๐๐ เล่ม

หอกฝรั่งเศสและหอกไทย ๕๐๐ เล่ม

ลูกแตกขว้างด้วยมือ ๑๐๐๐ ลูก

ดินปืนสำหรับปืนใหญ่ ปืนเล็ก ๓๐๐ ไร่

บัสตัน ๖๐๐๐ ลูก สำหรับปืนใหญ่

ลูกปืนปืนเล็ก ๕๐,๐๐๐ ลูก

ลูกปืนหัวแปด ดินประสิว กำมะถัน ขนวน และ

เครื่องอุปกรณ์ในการรบอีกมาก

ลูกปืนขนาดต่าง ๆ ๗๕๐๐ ลูก

ลูกปืนหัวแปด ๒๐๐ ลูก

ปืนใหญ่ ๗๐ กระบอก

ทหารแบ่งแยกออกเป็น ๓ หมวด

วันที่ ๒๒ มิถุนายน ม. เดฟาช สั่งร้อยโท แซนด์ตริกให้

ลงเรือไปมะริดเพื่อบอก ม. ตรูองให้รู้เหตุการณ์ ร.ท.แซนด์ตริก ลงเรือชื่อ "les Ioleil" พร้อมด้วยทหาร ๑๑ คน แต่พอแล่นออกจากเมืองบางกอกไปได้ประมาณ ๑ ไมล์ ฝ่ายไทยก็เอาเรือยาวขึ้น ร.ท. แซนด์ตริก จึงเอาดินปืนโรยดาตฟ้าเรือ ๑ ลัง เอาลั้งปืนประจวบไว้ให้ได้ระยะ เตรียมลูกแตกสำหรับขว้างไว้ด้วย พอพวกไทยปืนขึ้นเรือ ก็ส่งยิงปืนพร้อมกัน ทหารไทยตายหมด แต่ทหารไทยกลุ่มหลังยังปืนขึ้นไปได้ ร.ท.แซนด์ตริกเห็นท่าว่าจะสู้ไม่ไหวจึงเอาไฟจุดดินปืนระเบิดเรือจมทหารฝรั่งเศสกับไทยประมาณ ๒๐๐ คน ตายหมด

ระหว่างที่บ้อมบางกอกถูกล้อม^๕ การเจรจาระหว่างไทยกับ
ฝรั่งเศสก็ดำเนินต่อไป ฝ่ายไทยคือ เจ้าพระยาพระคลัง (ท่านโกษาปาน)
ฝ่ายฝรั่งเศสคือ สังฆราชเคอเมโตโลโปลีช กับบาทหลวง เคอลียอนน์
ม. เวเรต์ ขอเข้าไปร่วมเจรจาด้วย แต่ ร.ท. เคอลีวแยร์ ซึ่งขึ้นไป
อยุธยาเมื่อวันที่ ๗ กันยายน ปฏิเสธกับเจ้าพระยาพระคลังว่า ม. เวเรต์
ไม่ใช่ตัวแทนฝ่ายทหาร เข้าไปเอง เพราะมุ่งหาประโยชน์ส่วนตัว
เจ้าพระยาพระคลังบอกว่าเข้าใจเพราะไม่ชอบ ม. เวเรต์ด้วยเหมือนกัน

การเจรจานี้ว่าด้วยเรื่องให้ฝรั่งเศสถอนตัวออกไปจากเมือง
ไทย ไทยจะจัดเรือให้ฝรั่งเศส ๒ ลำส่งไปเมืองปอนติเซรี ฝรั่งเศสตก
ลง เพราะสำรวจทหารดูแล้วคงมีทหาร ๑๒๐ คน บัวยหนัก ๑๙ คน
ที่เหลืออยู่ล้วนแต่ผอมโซไม่มีเรี่ยวแรง เพราะขาดเสบียงอาหาร
ฝรั่งเศสรักษาบ้อมบางกอกอยู่นานถึง ๕ เดือน ๔ วัน จึงอยากจะถอน
ตัวออกแต่ยังเกียจงอนในเรื่องเงื่อนไขการอพยพคนฝรั่งเศสอื่น ๆ อยู่

วันที่ ๔ ตุลาคม มาตามฟอลคอนหนีลงมาบ้อมบางกอกพร้อม
ด้วยนายทหารชื่อ แซงค์มารี อ้างว่าอยู่ไม่ได้เพราะหลวงสรศักดิ์เข้าหา
ฝ่ายไทย ขอให้ส่งตัวคืน ม. เดฟาชทำท่าตกลง แต่พวกนายทหารไม่ยอม
จะรับตัวไว้ ม. เดฟาชอีกอัครวนเร ตอนนั้นพวกฝรั่งเศสเองชักเกียจกับ
ฝ่ายสังฆราชจึงแนะนำมาตามฟอลคอนว่า ให้หาผ้าขาวโปรตุเกสเป็น
ที่พึงเสีย มาตามฟอลคอนไม่ยอม ที่สุด ม. เดฟาร์ตัดสินใจส่งตัวคืนให้
ไทย ตอนนั้น ม. เดลานด์บุโรเขียนไว้ใน “Histoire de Constance” ว่า

“มาตามคอนสตันซ์ออกจากบ้อมบางกอกโดยทำทางกิริยา
องอาจ ดูสั้หน้ารู้สึกว่มาตามคอนสตันซ์มิได้กลัวตาย แต่มีความ
ดุถูกพวกฝรั่งเศสมากกว่า เจ้าพนักงานได้พามาตามคอนสตันซ์ลง
เรือ และพวกเรต่างคนต่างดูหน้ากันตกตะลึงโดยไม่รู้ว่าจะพูด
อย่างไร”

Histoire de Constance ของ Turpin กล่าวว่ามาตามคอนสตันซ์
พร้อมด้วยพวกเข้ารีตอีกหลายคนได้ถูกจำคุกต่อปลายเดือนกันยายน
ค.ศ. ๑๖๙๐ (พ.ศ. ๒๒๓๓) จึงออกจากคุกได้ ได้รับอนุญาตให้อยู่ใน
ค่ายของพวกโปรตุเกส แต่ได้ถูกบังคับให้ทำของหวานเป็นเครื่อง
กวน (น่าจะหมายถึง ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ซึ่งเป็นขนม
โปรตุเกส) ส่งเข้าไปในวังตามอัตราที่กำหนดไว้ ภายหลังได้รับ
พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นท้าวทองกีบม้า

ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอนมีบุตรชายชื่อ ยอช ฟอลคอน ตาย
เสียแต่ปี ค.ศ. ๑๗๑๖ (พ.ศ. ๒๒๕๕)*

* มาตามฟอลคอนนั้น จัดหมายเหตุฝรั่งเศสว่าเป็นเชื้อชาติโปรตุเกส ชื่อ
คองญา กูโยมาร์ เดอปีญา แต่หนังสืออังกฤษบอกว่าเป็นชาวคาทอลิกญี่ปุ่น ชื่อ มอนิกะ
เป็นเชื้อสายซามูไรที่เป็นคาทอลิก อพยพหลบหนีมาจากญี่ปุ่น เพราะทนการบีบบังคับของ
Shogun Iyemitsu ไม่ไหว จึงพึ่งไม่ออกว่าเป็นคนชาติใดและชื่อใดแน่ แต่ก็คง
เป็นคนเดียวกัน เพราะ ม. ฟอลคอนเป็นคาทอลิก ซึ่งมีข้อบัญญัติว่ามีภรรยาเป็น
คาทอลิกได้คนเดียว

แต่ Histoire de la France et du Royaume Siam กล่าวว่า
ถึงมาตามฟอลคอนตอนท้ายเล่มว่าดังนี้

ฝรั่งเศสกับไทยตกลงกันได้เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม โดยไทยจะจัดเรือให้ฝรั่งเศสบรรทุกทหารและทรัพย์สินสมบัติออกไปจากกรุงศรีอยุธยา และ ม. ดุบรูอ็องและ ม. โบเวการ์ต จะต้องยกทหารออกจากเมืองมะริดด้วย และจะต้องคืนเรือ ปืนใหญ่และปืนเล็กให้หมด เรือที่พาฝรั่งเศสไปส่ง ณ ปอนติเซรีเสร็จแล้วจะต้องกลับไทย ส่วนข้าราชการไทยและนักเรียนไทยที่ตกค้างอยู่ ณ ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจะต้องส่งกลับและเสียค่าใช้จ่ายให้ ฝ่ายไทยรับรองว่าจะบำรุงและปกครองพวกมิชชันนารี และพวกเข้ารีตต่อไปตามเดิม แต่ต่างฝ่ายต่างจะต้องวางประกันหรือตัวจำนำไว้ คือฝ่ายฝรั่งเศสมีตัวจำนำคือ สังฆราช เดอ เมโตโลโปลีช ม. เวเรต์ พันตรีเดอโบซัง และ เชวาเลียร์ เดฟาซ์ ฝ่ายไทยมีตัวจำนำ

“เมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ดอญา กูโยมาร์ เดอปีญา มาดามคอนสตันซ์ พร้อมด้วยลูกาปานาภรรยาของยอช ฟอลคอนผู้บุตร ม. ฟอลคอน ได้ถวายฎีกาต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ ขอให้บริษัทฝรั่งเศสในอินเดีย คืนหุ้นและผลกำไร (เงินปันผล) ซึ่งเป็นมรดกของ ม. ฟอลคอน พร้อมทั้งดอกเบียดอกเบี้ยโดยอ้างหนังสือสัญญาที่ ม. ฟอลคอนทำกับเซเบเรต์ เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) และอ้างข้อที่ ม. ฟอลคอนรับตำแหน่งเป็นกรรมการผู้ชำนาญการของบริษัทคนหนึ่งด้วย คณะกรรมการบริษัทได้โต้เถียงคัดค้านว่า มาดามคอนสตันซ์เป็นคนโปรดในราชสำนักไทยได้รับผลประโยชน์มาก เพราะเป็นพระพี่เลี้ยงพระราชโอรสไม่ควรจ่ายให้ ส่วนภรรยาของยอช ฟอลคอนผู้ถึงแก่กรรม ก็ได้สามีใหม่เป็นชาวไอริชชื่อ ม. คูลี เป็นคนมีทรัพย์สินมากฝรั่งเศสจึงคิดโกงไม่ให้ อ้างว่าไม่มีมูล และ ม. คอนสตันซ์ก็มีได้ปฏิบัติตามสัญญาชำระเงินค่าหุ้นเพียงครั้งเดียว และว่า ม. คอนสตันซ์ ก็ดำเนินการขัดผลประโยชน์ของฝรั่งเศสตลอดมา จึงไม่ควรให้ ควรปรับเสียด้วยซ้ำจึงจะถูก

แต่ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของรัฐบาลฝรั่งเศสไม่เห็นด้วย จึงให้ออกประกาศเมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๑๗๑๗ (พ.ศ. ๒๒๖๐) ให้ภรรยาของ ม. ฟอลคอนได้รับส่วนแบ่งก่อนเจ้าหน่ออื่น ๆ ของบริษัทเป็นค่าเลี้ยงชีพ ๓๐๐๐ ปอนด์ (ฝรั่งเศส) และให้ภรรยาของ ม. ฟอลคอน และภรรยาบุตรได้รับประโยชน์เท่ากับเจ้าหน่ออื่น ๆ ของบริษัทในเวลาแบ่งกำไรคืนทุน”

๓ คน คือ ท่านเจ้าพระยาพระคลัง (โกษาปาน) คนหนึ่ง แต่อีกสองคนไม่ปรากฏชื่อตัวจำนนำของแต่ละฝ่ายจะต้องลงเรือไปด้วย เมื่อถึงสันดอนแล้วจะส่งคืนตัวจำนนำซึ่งกันและกัน

แต่ข้อสัญญา^{นี้} เมื่อปฏิบัติกันจริงก็พยายามหลีกเลี่ยงโกงตัวจำนนำกัน คือ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายนทหารและมิชชันนารีฝรั่งเศสและพ่อค้า ได้ลงเรือชื่อ Siam และ Louvo (ละโว้) คนป่วยและสัมภาระบรรทุกลงเรือสำ^{นี้}บั้น ครั้นเรือจะข้ามสันดอน สำ^{นี้}บั้นไม่ได้ตามมา ฝรั่งเศสจึงหาว่า ไทยยึดไว้ และร้องน้ำก็มีเสาบักขวาง แต่เรือบรรทุกฝรั่งก็เล่นออกไปจนได้ แล้วให้บาทหลวงชื่อ รียองวิลกลับไปตามเรือสำ^{นี้}บั้น

ฝ่ายไทยหาว่าฝรั่งเศสโกง เพราะตัวจำนนำได้หนีขึ้นไปบนเรือเสีย ๓ คน คงเหลือ ม. เดอเมโตโลโปลิช คือสังฆราชเพียงคนเดียว ฝ่ายฝรั่งเศสตกลงคืนให้มา ๑ คน ส่วน ม. เวเรต์หลบหนี ไปมะละกาและยังโกงเงินของพวกเดียวกันไปเสียด้วย

ขณะนั้นพอดีเรือลอรีฟลาม บรรทุกทหารฝรั่งเศส ๒๐๐ คนมาจากเมือง Brest เมื่อต้นมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ เป็นกำลังหนุน ม. เดฟาซ์ ตามแผนการเดิมมาถึงสันดอนต้นเดือนกันยายนพอดี ทหารฝรั่งเศสยอมถอนออกจากเมืองบางกอก และเมืองมะริด เรือลอรีฟลาม เลยต้องกลับไปคอรอมันเดล นายเรือชื่อกับตันเดอเลซครีล

ม. เวเรต์นั้น เมื่อกลับไปถึงฝรั่งเศส รัฐบาลได้จับกุมฟ้องร้องฐานฉ้อโกงทรัพย์สินของรัฐบาลฝรั่งเศส

เรือ Siam กับ Louvo ไปถึงปอนดิเชรีเมื่อ วันที่ ๓๑ มกราคม
ค.ศ. ๑๖๘๙ เรือลอรีฟลามไปถึงเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๖๘๙

ฝ่ายข้างเมืองมะริคินั้น ก่อนที่จะทราบข้อตกลงกันได้มีการ
ปะทะกันขึ้นระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ฝ่ายฝรั่งเศสมีน้อยตัว ทหาร
ถูกฆ่าตายเกือบหมด คงเหลือเพียง ๒๐ คน (บางแห่งว่า ๓๐ คน)
ม. คูบรูอั้ง และ ม. ดาลลีบาร์จึงคุมทหารหนีขึ้นไปทางฝั่งทะเล
ด้านเหนือได้พบเรือค้าขายของ ม. ชังยอง ม. คูบรูอั้ง จึงพาทหาร
ขึ้นบนเรือ Notre Dame de Laurette พันตรี โบเรการ์ด และ
บาดหลวงเดชปานยัก ไปขึ้นเรือลำอื่น นายทหารฝรั่งเศสที่ตายคือ
ร.อ. ฮีตอง คอมมิสซาแซร์ ชัมบิช ม. แดยูเลียง และ ม. เดอแบร์ซี
ร.ท. แซแวง กับนายทหารอีก ๑ คน ถูกไทยจับไปแล้ว ถูก
ฆ่าตายที่หลัง

เรือ Notre Dame de Laurette หลงทางไปได้อัปปางลงที่เกาะ
ใกล้หงสาวดี ผู้คนจึงต้องขึ้นอยู่เกาะจับเต่ากินเป็นอาหารอยู่หลายวัน
ต่อมามีเรือไทย นายเรือเป็นฝรั่งเศสชื่อ ม. ตูวาลไปพบเข้า จึงรับ
ไปส่งปอนดิเชรี แต่ส่วน ม. โบเรการ์ดกับพวกเดินเลียบชายทะเลไป
จนถึงเมืองหงสาวดีได้ถูกชาวเมืองจับตัวไว้ แต่ ม. เดอลาบาร์
ม. คูซาลกูเอตต์ไปพบพ่อค้าฝรั่งเศสในเมือง พวกพ่อค้าจึงช่วยหาเรือ
ส่งตัวไปคอรอมันเตลภายหลัง

ฝ่ายพวกฝรั่งเศสชุด ม. เทฟาร์ช ไปถึงปอนดิเชรีแล้วประชุม
ปรึกษากัน ตกลงชวนกลับมายึดเกาะภูเก็ตใหม่และได้จัดให้ ม. โบซัง

ม. โวลัง บาทหลวงเยซูวิตเลอบลัง บาทหลวงเคอโดลุซของลงเรือ
ลานอร์มานด์ กับเรือเลอคอร์ช ไปกราบทูลรายงานพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
เรือทั้ง ๒ ลำไปถึง Cape of Good Hope เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน และ
๔ พฤษภาคม ตามลำดับ บังเอิญขณะนั้นฝรั่งเศสประกาศสงครามกับ
ฮอลันดามาแล้ว ๖ เดือน เรือ ๒ ลำไม่รู้พลักเข้าไปก็เลยถูกฮอลันดา
ยึดไว้ พวกที่โดยสารไปก็เลยเข้าคุก ณ เมืองนีเกลเบิก

ฝ่าย ม. เดฟาซ์รวมทหารใหม่ ได้ประมาณ ๓๐๐ คน ก็หวน
กลับมายึดเกาะภูเก็ต แล้วมีหนังสือบอกเจ้าพระยาพระคลัง (โกษาปาน)
ให้คืนตัวจำนำของฝรั่งเศสพร้อมทั้งทรัพย์สิน สัมราชเคอเมโตโลโปลิซ
เข้าเป็นคนกลางไกลเกลี่ยอีก ฝ่ายไทยบอกว่าไม่เชื่อฝรั่งเศสแล้ว ผล
ของการโต้เถียงกันก็คือไม่ตกลงกัน เจ้าพระยาพระคลังจึงพูดตักเตือนว่า
“ก็ดีแล้ว ถ้าจะต้องรบกับกันไปซิ จะเป็นไรไป” แล้วสั่งให้ข้าราชการ
ที่เกาะภูเก็ตเลิกติดต่อกับฝรั่งเศส ห้ามส่งน้ำ สะเบียง หากฝรั่งเศส
ขึ้นบกให้จับ

แต่แล้วฝรั่งเศสกับไทยกลับเจรจากันใหม่เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม
ม. เดฟาซ์ยอมส่งตัวจำนำคืนให้ไทยอีก ๑ คน แต่ ม. เวเรต์ ซึ่งขณะ
นั้นติดมาด้วยยังเกียกงอนขอให้ไทยยกเกาะภูเก็ตให้ฝรั่งเศส

ไทยยืนคำชาว่าจะไม่ยอมส่งพวกเข้ารีตเชลยคืน จนกว่าจะ
ได้รับคนไทย ๒ คนคืน ฝรั่งเศสตกลงคืนคนไทยตัวจำนำกลับมาเมื่อ
วันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ แล้วฝรั่งเศสก็ออกจากภูเก็ตไปเบง
กอล

ม. เดฟาชเดินทางกลับฝรั่งเศสโดยเรือลอร์ฟลาม เรือลองเร
เรือแซงต์นิโกลาสบรรทุกสินค้าด้วยมีทหารติดไปด้วย ๒๐๐ คน ออก
เดินทางเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๖๙๐ (พ.ศ. ๒๒๓๒) ไปกลาง
ทางความไข้ระบาด ม. เดฟาชกับบุตร ๒ คน ร.อ. เดอเลซตรีล
ม. เดอลาซาลกับกลาสีเกือบครึ่งหนึ่งล้มตายหมด พวกที่เหลือ
ต้องพักเรืออยู่เกาะ Marrrinique ถึง ๕ เดือน จึงออกเดินทางต่อไป
เรือลองเร และเรือแซงต์นิโกลาส ไปถึงเมืองรอกกอฟเมื่อวันที่ ๒
มีนาคม ค.ศ. ๑๖๙๑ แต่เรือลอร์ฟลามไปถูกพายุอัปปางที่ชายฝั่ง
บริตตานี ประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๖๙๑
คนตายหมดทั้งลำเรือ

เป็นอันว่ากองเรือรบของนายพลไวตรีกูร์ต์ ซึ่งเดินทางผ่าน
สรียคราสมาเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ ทำอะไรไม่สำเร็จ
สักอย่าง ม. เดฟาชก็ต้องยกทหารออกจากเมืองไทยไปอย่างผู้แพ้ พวก
หนึ่งถูกจับไปเข้าคุก ณ Cape of Good Hope ม. เดฟาชกับพวกไปตาย
เสียที่เกาะ Martinique ส่วนที่เหลือพยายามเดินทางกลับไปฝรั่งเศส
เรือก็ยังอุตสาหไปอัปปางโดยต้องพายุเสียอีก ไม่เหลือกลับไปฝรั่งเศส
จนคนเดียว

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทราบความ ทรงสั่งปิดเป็นความลับ
เพราะเกรงราษฎรโกรธที่ทำการผิดพลาด แต่ราษฎรก็อุตสาหทราบ
จนได้ นาย Lanier เขียนส่งท้ายไว้ในหนังสือว่าใช้เงินทองไปในทางที่
ไม่ถูกสิ้นเปลืองเงินพระคลังมากมายแล้วก็ไม่เป็นผลอะไรเสียด้วย

บทความเรื่องนี้ เก็บรวบรวมมาจากบรรดาสมุดจดหมายเหตุของฝรั่งเศส ซึ่งหอพระสมุดแห่งชาติ แปลและรวบรวมไว้เป็นชุดประชุมพงษาวดารและชุดจดหมายเหตุรายวัน ของ บาดหลวงฝรั่งเศส ในภาษาอังกฤษมีอยู่ในเรื่อง Siamese White ของ Maurice Collis และ Historical Accounts of Siam ของชาวฮอลันดาชื่อ Jeremnie Van Valiet ข้อความดังที่รวบรวมมาแล้วทั้งหมดนี้ ไม่มีปรากฏในพระราชพงษาวดารไทยเลย จึงได้รวบรวมมาเสนอต่อท่านผู้อ่านจะควรสงเคราะห์เป็นเกร็ดพงษาวดารไทยได้หรือไม่ได้ ก็สุดแต่ท่านผู้อ่านจะไปวินิจฉัย

“สุริยคราสครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย” จึงจบลงด้วยประการฉะนี้

ขอพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ จงคุ้มครองประชาชาติไทยและประเทศไทยให้คงอยู่ชั่วกาลปาวสาน

บัญชีรายชื่อหนังสือที่ใช้ในการค้นคว้า

๑. อธิบายเบ็ดเตล็ดในเรื่อง พงษาวดารสยาม และพระนิพนธ์เรื่อง “ไทยรบพม่า” ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เฉพาะตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
๒. โกษาปานไปฝรั่งเศสของ ฟ. อีแลร์ (เฉพาะตอนราชทูตดูสุริยคราส)
๓. ประชุมพงษาวดารภาค ๓๒ จดหมายเหตุบาดหลวงฝรั่งเศส
๔. จดหมายเหตุรายวันของบาดหลวง เดอชัวส์
๕. จดหมายเหตุของ แกมพ์เฟอร์
๖. ประชุมพงษาวดารภาค ๑๘ ประวัติเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (ม. คอนสตันซ์ ฟอลคอน)

๗. * ประชุมพงษาวดารภาค ๒๓ (Relation de la France et du Royaume Siam de ๑๖๖๒ à ๑๖๐๒) เอกสารสำคัญที่สุดที่ใช้ในการเรียบเรียงส่วนใหญ่

๘. จดหมายเหตุส่งทูตไทยไปกรุงโรมครั้งที่ ๒ แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช

๙. * Siamese White ของ Maurice Collis

๑๐. Historical Account of Siam ของ Jeremic Van Valiet
ชาวฮอลันดาแปลเป็นภาคอังกฤษโดย W.H. murdie M.A. ลงในหนังสือ The
Journal of the Siam Society ๑๙๓๘

๑๑. Outline of History of the World ของ Hammerton
Amalgamated press เฉพาะตอนพระเจ้า James II of England และ War
of the British Succession สงครามสืบราชสมบัติระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสใน
แผ่นดินพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งเชื่อมโยงมาถึงเหตุการณ์ในตะวันออกไกล

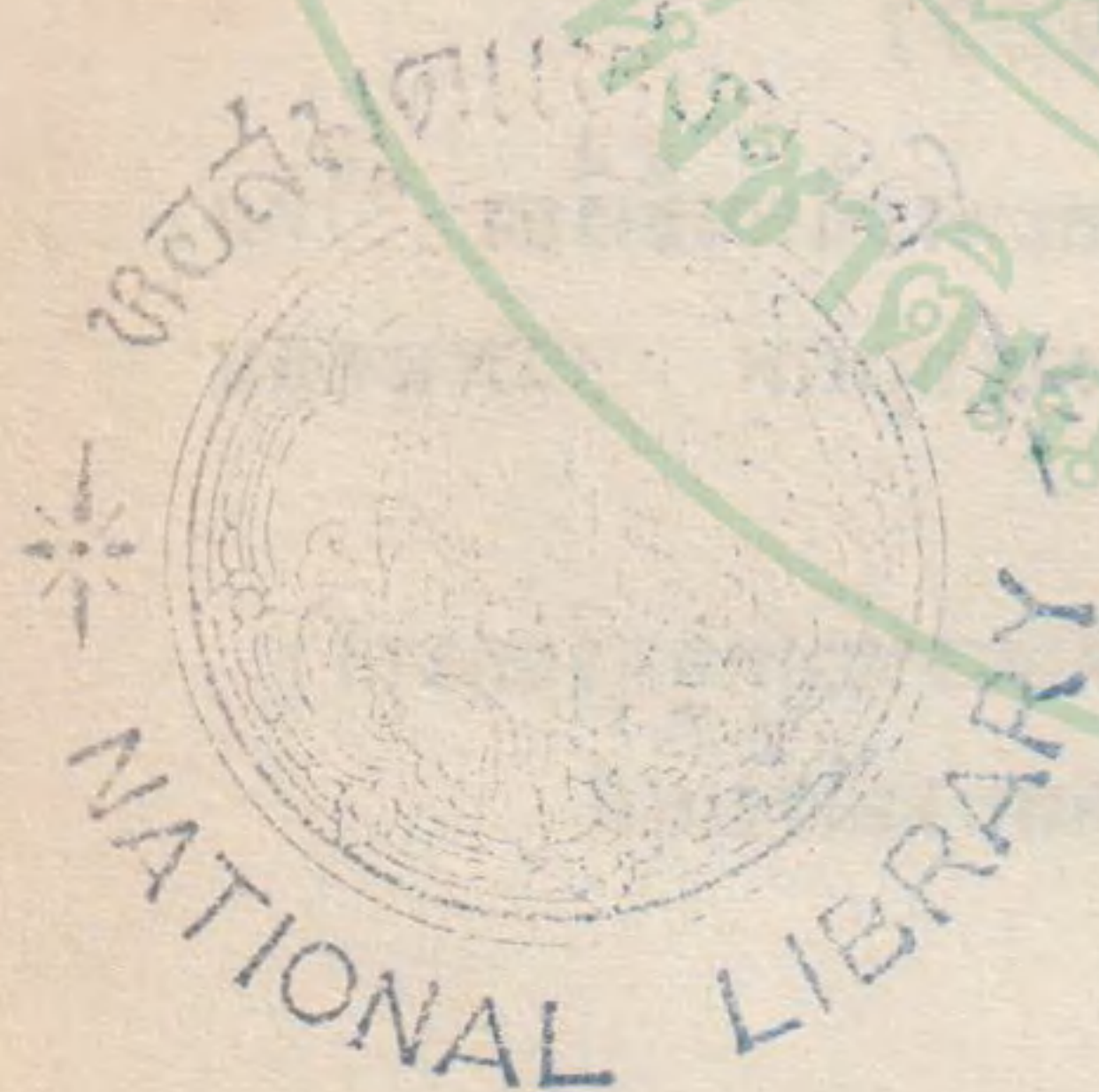
๑๒. จดหมายเหตุ ม. เชเบเรต์ ประชุมพงษาวดารภาค ๔๘-๔๙

๑๓. ประชุมพงษาวดารภาค ๓๔ หนังสือสัญญาค้าขายระหว่างสยามกับ
ฝรั่งเศส แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์

๑๔. ประชุมพงษาวดารภาค ๓๕ จดหมายเหตุบาดหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดิน
พระนารายณ์

๑๕. ประชุมพงษาวดารภาค ๓๖ จดหมายเหตุบาดหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดิน
พระเพทราชา

๑๖. ประชุมพงษาวดารภาค ๔๐-๔๑-๔๒-๔๓-๔๔-๔๖-๔๗ จดหมายเหตุ
พ่อค้าฝรั่งเศส ในแผ่นดินพระนารายณ์

หอสมุดแห่งชาติสาขานารายณ์

พิมพ์ที่: หน่วยพิมพ์และจำหน่ายสารสนเทศ (โรงพิมพ์การศาสนา)

นายพยุ่ง ทิพย์เนตร ผู้จัดการและผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๘๑๒๓๕๑

โปรดแก้คำผิด

หน้า	คำผิด	บรรทัดที่	แก้เป็น
๙	ธัญญามหาปราชสาท	๑๔	ธัญญมหาปราชสาท
๓๒	ลาตูแบย์	๒๑	ลาตูแบร์
๔๕	india	๑๘	India
๔๘	Siaman	๖	Siamese
๕๖	de Soleil	๑๖	Le Soleil
๗๖	ราชาภิเชก	๑	ราชาภิเชก
๗๖	ให้ไ้	๑๕	ไ้ให้
๘๗	Aerdes	๑๕	Verdes
๘๗	เป้	๑๙	เป้น
๙๐	กรวง	๑๐	กรัง
๙๖	White	๒	White
๑๐๗	Celeves	๑๕	Celebes
๑๒๔	ม. ฟอลคอน	๑๗	ม. ฟอลคอน
๑๒๕	เหลียง	๘	เลียง
๑๓๙	les loleil	๑๕	le soleil
๑๔๖	ถึ	๖	ที่
๑๔๖	mantinique	๖	martinique

